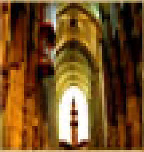
Prof. Dr.
M. Hamdi Zakzûk

Oryantalizm
veya
Medeniyetler
Hesaplaşması



Tercüme
Doç. Dr.
Abdülaziz Hatip

Oryantalizm veya
Medeniyetler Hesaplaşması

Oryantalizm
veya
Medeniyetler Hesaplaşması

Prof. Dr. Mahmud Hamdi ZAKZÛK

Tercüme
Doç. Dr. Abdulaziz HATİP

ORYANTALİZM veya
MEDENİYETLER HESAPLAŞMASI

Editör
Dr. Muharrem YILDIZ

Görsel Yönetmen
Engin ÇİFTÇİ

Kapak
İhsan DEMİRHAN

Sayfa Düzeni
Cafer DERELİ

ISBN
975-6079-48-7

Yayın Numarası
43

Basım Yeri ve Yılı
Çağlayan Matbaası / İZMİR Tel: (0232) 252 20 96
Ekim 2006

Genel Dağıtım
Gökkuşağı Pazarlama ve Dağıtım
Alayköşkü Cad. No: 12 Cağaloğlu/İSTANBUL
Tel: (0212) 519 39 33 Faks: (0212) 519 39 01

Yeni Akademi Yayınları
Emniyet Mahallesi Huzur Sokak No: 5
34676 Üsküdar/İSTANBUL
Tel: (0216) 522 09 99 Faks: (0216) 328 35 89
www.akademiyayinlari.com

İÇİNDEKİLER

Üçüncü Bölüm

MÜSTEŞRİKLİĞE BAKIŞIMIZ ve YAPMAMIZ GEREKENLER

SUNUŞ

İçinde yaşadığımız dünyayı en çok meşgul eden şey medeniyet ve kültür çatışmasıdır. Özellikle de İslâm medeniyeti ile Batı medeniyetinin mücadelesidir. Çünkü asırlardır, dünyanın ve insanlığın büyük ekseriyetinin âkıbetini bu iki medeniyetin mücadelesi belirlemektedir. Oryantalizm, bu mücadelenin ayrılmaz bir parçasıdır. Hatta oryantalizm, bu çatışmanın perde arkasındaki Hıristiyan veya materyalist olarak, sömürgeci Batının fikir ve zihniyetini temsil etmektedir.

Hıristiyan taassubu İslâm'ın ortaya çıkışını, Irak, Suriye, Filistin, Mısır, Kuzey Afrika, İspanya, Anadolu gibi önceden Hıristiyanlığın yaygın olduğu yerleri fethetmesini asla hazmedemedi. Buna karşı meşhur Haçlı seferlerini düzenledi. Bu tecrübeden, Müslümanları kuvvet kullanarak yenemeyeceğini anladı. Ondan istifade etmeye ve tanımaya yöneldi. İslâm'ın karşısına silahla çıkmaktan ziyade, misyonerlerle çıkmaya başladı.

Bunun için, Arapça öğrenmek ve tercüme faaliyetinde bulunmak gerekiyordu. Kur'ân-ı Kerim'in Batıdaki ilk meali, Latince olarak 12. asırda yapıldı. 1312 Viyana konsili Paris, Oxford, Bologne, Selemenka, Roma Üniversitelerinde Arapça bölümlerinin kurulmasını kararlaştırdı.

12. asırda hazırlanan Kur'ân meali, yanlışlarla dolu ve sırf tenkit zihniyetiyle yapılmasına rağmen, ancak 16. asrın sonunda İsviçre'de yayınlanabilecekti. Daha sonra, aynı gaye ile açılan kurumların sayısı arttığı halde, Batıda İslâmiyeti olduğu gibi tanıma arzusu gerçekleşmedi.

Mesela 9 Mayıs 1636 yılında Cambridge (Kembriç) Üniversitesinde Arapça Bölümü açıldığında Bölüm Başkanına hitap eden yazıda şöyle de-

nilmektedir: *"Biz sadece bu dil ve edebiyata münhasır kılmak istemiyoruz, krala ve devlete şark ülkelerindeki ticaretimiz vasıtasıyla hizmet ederken, Kilisenin hudutlarını da genişletmek, hâla karanlıklar içinde yaşayanlara Hıristiyanlığı tebliğ etmek isteriz."*

İslâmiyeti tenkit ederek fikrî plânda fütuhatını durdurma, Hıristiyan Batı ülkelerinde İslâm'ın cazibesini giderme, Hıristiyanlığı yayma maksatlarına 19. asırda sömürgecilik de eklenince oryantalizm çalışmaları daha geniş boyutlara ulaştı. Edward Said'in tespitine göre bu iki asırda, 1960'a kadar, Batılılar tarafından İslâm hakkında yazılan kitapların sayısı altmış bin civarındadır.

Müslümanlar bilim, siyaset, iktisat alanında güç kazanmış Batıya karşı koyabilmek için, onların kendi öz din, kültür ve medeniyetleri hakkındaki iddiaları ile hesaplaşmak mecburiyetinde kalmaktadırlar.

Oryantalizmin hem Batıda hem de Doğuda hayli önemi vardır. Batılı ülkelerin yetkilileri doğu ile ilgili bir mesele çıkar çıkmaz bu konuda mutlaka müsteşriklerin çalışmalarına bakmaktadırlar. Oryantalistlerin çoğu ilgili ülkelerin hariciye teşkilatları ile irtibatlıdır. İslâm dünyasında da, ya dolaylı yoldan ya da doğrudan doğruya müsteşriklerin etkileri görülmektedir. Zira yöneticiler, büyük siyasî güçlerin tesiri altındadırlar. İcraatlarında onların telkin ve tekliflerinden uzak kalmamaktadırlar.

Onların teklifleri de oryantalistlerin çalışmaları neticesinde ortaya çıkmaktadır.

Oryantalizm gerçeği karşısında Müslümanlar, öteden beri farklı değerlendirmeler yapmışlardır. Bazıları tamamen olumsuz bir tavır takınıp, çalışmalarını peşin bir hükümle küçümsemektedirler. Bazıları ise tam aksine, onları oldukça başarılı ve parlak bulmaktadırlar. Hâlbuki zaman, mekân ve şahıslar olarak çok geniş bir alana yayılan bu âlemi, kolayca yapılan genellemelerle değerlendirmek makul olmaz. Müslüman, hak esasına göre değerlendirmeli; yapılan çalışmalardan istifadeye değer olanlardan yararlanmalı, kötü maksatlı, peşin hükümlü, hatalı olanlara da muttali olup, tenkit etmelidirler. Değerlendirmelerimiz makul, ortaya koyduğumuz eserler seviyeli, işlerimiz sağlam olursa bu, hem yabancıları ikna edici olur, hem de Batılı oryantalistlerin bazı meziyetlerinden etkilenip onların İslâmî ko-

nulardaki mütalaalarında isabetli olduklarına inanan Batı kültürü tesirindeki Müslümanları da daha fazla tatmin edici olur.

Prof. Dr. Mahmud H. Zakzûk İslâmî değerlere bağlı olduğu gibi Batıyı ve oryantalistlerin çalışmalarını da iyi bilen bir zât. Değerlendirmelerinde hissilikten uzak, ilmî ölçüleri kullanmaya çalışan biridir. Eserden edindiğimiz intiba budur. Oryantalistlerin çalışmalarını değerlendiren Türkçe te'lif veya tercüme eser yok denecek kadar az olduğundan bu kitabın fikir hayatımıza katkıda bulunacağına ümit ediyorum.

Tercümesini inceleyip takdir ettiğim M. Ü. İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi Doç. Dr. Abdülaziz Hatip Beyi tebrik eder, kitabı yayınlayan Yeni Akademi Yayınları yetkililerine teşekkür ederim.

Prof. Dr. Suat YILDIRIM

De ki: “Ey kitap ehli!
Sizinle bizim aramızda müsavi olan
bir söze gelin: Yalnız Allah’a kulluk edelim.
Ve O’na hiçbir şeyi ortak koşmayalım.
Bir kısmımız Allah’ı bırakıp diğer bir kısmımızı
rabler edinmesin.” Eğer yüz çevirirlerse deyin ki:
“Şahit olun, bizler müslümanlarız.”
(Al-i İmran, 3/64)

TAKDİM

Putperestler istemese de, dinini bütün dinlerden üstün kılmak için, Peygamberini doğruluk rehberi Kur'ân ve gerçek dinle gönderen ve muhkem Kitabında şöyle buyuran Allah'a hamdolsun: "Güçleri yeterse, dininizden döndürünceye kadar sizinle savaşmaya devam ederler. İçinizde dininden dönüp kâfir olarak ölen olursa, bunların işleri dünya ve ahirette boşa gitmiş olur. İşte cehennemlikler onlardır. Onlar, orada temellidirler." (Bakara sûresi, 2/217) İnsanlara hayrı öğreten Resûlullah'a da salât ve selam olsun.

Bu kitap, Şer'î Mahkemeler ve Dinî İşler Başkanlığının "Kitabü'l-Ümme" serisi arasında yayınladığı bir eserdir. Bu seriyi yayınlamaktan amaç, Müslümanları şuur ve fikir açısından güçlendirmek, yıpranan düşünce dünyamızı yeniden kurmak, dergicilik hizmeti yanında bir de kültür kaynaklarımızdan seçmeler sunmaktır. Bu kitabın ismi, konusunu ve ele aldığı problemleri tam olarak yansıtması açısından "el-İstişrak ve Halfiyyetühü'l-Fikriyye li's-Sırai'l-Hadarî" olarak tesbit edildi. Çünkü kitabın konusu olan oryantalizm, eskiden olduğu gibi günümüzde de, misyonerlik ve sömürgeciliği ilmen destekleyen temel bir kaynak, sömürgeleştirilen ülkelerdeki fikrî mücadelede sömürgecileri fikren besleyen bir kök durumundadır. Oryantalizm, Müslüman Doğu ülkelerinde emperyalistlerce tam bir egemenliğin sağlanması ve bu ülkelerin halklarına tam olarak boyun eğdirilmesi için gerekli şartları hazırlamaktadır. Oryantalizm, Müslümanların inançlarını tahrip etmek, fikir binalarını yıkmak için İslâm dünyasına gelen misyoner ve sömürgeci güçlere ilmî teçhizat üreten manevî bir maden ve

fabrikadır. Bu kültürel savaşın başlatıldığı ülkelerde dış güçlere karşı askerî mücadeleyi zayıflatma ve oraları sömürgeleştirdikten sonraki nesilleri kendi emelleri istikametinde eğitme amacı güdülmektedir.

Kültürel mücadelenin yol ve metotları hem gelişmiş ve hem de artmıştır.

Mücadelenin boyutlarını şu şekilde ifade edebiliriz: Batıdaki ilmî araştırma ve inceleme merkezleri -bunlar ister bağımsız, ister üniversitelerdeki şarkiyat bölümlerine bağlı olsun- ve bu merkezlerin tasarrufuna verilen maddî imkânlar, ilmî buluşlar ve akademik ihtisaslar, oryantalizmin ulaştığı yeni boyutları göstermektedir. Buna karşılık söz konusu merkezler de, siyasî karar mercilerine, günümüz dünyasında olup bitenlerden haberdar olma ve alanlarındaki gelişmeleri elleri altında bulundurma imkânını sağlamaktadır.

Sadece Amerika kıtasında dokuz bin araştırma ve inceleme merkezi bulunmaktadır. Bunlardan 50 kadarı sadece İslâm dünyası üzerinde çalışmaktadır. Bu merkezlerin görevi kendi alanlarıyla ilgili olarak, dünyada olup biten her şeyi takip etmek, olan gelişmeleri cereyan ettiği ülkenin tarih ve inanç kaynaklarıyla karşılaştırarak tahlil edip üzerinde yorumlar yapmak, sonra da varılan sonuçlar üzerinde siyasî karar mercileriyle görüş alışverişinde bulunmaktır. Bundan dolayı verilen siyasî kararlar, söz konusu plân ve stratejiler üzerine bina edilip, icra vesileleri de ona göre belirlenmektedir.

Günümüzde her şey araştırma ve incelemeye konu edilmektedir. Fikrî problemler ve sosyal bilimler alanında yürütülen tecrübeler, o kadar dakik olmasa bile neredeyse pozitif ilimler alanında icra edilen deneylere denk hâle gelmiştir. Böylesi gayretli ve zeki insanların faaliyet gösterdiği bir dünyada uyuşuk tembellere ve âciz kaygısızlara yer yoktur.

Şüphesiz biz, oryantalizm ve misyonerliğe karşı sürekli reddetme ve önemsememe durumuyla; İslâm'a da hissî bir taraftarlıkla yetinmişiz. Yine biz, İslâm dünyasına Doğu'dan veya Batı'dan gelebilecek bir saldırıya karşı çok nutuklar atmışız ve atıyoruz. Ne var ki, bu konuda ne ciddi bir araştırma yapmış, ne gelen hücumlara karşı koymak için sağlam bir metot geliştirmiş ve ne de fikri bir sel ve kültür emperyalizminin yerini tutacak bir alternatif ortaya koyabilmişizdir. İhtiyacı karşılamayan ferdî gayret ve

teşebbüsler bundan müstesnadır. Biz hâlâ, kültürümüzü gerçek anlamıyla temsil etmekten âciz durumdayız. Bir kısmımız, kültürümüze sırf tebberrüken ve başkalarına karşı övünmek için el atıyor. Böyle yapanlarımız da, kültürümüzün Kur'ân ve Sünnette kendisini gösteren temellerine inme gücüne sahip değildir. Diğer bir kısmımız ise, söz konusu kaynaklardan doğrudan doğruya istifade bahanesiyle tarih boyunca âlimlerin anlayışlarını ve nesillerin gayretlerini nazara almadan bu birikimimizi atlamaya çalışıyor. Oysa bunlar da böyle bir güce sahip değiller. Bu nasıl mümkün olabilir ki, durumumuz ortada... Birçoğumuz -bizden önce ele alınan konular açısından, İslâmî kitaplığımız fakir ve yetersiz olduğundan- hâlâ oryantalistlerin yaptıklarından istifadeyle yetiniyorken, değerlendirme ve tahlil metotları, tahkik kuralları ve el yazması eserleri okuma yöntemleri onlar tarafından ortaya konulmuşken ve yine birçok İslâmî el yazması eserler, içindeki bilgilerle birlikte ancak onların gayretleriyle gün yüzüne çıkmışken kendileriyle girişebileceğimiz fikir ve inanç mücadelesinde nasıl muzaffer olabiliriz ki? Eski âlimlerimizin, Sünnetin tedvini, kültürel bilgilerin aktarılmasına ilişkin kuralların tespiti, cerh ve ta'dil kaidelerinin ortaya konulması, Sünneti günümüze kadar koruyan Hadis Istılahları İlmi ve buna benzer birtakım ciddi çalışmaları bir yana bırakacak olursak, neredeyse kayda değer başka bir şey göremiyoruz. Hadis ve Sünnet konusuyla meşgul olan pek çok kimsenin gayretleri, sadece bazı hadislerin zayıf veya sahih olduğu noktasının araştırılmasına tahsis edilmiştir. Bu da fıkhî bir hükmü onaylamak veya iptal etmek ya da bir Sünneti tespit ve bir bid'atı reddetmek için yapılmaktadır. Bu tür çalışmalar, önemli olmakla birlikte, ferdî bir fikrî çabadan öteye gidememektedir. Kültür hazinelerimizden istifade konusunda bu tür ferdî çalışmaların gereken istifadeyi sağlaması mümkün değildir. Bu tür çalışmalar nerede, Hadis ilmiyle meşgul olan hiçbir araştırmacının müstağni kalamadığı ve büyük bir ilmî rehber niteliğinde olan el-Mu'cemü'l-Müfehres li Elfazi'l-Hadisi'n-Nebevî gibi bir eserin hazırlanması nerede?

Avrupalılar, evvelâ, Arabî ve İslâmî kültür kaynaklarını ele geçirme konusunda gayretlerini yoğunlaştırdılar. Arkasından oryantalizm ve oryantalistler aracılığıyla, topladıkları bu kaynak eserlerin en mühim ve büyük mecmualarını tahkik, basım ve neşre geçtiler. Bu çalışma ve araştırmaların

bir kısmı art niyetsizliğe ve tarafsızlığa yaklaşmışsa da, sonuç itibariyle ve ne taraftan bakılırsa bakılsın kültür emperyalizminin bir aracı olmaktan kurtulamamıştır.

Daha önce de belirttiğimiz gibi, Avrupalılar, tahkik ve tenkit konusunda rehber ve örnek olacak birtakım belli şekil ve kurallar ortaya koydular. Denebilir ki, kültürle ilgili Arapça eserlerin büyük çoğunluğu, onların ortaya koyduğu bu metotlardan geçerek yayınlanmıştır. Bunlardan pek az bir kısmı, İslâm kültürünü benimseyen, onu objektif bir biçimde dile getiren bir bakış açısıyla ele alınabilmiştir. Hatta üniversite ve ilmî müesseselerimizde bile hâlâ, Müslüman ilim adamlarının Avrupa üniversitelerinde edindikleri fikrî kalıpların hakemliğine boyun eğilmekte ve başvurulmaktadır.

Diyebiliriz ki, oryantalizmin eserleri ve müsteşriklerin ürünleri hâlâ birçok kültürel alanlarımızı doldurmaya devam etmektedir. Bunlara karşı koymak için, reddedici veya teslimiyetçi ya da problemden kaçıcı tutumumuz bize bir fayda sağlayamayacaktır. İşte bu kitabın önemi buradan kaynaklanmaktadır. Çünkü sadece hastalığı teşhis etmek ve eserlerini gözler önüne sermekle kalmıyor. Bunun yanında bir de hastalığı doğuran sebepleri ortaya koyuyor ve buradan hareketle de, tedavi durumunda olanlarca uygulanmak üzere gerekli plânı da çiziyor ve reçeteyi yazıyor. Bizim, ölüm kalım mücadelemiz olan bu fikrî savaşta, bu plân ve reçeteyi uygulamaktan başka çaremiz yoktur.

Size sunduğumuz bu kitabın özelliklerinden bir tanesi de akademik bir niteliğe sahip olmasıdır. Yazarı, konuları ele alırken ilmî ve vesikalara dayanan bir yol tutmuş bulunmakta, delilleri münakaşaya tâbi tutmakta, karşılaştırmalar yapmakta, neticelere varmakta ve problemlerin çözüm yollarını göstermektedir. Bütün bunları yaparken yersiz reaksiyon ve hissî çıkışlardan da uzak durmaktadır. İşte bunun için diyoruz ki, bu kitabı sadece okumak yeterli değil, bir ders kitabı gibi etraflıca anlamaya çalışmak gerekir.

Yine bu kitabın ayırıcı özelliklerinden bir tanesi de genel olarak bütün aydınları ve özellikle de Müslüman aydını, konu hakkında yeterli derecede aydınlatmasıdır. Nitekim oryantalizm ve oryantalistlerin metotları hakkın-

da bu kadarlık olsun bilgi sahibi olmak, her Müslüman için bir zarurettir. Çünkü bu, karşı karşıya bulunduğu kültür alanı ve medeniyet mücadelesinin arka plânı hakkında gözünü açar. Özellikle de, kardeşimiz Dr. Mahmud Hamdi Zakzûk, bu önemli konuda büyük çapta mütehassıs sayılır. Lisansüstü tahsilini Batı'da yapmış olması cihetiyle müsteşrikleri tanımış ve ilmî ürünlerini yakından görmüştür. Öte yandan, Arap Birliği Eğitim Kültür ve Bilim Teşkilat'ının, oryantalistlere cevap ansiklopedisinin hazırlanışını tartışmak üzere Kahire'de gerçekleştirdiği bir ilmî toplantıda raportörlük görevi yapmış ve bu ansiklopedinin hazırlanması için izlenmesi gereken bilimsel metod hakkında bir rapor hazırlamıştır.

İslâmî kitaplığımız, Müslüman âlimin karşı karşıya bulunduğu bir fikrî problemi ele alan ve konunun mütehassısı olmayan Müslümanları da yeterince aydınlatan bir serî kitaba ihtiyaç duymaya devam ediyor. Elinizdeki kitap, yersiz reaksiyon, hissîlik ve zihni faydalı-faydasız bilgilerle doldurmaktan uzak olması özelliğiyle ihtiyaç duyulan bu tür kitapların bir örneğini teşkil etmektedir. Allah'tan, kardeşimiz Mahmud Hamdi Zakzûk'a bol mükâfat vermesini ve bu kitaptan kullarını faydalandırmasını diliyoruz. O, bize yeter ve ne güzel vekildir!

Dr. Ömer Ubeyd Hasene

ÖNSÖZ

Tepkileri farklı da olsa, oryantalizmin, gerek Batı ve gerekse İslâm dünyası üzerindeki büyük tesiri tartışılamayacak kadar kesindir. Batı dünyasında, Doğu hakkında birşey yazmak ve düşünmek veya onunla ilgili bir teşebbüste bulunmak isteyen bir kimse, müsteşrikliğin bu alandaki düşünce ve davranış hürriyetine getirdiği kısıtlamadan kurtulamaz hale gelmiştir. Oryantalizm, bu tuhaf dünya (Doğu)'nın tartışma konusu edildiği her münasebette kaçınılmaz şekilde etkisini hissettiren bir menfaatler ağı oluşturmaktadır.[1]

Günümüz Müslüman Arap dünyasında kişi, neredeyse hangi dergi, gazete veya kitabı eline alsa, onda oryantalizmle ilgili bir konu ya da uzaktan veya yakından ilgisi bulunan bir işaret bulur. Bu garipsenecek bir durum da değildir. Çünkü oryantalizm, Batı ve İslâm dünyası arasındaki uygarlık mücadelesinin ayrılmaz bir parçası olagelmiştir. Hatta daha da ileri giderek diyebiliriz ki; oryantalizm, bu mücadelenin gerisindeki düşünceyi temsil etmektedir. Bu yüzden oryantalizmi bu uygarlık mücadelesinin diğer alanlarından ayrı düşünerek küçümseyemeyiz. Kuşkusuz, tarih boyunca Avrupa'nın İslâm'a ilişkin düşüncelerinin şekillenmesinde ve karşı tavırlarının oluşmasında en büyük etki oryantalizmin olmuştur.

Avrupalılar eskiden olduğu gibi bugün de İslâmiyet hakkındaki bilgilerini, bu konuda uzman gördükleri kendi adamlarının yazdıklarından almaktadırlar. Bunlar da haliyle oryantalistlerdir. Diğer yandan Avrupalı

---

1 Edward Said, el-İstişrak, s.39, Tercüme: Kemal Ebu Dîb, Müessesetu'l-Ebhası'l-Arabiyye, Beyrut 1981

bazı filozof ve edebiyatçıların birtakım çalışmaları varsa da bunlar, genellikle yine oryantalistlerin yazdıklarına dayanmaktadır.[2]

Oryantalizm, İslâm âleminde çok değişik şekilde algılanan bir problemdir. Kimisi onu benimseyip ciddî bir biçimde arka çıkarken, kimisi de bütünüyle reddederek, bu alanla uğraşan herkesi İslâm'ın ve Müslümanların en azılı düşmanı kabul edip lânet okumaktadır.

İstesek de istemesek de, oryantalizmin günümüz İslâm düşüncesi üzerinde olumlu veya olumsuz güçlü bir etkisi vardır. Bu, inkârı mümkün olmayan bir gerçektir. Bunu görmezden gelemeyeceğimiz gibi onu reddetmekle yetinmemiz de problemi çözemez. Aksi takdirde başını kuma sokan devekuşunun durumuna düşeriz. Bu yüzden, problemi, doğrudan doğruya ele alıp sonuçlara varma ve çözümler elde etme yolunu tutmaktan başka çaremiz yoktur. Oryantalizmin kendisini bize ısrarla kabul ettirdiği; onu araştırmamız, boyutlarını tespit etmemiz ve İslâm'a olan etkilerini incelememiz için ciddi birtakım tavırlar almamız gerektirdiği ortaya çıkıyor.

Kuşkusuz, bu konuda Müslümanlar tarafından yapılan birtakım değerli ilmî çalışmalar vardır. Bunlar küçümsenemeyecek ve görmezlikten gelinemeyecek ciddi çabalardır.[3] Bu kitabımızın söz konusu araştırmaların yerine geçecek nitelikte olduğunu iddia etmiyoruz. Ancak beklenen hedefe ulaşmamızı sağlayacak bir duruma gelebilmemiz temennisiyle, bu çok yönlü ve çok boyutlu problem üzerinde düşünmemizi sağlayacak birtakım önemli noktalara dikkatleri çekebilmek, bizim için yeterli olacaktır.

Bu konuyu ele alan çalışmamızda, objektif olmaya ve reaksiyoner bir üslup kullanmaktan uzak durmaya çalıştık. Çünkü bu tür yaklaşımların bazı geçici etkileri olsa bile, sağlam bir temele dayanmadıkları için çabuk sönmeye ve kaybolmaya mahkûmdur ve herhangi bir yarar sağlamaktan uzaktırlar. Bu yüzden biz sadece, konuyu, olumlu ve olumsuz tüm yönleriyle okuyucunun önüne sererek ciddi çözümler araştırmada kendisinin de katkısını sağlamak istiyoruz.

---

2 Bkz."Batı Fikrinde İslâm" isimli kitabımız s.9, Daru'l-Kalem, Kuveyt, 1981

3 Bu kitapta bu çalışmalardan bir kısmına işaret edeceğiz.

Bu arada özellikle şunu vurgulayalım ki, önyargısız olmak her zaman İslâm'ın yararınadır. Şunu da unutmamak gerekir ki: İslâmiyet, Allah'ın hak dini olduğuna göre onu doğru bir şekilde anlayabilen, hedef ve amaçlarını tam olarak kavrayıp yaşayan kimseler olduğu sürece, kaynağı, değeri, yayılma alanı ve gücü ne olursa olsun hiçbir karşı düşünce akımından korkulmaması gerekir. İslâmiyet bu şekilde doğru anlaşılıp bilinçli olarak kavranıldıktan sonra, ona karşı koyabilecek hiçbir düşünce akımının olmadığı ortaya çıkacaktır. Aksine, meydan okuyacak olan onlar değil, ancak İslâmiyet olacaktır. Fakat İslâmiyet Müslümanlar tarafından tam anlamıyla anlaşılamayınca, ne kadar iyi niyetli olurlarsa olsunlar, kendilerini, akıllı düşmandan daha çok zarar veren ahmak dostun durumuna düşmekten kurtaramayacaklardır.

Değerli okuyuculara sunduğumuz bu kitap, üç bölümü ihtiva etmektedir. Birinci bölüm, oryantalizmin doğuşu ve gelişimine ilişkin kısa bir giriş niteliğindedir. Kitabın ana konusunu oluşturan ikinci bölüm ise oryantalistlerin tutumlarını, olumlu- olumsuz yönleriyle ortaya koymaktadır. Üçüncü ve son bölümde ise, Müslüman olarak bizlerin oryantalizm karşısındaki tutumumuzdan söz edilmektedir. Amacımız, yalnızca Allah'ın rızasıdır. O bize yeter, O ne güzel vekildir.

Dr. Mahmud Hamdi ZAKZÛK

Birinci Bölüm

ORYANTALİZMİN DOĞUŞU
ve
TARİHÎ GELİŞİMİ

GİRİŞ

Oryantalizmin doğuşu ve tarihî gelişimi hakkındaki bu girişin amacı, konuyu bütün detaylarıyla ele almak, en küçük noktasına kadar değinmek ve geçirdiği bütün aşamaları tarihleriyle beraber kaydetmek değildir. Aksine, amacımız, yalnızca konunun başlıca niteliklerini, ana hatlarını ortaya çıkaracak genel bir bakışta bulunmak, böylece oryantalizmin doğuşunu hazırlayan etkenlerle bu akımın gelişiminde aktif rol oynayan faktörleri tanımaya çalışmaktır. Ayrıca Batı'nın İslâm'a ve İslâm Medeniyeti'ne olan bakışındaki değişiklikleri genel anlamıyla tespit etmektir. Oryantalizmin İslâm ve Müslümanlar karşısındaki değişik tutum ve eğilimlerini anlayabilmek için konunun çeşitli yönleriyle kavranması kaçınılmazdır.

Bu amacımızı gerçekleştirmek için, önce oryantalizmin belirtilerine ve bu belirtilerin Orta Çağdaki çıkış noktalarına bir göz atacağız. Ardından Avrupa'da İslâm'ı tanıma konusunda ortaya çıkan ciddî birtakım girişimlere değineceğiz. Arkasından da oryantalizmin günümüzdeki etkinlikleri ve bunların yankıları üzerinde duracağız. Bu arada oryantalizmin sömürgecilikle olan bağlantısını ve Yahudilerin bu akım içerisinde oynadıkları rolü ele alacağız. Son olarak bu bölümü, oryantalizmin geleceği üzerindeki düşüncelerimizi dile getirerek bitireceğiz.

İlk Belirtiler:

Oryantalizm Doğu Bilimi veya Doğu Dünyası Bilimi ya da Şark ilmi demektir.[4] Oryantalist ise genel anlamıyla, bir bütün olarak Yakın, Orta

4 Bkz. ed-Dirâsâtü'l-İslâmiyye ve'l-Arabiyye fi'l-Camaat'il-Elbaniyye, s. 11, Rudi Paret, Tercüme: Mustafa Mahir, Kahire, 1967

ve Uzak Doğu'yu dili, edebiyatı, uygarlığı ve dinleriyle incelemeye çalışan Batılı bilim adamları için kullanılan bir isimdir. Ancak biz burada bu geniş anlam üzerinde durmayacağız. Ayrıca "Doğu" kavramının değişik asırlarda kazandığı çeşitli coğrafî ve medenî değişikliklere değinmeyeceğiz. Burada bizi asıl ilgilendiren husus, Müslüman Doğu'nun edebiyatıyla, tarihiyle, inançlarıyla hukuk yapısıyla ve genel olarak medeniyetiyle ilgilenen Batı araştırmaları anlamındaki oryantalizmdir. İslâm dünyasında "oryantalizm" veya "oryantalist" dendiği zaman ilk akla gelen ve oryantalistlerin kendi çalışmalarında yaygın olarak anlaşılan anlam da budur.

Bazı araştırmacılar, Hıristiyan Batı'da, oryantalizmin resmen ortaya çıkışını, 1312'de toplanan Viyana Konsülü'nün çeşitli Batı üniversitelerinde birkaç Arap Dili kürsüsünün kurulmasına dair karar çıkarmasıyla başlatıldığına işaret ediyorlarsa da, oryantalizmin başlangıcı için kesin bir tarih belirlemek güçtür.[5] Ancak burada "Kilise Oryantalizmi"ne işaret edilmesi, bu tarihten önce gayr-i resmî bir oryantalizmin bulunduğunu gösteriyor. Öte yandan ileride de değineceğimiz gibi, oryantalizmin başlangıcı olarak bu tarihi kabul etmeyen bazı Avrupalı oryantalistler de bulunmaktadır. Dolayısıyla bu konudaki girişimler, oryantalizmin başlangıcı için kesin bir tarih belirlemeye değil de, yaklaşık olarak bir dönem tesbitine yöneliktir.

İslâmiyet'in Doğu'da ve Batı'da, süratli bir şekilde yayılması, şüphesiz Hıristiyan din adamlarının dikkatlerini bu dine çevirmiştir. İslâm'a ve İslâm araştırmalarına olan bu ilgileri İslâmiyet'i benimsemek için değil, aksine Hıristiyan din kardeşlerini ondan korumak içindir(!) İslâm'ı araştırmaya ilk ilgi (676–749) gösteren Hıristiyan bilginlerinden birisi Yuhanna ed-Dımaşkî' (John of Damascus) dir. Bu zatın, din kardeşleri için yazdığı eserleri arasında, "Müslümanla Diyalog" anlamına gelen "Muhavara maa Müslim" ve "Müslümanlarla Tartışmada Hıristiyanları Aydınlatma" anlamında "İrşâdâtü'n-Nasârâ fi Cedeli'l-Müslimin" kitapları da vardır.[6]

Ancak biz, bu tür çabaları oryantalizmin başlangıcı olarak kabul edemeyiz. Çünkü Yuhanna ed-Dımaşkî, Emevî Devleti'nin himayesinde yaşamış ve sarayda hizmet etmiş Doğulu bir kişidir. Bu sebeple biz, Doğulular

---

5 Bkz: el-İstişrak, Edward Said, s. 80.

6 Bkz: el-Musteşrikûn, Necib el-Akikî, T: 4, c. I, s.72, Daru'l-Maarif, 1981. Yine bkz: el-Felsefetu fi'l-İslâm, De Boer, Tercüme: Dr. Ebu Rîde, s. 8, Dipnot.

tarafından gerçekleştirilen bu tür teşebbüsleri bir yana bırakıp sadece Batılı ilim adamlarından söz edeceğiz.

Oryantalizmin başlangıcı için belirli bir dönem üzerinde fikir birliği olmadığını görüyoruz. Nitekim bir kısım araştırmacılar, oryantalizmin ilk başlangıcının Milâdî 11. yüzyılın başlarına kadar dayandığını söylerken; Rudi Paret,[7] Avrupa'da İslâm ve Arap araştırmalarının, Kur'ân'ın ilk defa Latince'ye çevrildiği, yine ilk defa Latince-Arapça sözlüğün çıkarıldığı,[8] 12. yüzyılda başladığı görüşündedir.

Paret'in ileri sürdüğü bu görüş, oryantalist Gustav Dogat tarafından, geçtiğimiz asrın 60'lı yıllarında yayınlanan "12. asırdan 19. asra kadar Avrupa'da müsteşriklerin tarihi" anlamına gelen "Tarihu'l-Müsteşrikin fi Avrupa mine'l-Karn-ı Sânî Aşere Hatte'l-Karnı't-Tâsia Aşere" adlı eserinde daha önce dile getirilmiştir.

Oryantalizmin başlangıç tarihini iki yüz yıl öncesine, yani milâdî 10. asra dayandıran bazı araştırmacılar da vardır. Necib el-Akikî'yi, Oryantalistler hakkında yazdığı üç ciltlik kitabını, Fransız rahip Gerard de Oraliac (940-1003)'dan başlayarak bin sene boyunca Oryantalizmin bir sicili şeklinde görmeye iten düşünce de bu olsa gerektir. Gerard de Oraliac Endülüs'e gitmiş, İşbiliyye ve Kurtuba'daki hocalardan ders almış, sonunda, kendi döneminin Avrupasında Arapça, matematik ve astronomiyi en iyi bilen biri olmuştur. Daha sonra o, 999-1003 yılları arasında II. Sylvester adıyla Roma'da papalık makamına getirilmiştir.[9]

Buna göre oryantalizmin kökleri yaklaşık olarak geçen bin yılın derinliklerine kadar uzanmasına rağmen, bu kavram Avrupa'da ancak 18. yüzyılın sonlarında ortaya çıkmıştır. İlk defa 1779'da İngiltere'de, daha sonraları 1799'da Fransa'da kullanılmaya başlanmıştır. Orientalism kelimesi Fransız Dil Akademisinin sözlüğüne 1838'de kaydedilmiştir.[10]

---

7 Çağdaş bir Alman müsteşrik olup Almanca'ya yapılan en son Kur'ân tercümesinin sahibidir.

8 Rudi Paret, age, s.9.

9 Nacib el-Akikî, el-Musteşrikun, c.I, s.110

10 Maxime Rodinson'un "İsam Kültürü" hakkında yazdığı bölüme bakınız. Tasnif: Schaht ve Bosworth, Tercüme: Muhammed Züheyr es-Semhurî, c. I, s. 78, Silsiletu Alemi'l-Ma'rife, Kuveyt, 1978.

Fakat burada önemli olan oryantalizm veya oryantalist terimlerinin ne zaman ortaya çıktığı değil; asıl önemli olan İslâmî araştırmaların Avrupa'da ilk defa ne zaman başladığı; olumlu olsun, olumsuz olsun İslâmiyet ve İslâm Medeniyetiyle ilk defa hangi tarihte uğraşılmaya başlandığıdır ki bu, anlaşıldığı gibi daha eskilere dayanır. Bu terim ise realitede var olan bir durumu ifade etmekten ve yüzyıllar önce fiilen mevcut bulunan araştırmalara bir isim bulmaktan öte bir anlam taşımaz. Bu araştırmaların bilimsellik ve objektifliğini şimdilik bir yana bırakıyoruz. Çünkü bu husus, günümüzdeki oryantalist araştırmalar için bile tartışılabilen apayrı bir konudur.

Ne olursa olsun, oryantalizmin bu denli erken başlamasında rol oynayan faktör, Endülüs ve Sicilya'da bulunan Müslüman ve Hıristiyanlar arasında meydana gelen tartışmalardır. Öte yandan özellikle Haçlı Savaşları da Avrupalıları, İslâm'ın kaide ve gelenekleriyle ilgilenmeye itmişti. Bu nedenle oryantalizm tarihinin ilk basamakları Orta Çağ Hıristiyan Batı dünyasıyla, Müslüman Doğu dünyası arasındaki dinî ve ideolojik çarpışmanın tarihi olarak kabul edilebilir.[11] Gerçekten İslâmiyet -Southern'in de dediği gibi- Avrupa Hıristiyan dünyası için her alanda köklü bir problem oluşturuyordu. Pratikte bir problem olması, Haçlı Seferleri, misyonerlik ve ticarî egemenlik gibi belirli tedbirleri almayı gerektirirken; dinî bir problem olması açısından da, konuya ilişkin yığınla soruya bir o kadar cevap bulmayı ısrarla istiyordu. Bu ise öğrenilmesi o kadar da kolay olmayan birtakım gerçekleri öğrenmeyi gerektiriyordu. Burada da çözülmesi imkânsız bir tarihî problem kendisini gösterdi. Üstelik öğrenilmesi güç olan edebî ve filolojik bilgiler olmadan bu problemin ele alınma imkânı da yok gibiydi. Daha da ötesi problem; gizlilik, taassub ve "daha fazla kire bulaşma korkusu sebebi ile gerçekleri öğrenmeğe yanaşmama arzuları" yüzünden daha da içinden çıkılmaz bir hal almıştı.[12]

---

11 C. E. Bosworth: Orientalism and Orientalists (İn: Arab İslâmic Bibliography) Great Britain, 1977.

12 Southern, Nazretu'l-Garb ile'l-İslâm fi Kuruni'l-Vusta, Tercüme: Dr. Ali Fehmi Huşeym ve Dr. Salhuddin Haseni, s.17, Daru Mektebeti'l-Fikr Trablus-Libya, 1975,

İKİ FARKLI EĞİLİM

Hıristiyan din adamları, o ilk dönemlerde harekete geçerek İslâmiyet ve İslâm Peygamberi (s.a.s) aleyhinde iftira ve uydurma sözler yaymaya başladılar. Bu arada, İslâmiyetin kötü ve şerli bir güç; Hz. Muhammed'in ise, -hâşâ- bir put, bir kabile ilâhı veya şeytan olduğunu ileri sürüyorlardı. Millî hurafe ve efsaneler de Latin yazarların hayallerini istilâ etti. Tabiî ki amaç, İslâmiyeti objektif şekilde sunmak değildi. Hatta bu, o zamanki yazarların akıllarına gelecek son şeydi.

O çağda sözde, İslâmiyeti tanıtmak için yazılmış, bütünüyle o günün yazarlarının hayal ve sapıklıklarının ürünü olan birtakım uydurma hikâyeler vardı. Müslümanları putperest olarak niteleyen, Tervagan, Muhammed ve Apollo diye üç ilâha taptıklarını ileri süren meşhur Roland Destanları (The Song of Roland) ve benzeri eserler bunlara örnek olarak gösterilebilir.

Bu edebiyatın önde gelen bilgini olarak tanınan Gulbert de Nogent (Ö.1124), İslâmiyet hakkındaki fikirlerini kaleme alırken, hiçbir yazılı kaynağa dayanmadığını, sadece halk yığınlarının bu konudaki düşüncelerine yer verdiğini, bunların doğrusuyla yanlışını ayırabilecek hiçbir ölçüye sahip olmadığını itiraf etmiş; daha sonra da İslâmiyet ve İslâm Peygamberi (s.a.s.) hakkında yazdıklarını haklı çıkarmak için şu iddiayı ileri sürmüştür:

"Kötülüğü, düşünülebilecek en üst düzeyi aşmış bir kişiyi kötülükle anmanın hiçbir sorumluluğu yoktur."

Southern, "Orta Çağda Batı'nın İslâm'a Bakışı" isimli kitabında bu döneme "Cehalet Asrı" adını vermekte ve onu "bilim ve objektiflik ruhundan en uzak asır" olarak kabul etmektedir. Southern, bu konuyla ilgili olarak şunları söyler:

"O dönemlerde bulunmasını bekleyemeyeceğimiz tek şey, özgür akademik ruh; ya da başka bir deyimle, son yüzyılda İslâmiyet'i konu alan birçok araştırmanın taşıdığı insanî yaklaşımlı bir inceleme"[13]

---

13 A.g.e s.15,17,48,49. Yine bkz: Türasu'l-İslâm, I/35. Ayrıca: Bosworth'un daha önce işaret ettiğimiz araştırmasına.

İslâm'a karşı kinle dolu olan bu tablonun karşısında, öte yanda Arapça kaleme alınmış, tabiat bilimleri sahasında objektifliği yakalamak için ciddi çabalar vardı.

Maxime Rodinson, bu döneme ilişkin şunları kaydeder:

"Kişi, sadece, İslâm diniyle ancak çok uzaktan ilgisi bulunan, apayrı bir alanda, daha geniş anlamıyla pozitif ilimlerde objektifliğe rastlayabilirdi."[14]

Rodinson, burada ilimlerin İslâm'la ancak çok uzaktan ilgisi bulunduğunu söylemekle hataya düşmüştür. Çünkü İslâm, Müslümanların değişik alanlarda gerçekleştirdikleri ilmî çalışmaların arkasında yer almış ve desteklemiştir.

1130 tarihinden itibaren Hıristiyan bilginler, Avrupa'da yoğun bir şekilde, felsefe ve tabiat ilimleriyle ilgili Arapça kitapları tercüme etmeye çalıştılar. İlk dönemde bir kısım Arapça ilmî kitapları tercüme etme şerefi, klâsik ilim kültürünün büyük bir kısmının anahtarını Müslüman Arapların ellerinde bulunduğuna inanan Toledo keşişlerinin başkanı ve diğer bazı ilim adamlarına aittir. Bu dönemde söz konusu Arapça eserlerin Latinceye tercüme hareketi, Me'mun ve önceki halifeler döneminde, Yunanca ve diğer dillerle yazılmış eserleri Arapçaya tercüme etme, hareketine benziyor. İnsanlık hayat ve medeniyetine hizmet etme, ilmi yayma ve kültürel düzeyi yükseltme amacını güden İslâm dünyasındaki bu tercüme hareketiyle aynı amacı taşıyordu. Ancak, İslâm Medeniyeti'yle olan bu köklü ilişki, Batı'nın, İslâm'ın inanç, düşünce ve tarihi hakkındaki bakışını değiştirmede herhangi bir etki gösteremedi.

12. yüzyılda da, İslâmiyet'i bir bakıma objektif olarak anlamaya yönelik bazı girişimler oldu. Ancak bu girişimler de, kendilerince dinsizlik saydıkları İslâm ve ilkelerine karşı açık bir şekilde mücadele etme amacına yönelikti. Bu yüzden Cluny Ruhbanlarının başkanı Pierre le Venerable (Ö.1156), İslâm dinine ilişkin bilimsel ve objektif bilgiler edinmek amacıyla İspanya'da tek grup halinde çalışacak bir Tercüme Kurulu oluşturdu. 1143 tarihinde İngiliz bilgin Robert of Ketton'nun yaptığı ilk Latince Kur'ân-ı Kerîm tercümesinin ortaya çıkışının arkasında Pierre le Venerable vardır.[15]

14 Türasu'l-İslâm, I/36

15 A.g.e. s, 37, 39.

İslâmiyeti, Hıristiyanlığın bir bozması olarak gören Aziz Pierre, bu çabalarının Hıristiyan kardeşlerince kabul görmesi için, İslâm'ı daha iyi tanıma amacıyla yaptığı tercüme çalışmaları için şu gerekçeleri ileri sürüyordu:

"Düşmana böylesi bir silahla saldırılamayacağı düşüncesiyle bu tip çalışmalar yersiz ve gereksiz görünse de bu düşünceye katılmadığımı şöyle belirtmek isterim: Büyük bir kralın ülkesinde birtakım şeyler savunma, bir kısmı süs; diğer bir kısmı da gereksiz gibi göründüğü halde, her ikisi için olabilir. Barışçı Süleyman kendi döneminde savunma için silah yapmış, Davud ise kendi döneminde kullanılma durumu olmamasına rağmen heykeller için birtakım süs eşyaları yapmıştır.[16] Bu iş için de aynı durum geçerlidir. Bununla Müslümanları Hıristiyanlaştırmak mümkün olmasa bile, âlimin görevi, basit meselelerle kolayca susturulup mahcup edilebilen güçsüz din kardeşlerine en azından destek olmaktır."[17]

Pierre le Venerable'nin ortaya attığı "objektiflik" o dönemde olumlu bir yankı bulamadı. Kaldı ki buna gerçek anlamda objektiflik demek bile mümkün değildi. Bu olsa olsa ve deyim yerindeyse "güdümlü objektiflik" sayılabilirdi.

Rudi Paret, şunları söylüyor:

"Gerçekten Orta Çağda bilginler ve Hıristiyan din adamları, İslâmiyet'i tanıma konusunda ilk kaynaklara dayanıyor ve geniş çapta bunlardan yararlanıyorlardı. Ancak bu kaynakları bir çeşit objektiflikle değerlendirme çabaları, Hıristiyanlığa düşman olan bu dinde iyilik ve hayır adına hiçbir şeyin bulunamayacağı şeklindeki eski kanaat ve peşin hükme çarpıp geri dönüyordu. Böylece insanlar, daha önce edindikleri bu kanaate uygun düşen bilgilerden başkasına doğru gözle bakmıyor, İslâm Peygamberi ve İslâmiyet hakkında kötülük içeren bütün dedikoduları dilden dile dolaştırıyorlardı"[18]

Genel olarak şunu söyleyebiliriz: Bu ilk dönemde oryantalizmin İslâmiyet karşısında takındığı tavırlarda iki ayrı eğilim ve amaç vardı. Birincisi:

---

16 Alıntı yaptığımız kaynakta bu şekilde geçiyorsa da bu, Kur'ân'ın konuya ilişkin ifadeleriyle çelişmektedir. Çünkü Kur'ân-ı Kerim'de yer aldığına göre, silah yapan Davud. Heykeller için süs eşyası yapan da Süleyman'dır.

17 Bkz: Southern, s. 56-57 ve Türasu'l-İslâm, c. 1, s. 38

18 Bkz: Rudi Paret, s. 9,10.

Millî efsane ve hurafelerden oluşan kalın bir sis tabakasının ardından İslâmiyete bakan, taraflı ve subjektif bir mücadele yolu izleyen dinî eğilimdir. İkincisi ise, birincisine oranla objektiflik ve bilimselliğe bir derece daha yakın olan ve İslâm dinini tabiat, tıp ve felsefe ilimlerinin beşiği olarak gören eğilimdir. Ancak, hurafelerden ibaret olan birinci eğilim tâ 17. yüzyıl ve sonralarına kadar yaşamaya devam etti.[19] Hatta üzülerek ifade edelim ki, bu eğilim günümüzde bile, bir kısım oryantalistlerin İslâm dini ve Peygamberine ilişkin yazılarında göze çarpmaktadır.

İSLÂM KÜLTÜRÜ İMPARATORUN SARAYINDA

Zaman zaman, İslâmiyet'e karşı bazı olumlu tutumlar içinde olan, Avrupalı mühim bir kısım aydın şahsiyetlerin ortaya çıktığı olmuştur. İşte İslâmiyet karşısında orta yola en yakın bir tutum sergileyen bu az sayıdaki şahsiyetler arasında 1215 senesinde Almanya İmparatoru olan Sicilya kralı II. Frederic'i görüyoruz. Bu zât Arapça'yı biliyor, giyim ve âdetlerinde Müslüman Araplara benzemeye çalışıyor, Arap ilim ve felsefesine hararetle taraftarlık gösteriyordu. Onun Palermo'daki sarayında bu ilimler büyük bir heyecanla öğretiliyor, böylece de Latinlerin arasında yayılıyordu. Bu İmparator ve oğlu Manfred'e Polonya ve Paris Üniversitelerine Arapça'dan çevrilen felsefe kitaplarını hediye etmişlerdi. 1224 senesinde imparator, Napoli Üniversitesi'ni kurup, bünyesinde Arapça ilimlerin Batı dünyasına girmesini sağlayacak bir akademi tesis etti.[20] Yaptıklarına karşılık adı geçen, Papa IX. Gregory tarfından 1239 yılında afaroz edilmekle ödüllendirildi(!). Kendisine yöneltilen suçlamaların başında İslâm'a gösterdiği sempatik tutum yer alıyordu.[21]

---

19 Bkz: Bosworth.

20 Bkz: De Boer, Tarihu'l-Felsefe fi'l-İslâm, s. 417. Ayrıca, el-Fikru'l-Arabi ve Merkezuh fi't-Tarih, Tercüme: İsmail el-Baytar s. 237 vd. Daru'l-Kitabi'l-Lübnanî, Beyrut 1972.

21 Bkz : Türasu'l-İslâm c.1, s. 48

ORYANTALİZM VE MİSYONERLİK

Oryantalizm, Doğu medeniyet ve inançlarını öğrenmeyi sağlayan "Doğu dillerini bilme" üzerine kurulduğuna göre, misyonerlikle bu noktada birleşiyor, çünkü misyonerlik de Hıristiyanlaştırmak istediği kimselerin dillerini bilmeyi zorunlu görüyor. Nitekim 13. yüzyıl Hıristiyan misyonerlerinde Müslümanların dillerini öğrenmenin gerekli olduğuna ilişkin tam bir kanaat vardı. Kendilerince Müslümanları Hıristiyanlaştırma çabalarının başarıyla sonuçlanması buna bağlıydı. Daha sonra uygulama alanına konulan bu kanaat, oryantalizmin gelişmesinde önemli bir rol oynadı. O dönemlerde oryantalizmi misyonerlikten veya genel anlamıyla dinî faktörden ayırt etmek kolay değildi. Çünkü oryantalizmin doğuşunda dinî faktör ilk sırada yer alıyordu.

Hıristiyanlaştırma amacıyla Müslümanların dillerini öğrenmenin gerekliliğini şiddetle savunanlardan bir tanesi de, Roger Bacon (1214-1294)'dır. Ona göre Hıristiyan dünyasının haritasını genişletmenin tek yolu misyonerliktir. Bu amaca ulaşmak için de şu üç şartı gerçekleştirmek gerekliydi:

1. Gerekli dilleri öğrenmek.

2. İnkâr çeşitlerini öğrenmek ve bunları birbirlerinden iyice ayırt edebilmek.

3. Bunları çürütmek için mukabil delilleri incelemek.[22]

İspanya'nın Mayorka adasında doğan ve Arapça'yı bir Arap köleden öğrenen Raymond Lulle (1235-1316) de Bacon'ın bu düşüncelerine katıldı. Arapça'yı öğretmek amacıyla çeşitli yerlerde akademik kürsülerin kurulmasında büyük çabaları oldu. Bütün bu çabaların biricik amacı, gerek o yüzyılda, gerekse sonraki yüzyıllarda, Hıristiyanlaştırmak, yani Müslümanları, dinlerinin bâtıl olduğuna bizzat kendi dilleriyle inandırmak ve onları Hıristiyan dinine çekmekti.[23]

1312'de toplanan Viyana Konsülü, Bacon'ın Müslümanların dillerinin öğrenilmesine ilişkin düşüncelerini onayladı ve Arapça'nın beş Avrupa üniversitesinde öğretilmesi konusunda kesin karara varıldı. Bu üniversiteler şunlardı: Paris, Polonya, Salamanca ve papalık şehri Kur-

22 Bkz: Southern, s. 76

23 Bkz : Rudi Paret,age, s. 9

le Üniversiteleri. Raymond Lulle, uzun süre düşlediği idealinin sonunda gerçekleştiğini gördü. O, böylece misyonerlik ve Hıristiyanlaştırma yoluyla Müslümanlara boyun eğdirme zamanının geldiğine ve bununla bütün insanlığı Katolik inancına döndürme yolundaki büyük bir engelin kalktığına inanıyordu.[24]

Orta Çağın sonlarında, o sıralar toprakları günden güne genişleyen Osmanlı Devletiyle olan siyasî ilişkiler de, oryantalist araştırmaların ilerlemesine yardımcı oldu. İspanya ve İtalya'nın, Anadolu, Suriye ve Mısır'la olan ekonomik ilişkilerinde oryantalist araştırmaların canlanmasında büyük etkileri vardır. Milâdî 16. ve sonraki yüzyıllarda meydana gelen Rönesansla beraber ortaya çıkan hümanist eğilimler Avrupa'da eskiye göre daha objektif araştırmaların yapılmasına neden oldu. Öte yanda Roma Papalığı misyonerlik yararına Doğu dillerini araştırmayı teşvik etti.

1539 yılında, Paris'teki College de France'da ilk Arap Dili Kürsüsü kuruldu. Bu kürsünün başına ilk gerçek oryantalist sayılan Guillaume Postel (1581) getirildi. Avrupa'da Doğu dilleri ve milletlerine ilişkin incelemelerin zenginleşmesinde bunun büyük katkısı oldu. Ayrıca bu zât, Doğu'da bulunduğu sıralarda çok sayıda el yazması eser de toplamıştı. Öğrencisi Joseph Scaliger'de (1609) onun metodunu izledi.

Ancak, Postel hiçbir zaman misyonerlik çalışmalarıyla ilişkisiz kalmadı. Onun Arap edebiyatının zenginliğini övdüğü doğru... Özellikle Arapça yazılmış tıp ve astronomi eserlerine ilişkin şunları söyler:

"Arap tıbbının tedavi metodlarına hiç kimse karşı çıkamaz. Örneğin, Galenos'un beş-altı büyük ciltte ifade edemediğini İbn-i Sina bir veya birkaç sayfada söyler."

Fakat Postel, daha önce işaret ettiğimiz Viyana Konsülü'nün kararını hatırlatıyor ve Arapça'yı öğrenmenin değerini şu şekilde özetliyor:

"Arapça uluslararası dil olması niteliğiyle Mağribli, Mısırlı, Suriyeli, İranlı, Türk, Tatar ve Hindlilerle yapılacak iletişim ve ilişkilerde yarar sağlar. Zengin bir edebiyata sahiptir. Onu güzelce öğrenen kimse, Kitab-ı

24 Bkz : Johann Fueck. Die Arablaction Studien in Europe, Leipzig ,1955, s. 21-22.

Mukaddes kılıcıyla bütün Hıristiyanlık düşmanlarını yenip onların kendi inanç ilkeleriyle karşılarına çıkarak mağlup edebilir. Bir tek dili (Arapça) bilmek suretiyle kişi bütün dünyayla ilişki kurabilir."

Öte yandan Postel, tercümansız olarak Asya'yı aşıp Çin'e ulaşabileceğiyle övünüyordu.[25]

1586 yılında, Büyük Toscana Dükü Kardinal de Medici'nin kurduğu matbaalar aracılığıyla Avrupa'da Arapça kitapların basımı kolaylaştı. O zaman, içinde İbn-i Sina'nın tıp ve felsefeyle ilgili kitaplarının da bulunduğu muhtelif Arapça eserler basıldı.[26] 17. yy'da oryantalistler, el yazması İslâmî eserleri toplamaya başladılar. Çeşitli yerlerde Arap dili kürsüleri kuruldu. Burada şunu da belirtmek yerinde olur ki, Cambridge Üniversitesi'nde bir Arap dili kürsüsünün kurulmasını öngören 1636 tarihli kararda biri "ticarî", diğeri "Hıristiyanlaştırma" olmak üzere iki amaca hizmet edileceği konusu açıkça vurgulanıyordu. Cambridge Üniversitesi Yönetim Kurulundan kürsünün kurucusuna hitaben yazılan 9 Mayıs 1636 tarihli bir yazıda şu ifadelere yer veriliyordu:

"... Biz bu çalışmamızla, daha güzel bir edebiyata ulaşmak, onu öğrenmek suretiyle günyüzüne çıkarıp hapsedildiği dar çerçeveden kurtarmak amacında olmadığımızın bilincindeyiz. Asıl amacımız Doğu ülkeleriyle olan ticaretimiz aracılığıyla krala ve devlete yararlı bir hizmet sunmak, kilisenin sınırlarını genişletmek ve şu anda karanlıklar içinde yaşayan insanları Hıristiyanlığa dâvet etmek suretiyle Allah'ın şanını yüceltmektir."

Buradan, akademik anlamda bir oryantalistle İncil'e dayalı bir misyoner arasında asıl amaçta tam bir benzerlik olmasa da, misyonerlikle oryantalizm arasında karşılıklı bir diyaloğun var olduğu ortaya çıkıyor. Hatta iki taraf arasında şöyle veya böyle bir antlaşmanın tâ günümüze kadar devam ettiğini söylemek mümkündür.[27]

---

25 Bkz : a.g.e, s.39-40 ve Edvard Said, a.g.e, s.81.

26 Bkz : Johann Fueck: op. clt.p. 53-54 ve Bosworth, op.cit.

27 Bk:Taybavî'nin, "el-Müsteşrikûn en-Nâtikûne bi'l-İngiliziyye". Bu araştırma Temmuz 1963 tarihinde el-Alemu'l-İslâmi dergisinde (The Müslim World) yayınlanmıştır. Dr. Fethi Osman tarafından Arapça'ya tercüme edilen bu araştırmayı, önemine binaen Dr. Muhammed el-Behiy, "el-Fikru'l-İslâmî el-Hadîs" isimli kitabına eklemiştir. (s.581-682)

Avrupa'da Arap dilinin sağlam temellere oturtulmasında büyük etkisi olan şahsiyetlerden biri de 1613 tarihinde Leiden Üniversitesindeki Arap Dili Kürsüsüne ilk defa getirilen Thomas Erpenius (1584–1624) tur. Bu zât, ilmî gayretleri ve Arapça grameri konusunda ortaya koyduğu eserleriyle, iki asra yakın bir zaman boyunca Arapça araştırmalar konusunda Avrupa'-da Hollanda'ya bir öncelik sağlamıştır.

İslâm'a karşı olan tutumuna gelince, her ne kadar Kur'ân-ı Kerîm'in dil açısından bir doruk sayılması gerektiğine inanıyorsa da anlam ve muhteva itibariyle, Kitab-ı Mukaddes'in gülünç bir taklidinden başka birşey olmadığını kabul ediyordu. Hz. Peygamber ve O'nun öğretileri hakkındaki görüşü ise, o zamanlar bu konuda Batı'da yaygın olan nefret ve düşmanlıktan ibaretti.[28]

İSLÂM'I ANLAMAYA DOĞRU CİDDİ GİRİŞİMLER

Açıkça Hıristiyanlaştırmaya yönelik, karakteri itibariyle de İslâm'a düşman olan bu hedeflerine rağmen, 17. yüzyıl sonları öte yandan başka bir eğilime şâhit oldu. Bu eğilim 18. yüzyılda da devam etti. Bu temayül sahipleri, İslâm'a, biraz da sempati içeren objektif ve tarafsız bir gözle bakıyorlardı. Bu durumu o zamanın Avrupasına egemen olmaya başlayan ve genel anlamda kiliseye karşı olan rasyonalizm akımının ortaya çıkması da teşvik etti.

Böylece bazı Avrupalı rasyonalistlere, İslâm'ın Orta Çağ Avrupası'nda karşılaştığı zulüm ve haksızlığın önüne dikilme fırsatı doğdu. İslâmiyet ve İslâm Medeniyeti hakkında ılımlı bir üslûp kullanan genel kapsamlı bazı eserler ortaya çıktı. Böylece, -hâşâ- Hz. Muhammed (s.a.s.)'i şeytan ve Kur'ân-ı Kerim'i de boş ve asılsız sözler yığını gören Hıristiyan din adamlarının o zamana kadar benimsedikleri görüşlerin yerini, İslâm ve Müslümanlar hakkında insaf ve ılımlılığa daha yakın ve daha az katı görüşler aldı.

Richard Simon, bunlara örnek olarak gösterilebilir. Simon, 1684 tarihinde yayınladığı "Doğu Milletlerinin Gelenek ve İnançlarının Tenkitli Ta-

28 Fueck, op. cit. s. 67-69.

rihi" isimli eserinde, Müslümanların gelenek ve inançlarını bir Müslüman âlimin kitabını kaynak edinerek net, dengeli ve ölçülü bir şekilde ele almış ve İslâmî geleneklere olan takdir ve hayranlığını dile getirmiştir. Arnold, onu, İslâm'dan bahsederken gereğinden fazla objektif olmakla suçlamış, o da kendisine, Müslüman ahlâkçıların ortaya koydukları ahlâk ilkelerini inceden inceye düşünmesini tavsiye emiştir.

Filozof Pierre Bayle de, İslâm'ın hoşgörülüğüne hayran olanlardandı. Bunun etkisi, ilk baskısı 1697 yılında Roterdam'da yapılan Tarihî ve Tenkidî Sözlüğünde Hz. Muhammed (s.a.s.)'in hayatını sunuş üslûbunda kendisini gösterir. Simon Ockley'de (1678–1720) "Müslüman Araplar Tarihi" isimli kitabında nisbeten tarafsız sayılır. S. Ockley, bu kitabında Müslüman Doğu'yu yüceltmiş ve Batı'dan daha üstün olduğunu belirtmiştir.[29]

İşaret ettiğimiz örnekler, İslâm'ı doğru olarak anlamaya yönelik yeni eğilimlerin öncüleridir. İslâm'ı tanımak konusunda yapılan ilk ciddi bilimsel girişimler ise, Hollanda Autricht Üniversitesi'nde Doğu Dilleri Profesörü Hadrian Reland (Ö.1718) tarafından gerçekleştirildi. 1705 yılında iki cilt halinde Latince olarak "ed-Diyânetü'l-Muhammediye" isimli bir kitap yayınladı. Birinci ciltte, Arapça ve Latince kaynaklara dayanarak İslâm inancını işledi; ikincisinde ise, İslâm prensiplerine ilişkin o dönemler Batı'da egemen olan görüşleri düzeltme yoluna gitti. Eser büyük bir rağbet gördü ve yankı uyandırdı. Hatta bu durum yazar hakkında, İslâm'ın propagandasını yapıyor ithamiyle çeşitli şüphelerin meydana gelmesine sebep oldu. Oysa tek amacı, İslâm Dini'ni doğru bir şekilde anlamak, böylece de eskisinden daha etkili bir metodla Hıristiyanlığın İslâmla mücadele etmesini sağlamaktı.

Ancak, Katolik Kilisesi bu kitabı, okunması ve bulundurulması yasak olan kitaplar listesine aldı. Buna rağmen kitap, İngilizce, Fransızca, Almanca, Hollandaca (Felemenkçe) ve İspanyolcaya çevrildi. Reland, kitabının

---

29 Ancak Ockley, Hz. Peygamber'i (s.a.v.) şöyle tanıtmıştır: "O, aslında kötü ve hilekâr bir adamdır. Taşıdığı güzel nitelikler de arzu ve ihtirasların egemen olduğu gerçek yüzünü örten dış bir perdeden başka bir şey değildir." Bu açıklamalarıyla adı geçen yazar, daha önce geçen Ruhanîlerin durumuna düşmüştür. (Bkz: "Türasu'l-İslâm," c.1, s. 64-67 ve Bosworth a.g.e.)

giriş bölümünde her dinin düşmanları tarafından, ya anlaşılmadığından veya kötü niyetlerden kaynaklanan hücûmlara hedef olduğuna; dolayısıyla bütün kötülüklerin ona yüklendiğine işaret ediyordu. Ona göre İslâm da tıpkı diğer dinler gibi düşmanlarınca böyle bir haksızlığa maruz kalmıştı. Ayrıca Reland: "Nerede olursa olsun gerçeği araştırmak kişinin hakkıdır" diyordu. Bu düşünceyle İslâmiyetin, cehalet ve kötü niyet sisleri arasından göründüğü gibi değil de, Müslümanların cami ve medreselerinde gerçek anlamda ele alınıp incelendiği şekliyle tanıtılmasını istiyordu.

Ona göre, İslâmiyetin, düşmanları tarafından hakarete, karalamaya ve her türlü çamurun atılmasına hedef olduğu kadar, hiçbir dönemde, hiçbir din maruz kalmamıştır. Hatta durum öyle bir dereceye varmıştı ki, bir kimse, bir başkasının düşüncesini kötü diye nitelendirmek istediğinde Hz. Muhammed'in (sallallahu aleyhi ve sellem) prensip ve tavsiyeleri arasında doğru adına hiçbir şey yokmuş ve bunlar tümüyle yanlışmışcasına "Muhammedî bir düşünce" derdi. Ayrıca, birisi ciddi olarak İslâmiyeti öğrenmek istediğinde, eline İslâm'a karşı kötülük ve hakaretlerle dolu kitaplardan başkası verilmezdi. Reland daha sonra şunları söylüyor:

"... Kişi öyle davranacağına, Arap dilini öğrenmeli, böylece de Muhammed'i kendi dilinden dinlemelidir. Ayrıca, Arapça kitapları elde etmeli ve onlardaki bilgileri başkalarının gözüyle değil, kendi gözüyle görmelidir. O zaman açıkça görecektir ki, Müslümanlar bizim sandığımız gibi deli değiller. Allah bütün insanlara akıl vermiştir. Ben her zaman şu kanaati taşımışımdır: Afrika ve hatta Avrupa'da böylesine geniş çapta yayılan bu din, birçok Hıristiyanın düşündüğü gibi değersiz ve güçsüz bir din değildir."

Reland, daha sonra da şunları ekliyor:

"... Haydi, İslâmiyetin gerçekten kötü bir din olduğu ve büyük çapta Hıristiyanlığa zarar verdiği doğru olsun. Fakat bu özelliğinden dolayı olsun onu araştırmak kişi için gerekli değil mi? Şeytanın tuzak ve hilelerinin derinlemesine ortaya çıkarılması gerekmez mi?

İşin en doğrusu kişinin İslâmiyet'i olduğu gibi tanımaya çalışması, böylece de onunla en güvenli ve en güçlü bir şekilde savaşmasıdır."[30]

---

30 Gustav Pfanmueller, Handbuch der Islâm Literatur, Berlin, 1923, s. 63, 64.

Bize öyle geliyor ki, Reland'ın bu son sözleri bile bu gibi bahanelerle iknâ olamayan kiliseyi tatmin edememiş olacak ki, söz konusu kitabın okunup bulundurulmasını yasaklamıştır. Çünkü kilise, gerçeklerin gün yüzüne çıkmasını ve geniş halk kitlelerince bilinmesini istemiyordu.

18. yüzyıl, Alman oryantalizm dünyasında, kendi dönemindeki Arapça bilimlerinin eşsiz bilginlerinden birisi olan ve anılmaya değer ilk Alman oryantalist olarak bilinen J.J. Reiske'nin (1716–1774) şahsında bu ılımlı akımın yeni bir öncüsüne tanık oldu. Almanya'da Arap Dili araştırmalarının seçkin bir konuma getirilme şerefi de bu zâta aittir. Fakat kendi çağdaşları, değerini bilmeyip ona karşı kabaca davranışlarda bulundular. Din adamları kendisini zındıklıkla itham ederek mücadele ettiler. Herhalde bu, onun İslâm'a karşı takındığı olumlu tavırdan kaynaklanıyordu. O, Latince olarak yazdığı bir kitabında İslâm'ı övmüş, Hz. Muhammed'in yalancılık veya sapıklıkla nitelendirilmesine karşı çıkmış, İslâm Dini'nin gülünç hurafelerden ibaret olduğunun ileri sürülmesini reddetmişti. Oysa bütün bu söylentiler o zamanlar yaygındı. Öte yandan J.J. Reiske, Dünya tarihinin "Kutsal" ve "Kutsal olmayan" diye ikiye ayrılmasına karşı çıkarak, İslâm Tarihini, dünya tarihinin bir parçası olarak kabul etmişti. Üstelik bu görüşlerini son derece açık bir şekilde dile getirdi. Bunun yol açabileceği cezayı hiç önemsemedi. Bu da başına büyük felâketler getirdi. Hayatının sonuna kadar maddî sıkıntılar içinde yaşadı ve 58 yaşında iken son derece fakir ve kimsesiz olarak öldü.

Fueck, onun hakkında şöyle diyor:

"O, Arap Edebiyatı'nın şehidi olmuştur. Hayatı da, hatıralarında kaydettiği acı ve elemlerin tarihi oldu. Kendi asrındaki seçkin âlimlerden hiçbirisinin, Arabî ilimlerin en seçkin âlimlerinden birisi olan bu eşsiz zâtın yüksek değerini takdir edememesi utanç vericidir"[31]

Ne var ki, İslâmiyet'i yakından ve peşin hükümsüz olarak tanıma konusundaki bu ciddi teşebbüs örnekleri, Avrupalının fikrinde genel bir cereyan olarak yer etmeye muktedir olamadı. Yine bu misâller, Orta Çağ'ın, umumî olarak Avrupalıların zihinlerine iyice yerleştirdiği İslâm

31 Fueck, op. cit. s.108,117,124.

hakkındaki kötü imajı bütün bütün silip yok edemedi. Bu imajın izleri tâ günümüze kadar Avrupalıların akıllarına takılı kaldı. Her ne kadar bazı gelişmelerin etkisiyle zaman zaman gölgelerde ve renklerde bazı tâdilat ve rötuşlar olsa bile, o imaj, bugün bile genel çerçevesi içinde -bunca asır geçmiş olmasına rağmen- olduğu gibi devam etmektedir. Bunun delili, bugün bile, İslâm denilince Avrupalıların zihninde kötü ve gerçekten uzak bir sûretin belirmesidir.

Biz, müsteşrikliğin o asırlardaki kilisenin ağır yükünden kurtulmaya başladığını ve İslâmiyet aleyhindeki ithamların eskisine göre sivriliğini kaybettiğini inkâr etmiyoruz. Hatta eski ithamları da, bir daha gözden geçirmişlerdir. Fakat bu fikrî açıklık, her ne kadar Maxime Rodinson'un gözünde büyük bir değişikliği temsil ediyorsa bile, netice itibariyle sınırlı bir tesir icra etmiştir.

Maxime Rodinson bu konuda şöyle der:

"Gerçek şu ki, 18. Asır, Müslüman Şark'a kardeşçe ve anlayışlı bir gözle bakıyordu. Bütün insanlardaki kabiliyet ve mevhibelerin eşit olduğunu söyleyen fikir, insanlara eski asırların İslâm dünyasına yöneltti ği ithamları tenkitli bir gözle inceleme imkânı verdi. O asrın gerçek dini olan bu fikrin yayılmasına canlı bir ümitlilik yardım ediyordu. Rönesans devrinde, Müslümanlar da başkaları gibi insan kabul edilmeye başlandı. Hatta onlardan pek çoğu, Avrupalılardan üstün bile görülüyorlardı."[32]

Rodinson'un bu konuda dediklerini kabul etsek bile, kendisi bizzat burada bahsettiği bakış açısının, daha sonra eskisinden de kötü bir duruma dönüştüğünü inkâr etmemektedir. Bu konuda da şöyle diyor:

"19. asırda da Müslüman Doğu, hâlâ düşman kalmaya devam ediyordu. Fakat hezimet ve mağlubiyete mahkûm bir düşman... Şark memleketleri, daha çok, güçlü bir mazinin yıkılmış ve dağılmış kalıntılarına benziyordu."[33]

Bu, bakış açısında bir değişiklik doğmasına sevketti. Zira 19. asırda, Şarklı, Garblının gözünde, yine Rodinson'un dediği gibi:

---

32 Türasu'l-İslâm, c. 1, s. 68.

33 A.g.e, c. 1, s. 80.

"... daha önce, Fransız İhtilâlinin te'siriyle her şeyden evvel insan olarak kabul edilirken, tamamen ayrı bir yaratık oldu. Bugün ise, kendi hususiyetinin mahkûmu ve bazılarının başlarına kaktığı övgülerin konusu haline geldi."[34]

Böylece, daha önce asrın evrensel ideolojisinin yönlendirdiği Avrupalı bakış açısı, Avrupalı olmayana ve kültürlerine saygı gösterirken, şimdi yani 19. asırda, tepeden bakan mütekebbir bir bakışa dönüştü. Irkları "ileri" ve "geri kalmış" olarak ayıran nazariyeler ortaya çıktı. Birincisi, yani ileri olanlar, "Arî" ırklar, ikincisi ise, "Samî" kavimlerdi. Renan ve onun yolunda yürüyen Avrupalı müsteşrik ve mütefekkirler, bu iddialarını açıklamak gayesiyle, Arî ırkından olanlar için, "medeniyet yapıcıları" gibi sıfatlar üretirken Sâmileri de "tefekkür ve felsefede geri" diye nitelendiriyorlardı.[35]

"Asrımızda Müsteşrikliğin Gelişmesi" konusuna geçmek için, şimdilik bu nokta etrafındaki konulara bakışımızda bu kadarla iktifâ edelim. İleride müsteşrikliğin sömürgecilikle olan ilişkisinden bahsederken Batı'nın Müslüman Şark'a bakışına yine temas edeceğiz.[36]

MÜSTEŞRİKLİĞİN PARLAMA DÖNEMİ

19. ve 20. asırlar, müsteşriklik hareketi için gerçek bir inkişaf ve parlaklık asrı sayılır. 18. asrın sonunda, yani, 1795 yılının Mart ayında ihtilâl hükûmeti, Paris'te, yaşayan Şark dilleri için bir okul inşa ettirdi. Orada Doğu dillerinin katkıda bulunabileceği edebiyat ilmine hizmetin yanında, özellikle işin pratik faydası üzerinde duruluyordu. Böylece Fransa'da Müsteşriklik hareketi, kendi asrında müsteşriklerin lideri olan Sylvester de Sacy eliyle ilmî bir hususiyet kazanmaya başladı. Paris'i Arap araştırmalarının merkezi yapma şerefi bu zâta aittir. Öyle ki burası, Avrupa'nın muhtelif

34 A,.g.e., c. 1, s. 80.

35 Misal olarak, bkz. eş-Şeyh Mustafa Abdurrazık'ın Temhid li Tarihi Felsefet'il-İslâmiyye isimli kitabı, s.9 ve sonrası, Kahire, 1966, yine, Gautier'in yazıp Dr. Muhammed Yusuf'un tercüme ettiği el-Medhal ile'l-Diraseti'l-Felsefeti'l-İslâmiyye isimli kitaba da bkz. s. 6 ve sonrası, Kahire, 1945.

36 Fueck, op. cit. p. 142

ülkelerinden ders almak için öğrenci ve ilim adamlarının akın ettiği bir uğrak yeri oldu.[37]

De Sacy'nin ilmî çabalarının çoğu Arapça'nın gramerini ve nesriyle-vezniyle Arap edebiyatını araştırmaya yönelikti. İslâm hakkında araştırmaları yoktu. Bu Yaşayan Şark Dilleri Okulu, özellikle 18. asırda, Fransa ve İngiltere'de müsteşrikliğin kiliseden ayrılmasından sonra, kendi döneminde ilmî ve laik oryantalizmin nümunesi sayıldı.

Almanca'nın egemen olduğu ülkelere gelince, buralardaki üniversiteler, o zamana kadar hâlâ Hıristiyan din adamlarının kontrol ve tasallutu altında kalmaya devam ediyordu. Bu yüzden Almanya ve Avusturya'da laik müsteşriklik ilk defa, başta J.V. Hammer Purgstall'ın bulunduğu bir grup gönüllünün eliyle ortaya çıktı. Böylece, Paret'in dediği gibi müsteşrikliğin ilk defa 19. asırda bir ilim olarak teşekkül ettiğini söyleyebiliriz. Bu da:

"İnsanların kabiliyetleri, peşin fikirlerden ve her türlü sübjektifliklerden sıyrılarak değerlendirilince ve Doğu dünyasının kendine has nizâmının hükmettiği özel şahsiyeti itiraf edilince ve bu konuda şartlar teşekkül edip, Avrupalılar, Doğu'yu, kafalarında güçleri yettiğince objektif bir şekilde canlandırmaya çalışınca gerçekleşti."[38]

İşte buradan açıkça ortaya çıkıyor ki, müsteşriklik, Kilisenin kontrol ve tahakkümünden kurtulmasıyla, hedefi Şark dillerini ve edebiyatını araştırmak olan bizatihi müstakil bir ilim haline gelmiştir. Bundan sonra, sadece öğrenmek niyetiyle, bizzat Şark'ın edebiyat ve inançlarını araştırmaya yönelen ilmî bir temayül ortaya çıkmıştır.[39]

Bu yeni temayülün kesin olarak ne zaman başladığı meselesine gelince, bu konuda kesin bir tarih söylemek mümkün değildir. Sadece 19.

---

37 A.g.e. s.152,155 ve sonrası. Napoleon, Mısır'ı işgalinde de Sacy'nin talebelerinden büyük sayıda bir grup mütercimi istihdam etmiştir. (Bkz: Edward Said, 109.) Şunu belirtmek yerinde olur ki, Rifaa Tahtavî, Paris'te ikamet ettiği sırada Baron de Sacy ile irtibat kurmuş ve sohbetinden çok istifade etmiştir. Nitekim eş-Şeyh Mustafa Abdurrâzık, Gautier'in yazdığı ve Dr. Muhammed Yusuf Musa'nın tercüme ettiği el-Medhal ile'l-Felsefeti'l-İslâmiye isimli kitabın mukaddimesinde buna işaret etmektedir.

38 Paret, s.17.

39 Dr. İbrahim el-Lebban, el-Müsteşrikun ve'l-İslâm, s. 15, (Mecelletü'l-Ezher'in Nisan 1970 tarihli sayısının eki)

asrın ortalarını, bu ilmî özelliğin başlangıcı için bir sınır kabul edebiliriz. Nitekim Paret şöyle demektedir:

"Biz basite indirgemek amacıyla 19. asrın ortasını sınır olarak ortaya koyarken, bununla, sadece modern mânâsıyla ilmîliğin, müsteşriklik üzerinde eskisinden daha açık bir şekilde kendisini hissettirdiğini kastediyoruz. Yoksa konuları objektif bir biçimde anlamaya yönelik niyetler, bundan çok daha önce de vardı. Bu, delil ve şahitlerle ispat edilebilir. Bu niyetler diller sahasında ve özellikle Arapça konusunda daha açıktı...

İşte dil sahasıyla meşgul olan müsteşriklerin, zamanımızda Müslüman kamuoyunun hücûmuna uğramamaları, buna karşılık İslâmî araştırmalar sahasında çalışanların çoğu zaman kötü niyetlilikle itham edilmeleri, bundan kaynaklanmaktadır."[40]

19. asrın sonunda İslâmî araştırmalar, genel müsteşriklik hareketi içerisinde müstakil bir ihtisas sahası haline geldi. O zamanlar Arabiyât ve İslâmiyât âlimlerinin birçoğu, aynı zamanda umumî mânâda Sâmiyât âlimleri vasfıyla veya İbranî araştırmaları, ya da Kitab-ı Mukaddes incelemelerinde mütehassıs olmakla meşhurlardı. Meselâ, Nöldeke, Goldziher ve Wellhausen bunlardandır.[41]

MÜSTEŞRİK FAALİYETLERİNİN TEZAHÜRLERİ

Müsteşrikler 19. asrın birinci yarısında, Avrupa ve Amerika'nın muhtelif yerlerinde Doğu araştırmalarını gerçekleştirmek için cemiyetler ve dernekler kurmaya başladılar. İlk defa 1822 tarihinde Paris'te Asya Cemiyeti, Sonra 1845'de İngiltere'de ve İrlanda'da Asya Kraliyet Cemiyetleri, 1842'de Amerikan Şark Cemiyeti, 1845'de Alman Şark Cemiyeti, ... kuruldu.[42]

---

40 Paret, s.17

41 Bosworth, op. clt.

42 Bu cemiyet, 1961 baharında Beyrut'ta bir Alman Şark Enstitüsünün kurulmasına karar verdi. Bu enstitünün gözle görülür birtakım faaliyetleri vardır. Aynı anda İslâm ve Arap araştırmalarına dair iki seri kitap yayınlamaktadır. Biri "en-Neşrâtu'l-İslâmiyye" diğeri "Nusus ve Dirâsât". Enstitünün 60 binden fazla cilt kitabı ihtiva eden bir kütüphanesi vardır. Bugün Alman Üniversitelerinde çok sayıda kürsüleri işgal eden birçok müsteşrik bu enstitünün idaresini sırayla yürütmüşlerdi.

Kısa zamanda bu cemiyetler, çeşitli dergi ve yayınlar çıkarmak için faaliyete geçtiler. Hammer, Avrupa'da ilk özel müsteşriklik dergisini çıkaran kişidir. Bu dergi Şark Kaynakları (Yenabiu'ş-Şark) adıyla 1805'den 1818'e kadar Viyana'da yayınlanmıştır.

1895 yılında Paris'de İslâm Dergisi adıyla, özellikle İslâm dünyasına ağırlık veren bir dergi yayınlandı. Bu dergi, 1906 yılında, Mağrib'de Fransa İlmî Delegasyonu tarafından çıkarılan İslâm Dünyası Dergisine yerini bıraktı. Daha sonra da Revue des Etudes Islamiques (İslâmî Araştırmalar Dergisi)ne dönüştü.

1910'da Almanca İslâm Dergisi çıktı. (Der Islâm) 1912 yılında Rusya'da Âlem-i İslâm Dergisi yayınlandıysa da, (Mir Islâm) ancak kısa bir süre devam edebildi.

1911 yılında, Orta Doğu'da misyonerlerin reisi olan Samuel Zweimer (Ö. 1952) tarafından İngiltere'de bir İslâm dergisi daha yayınlandı.[43]

Bugün müsteşriklerin muhtelif dillerde yayınlanan 300'ü aşkın dergi ve süreli yayınları bulunmaktadır. Bu sayı gerçekten korkunçtur.[44]

Yine 19. asır, müsteşriklerin ilk milletlerarası kongrelerinin yapılmaya başlandığına şahid olmuştur. Bu kongreler, her yerdeki müsteşriklere, aralarındaki organizasyonu ve irtibatı kuvvetlendirme, doğrudan doğruya birbirlerinin çalışmalarından haberdar olma ve faaliyetlerini birleştirmek suretiyle fikir ve enerji israfına sebep olan mükerrer çalışmalardan sakınma fırsatını vermiştir.

Müsteşriklerin ilk milletlerarası kongresi, 1873 yılında Paris'te yapıldı. O günden beri bu tür kongreler, muntazam bir şekilde gerçekleştirilmeye devam etti. Şu ana kadar bu kongrelerin sayısı 30'u aşmıştır. Bu sayı, mahallî kongre, konferans ve toplantıların dışındakiler için geçerlidir. Zira bu tür mahallî faaliyetlerin bir kısmı, çok daha eski tarihlere dayanır. Meselâ Alman müsteşrikler tarafından gerçekleştirilen ilk mahallî kongre 1849 yı-

43 Bu daha önce belirttiğimiz ve müsteşrikliğin misyonerlikle olan ilişkisini şu ana kadar kesilmediğini ifade eden görüşümüzü desteklemektedir.

44 Necib el-Akikî'nin el-Musteşrikun isimli eserinin 377-388 sayfalarında verdiği bu dergilere dair listeye bakınız.

lında Dresden'de yapıldı. Bu tür kongreler günümüze kadar muntazam bir şekilde tertiplenmektedir.[45]

Müsteşriklerin milletlerarası kongreleri yüzlerce âlimden oluşmaktadır. Meselâ Oxford Kongresi, 25 ülkenin 28 üniversite ve 69 ilmî teşkilatından gelen 900 ilim adamını ihtiva etmişti. Her bir kongrede 14 çalışma birimi faaliyet gösteriyor, her birim, müsteşrik araştırmalarının belirli bir konusunda uzman bulunuyordu. Daha sonra bu kongre çalışmaları, çeşitli dergilerde yayınlandı. Böylece neticelerin "birer prensip, metod ve yol olarak örnek olması temin ediliyor, mahallî kongre ve araştırmalarla da, birleşerek araştırmacılara birer temel, kaynak ve mesned olması sağlanıyordu."[46]

MÜSTEŞRİKLİK VE SÖMÜRGECİLİK

Özellikle 19. asrın ortasından itibaren İslâm dünyasının maruz kaldığı işgallerin Avrupa'nın Şark'a olan bakış açısını belirlemede büyük rolü oldu. Sömürgecilik, müsteşriklik kültüründen istifade etti. Diğer taraftan Garb'ın Şark üzerindeki hâkimiyeti, müsteşrikliğin durumunu güçlendirmiş, böylece müsteşriklik, Avrupa'nın Şark'taki yayılmacılığıyla doğru orantılı olarak, müessese ve muhteva bakımından büyük ilerlemeler kaydetmiştir.[47]

19. asır, Batılı sömürgecilerin, İslâm dünyasının geniş bir bölümünü istilâ etmesine şahit oldu. 1857'de İngilizler, siyasî olarak Hindistan'ı istilâ ettiler. Böylece Hindistan, resmen İngiliz Kraliyeti'nin tebaiyetine girdi. Aslında 1857 yılından itibaren zaten Hindistan Şark Şirketinin nüfuzu altına girmişti. 1857 yılında, Fransızlar, 1830'dan beri istilâ etmeye başladıkları Cezayir'i bütünüyle ele geçirdiler. Hollanda bundan önce, yani 17. asrın başlarında Hollanda-Hind Şirketi yoluyla, Doğu Hind adalarını (Endonezya) istilâ etmişti. 1881 yılından sonra, Mısır ve Tunus istilâ edildi. Sömürgeciler, İslâm dünyasını parça parça koparıp kendi hâkimiyetleri altına almaya başladılar. Nihayet İslâm Dünyasını, doğudan batıya çember altına almaya muvaffak oldular. I. Dünya Harbi'nden sonra, hemen

45 Bosworth, op. cit.

46 Bkz, el-Akikî , c. 3, s. 365 ve sonrası.

47 Türasu'l-İslâm c. 1, s. 83 ve el-İstişrak, Edward Said, s.72.

hemen İslâm Dünyasının tamamı, Garp sömürgesinin nüfuzuna boyun eğmiş oldu.[48]

Sömürgecilik, kendi maksatlarına hizmet ettirmek, hedeflerini gerçekleştirip, Müslüman ülkelerde hâkimiyetini sağlamlaştırmak için bir grup müsteşriği kullanmayı başardı. Böylece müsteşriklikle sömürgecilik arasında resmî ve sağlam bir bağ oluştu. İlimlerinin; Müslümanların zelil kılınmasına, İslâmiyet'in şan ve değerinin zayıflatılmasına vasıta yapılmasına razı olan birçok müsteşrik, bu cereyana kendisini kaptırdı. Bu durum, insaflı müsteşriklerin, karşısında utanç duydukları bir husus oldu. Bu konuda çağdaş Alman müsteşrik Stephan Wild, şunları söylüyor:

"Bundan daha çirkini, kendilerine müsteşrik adını veren bir grup, İslâmiyet ve İslâm Tarihi hakkındaki bilgilerini, İslâm'ın ve Müslümanların zayıflatılması yolunda kullandılar. Bu, misyonlarına samimiyetle bağlı müsteşriklerin bütün açıklığıyla itiraf etmeleri gereken acı bir gerçektir."[49] Müsteşriklikle sömürgecilik arasındaki irtibatın çok sayıdaki misallerinden, sadece Almanca İslâm Dergisi'nin kurucusu ve Afrika'da Almanya'nın sömürgeci emellerine hizmet eden araştırmalar yapan Karl Heinrich Becker'i örnek veriyoruz. (Ö.1933) Almanya, 1885–1886 yıllarında sakinleri kısmen Müslüman olan bazı Afrika ülkelerini sömürgeleştirdiler. Bu ülkeler, 1918 yılına kadar Almanya'nın hâkimiyeti altında kaldı. Bu gayeyle 1887 yılında, bir Şark Dilleri Enstitüsü kuruldu. Bu enstitünün görevi, o zamanki Şark ve Uzak Doğu ülkeleri ve bu ülkelerin millet ve kültürleri hakkında bilgi elde etmek şeklinde özetlenebilir.[50]

Alman müsteşrik Ulrich Harmann, bu konuda şöyle der:

"1919'dan önce, Âlem-i İslâm hakkındaki Alman araştırmaları daha az masum ve iyi niyetliydi. Bizim büyük müsteşriklerimizden birisi olan Karl Heinrich Becker, siyasî faaliyetlere dalmış bulunmaktaydı. Öyle ki, 1914 yılında Afrika'da İslâmiyet'in İngilizlere karşı bir siyasî zırh olarak kullanılma plânlarının ateşli bir taraftarı olmuştu."[51]

---

48 Dr. Muhammed el-Behiy, el-Fikru'l-İslâmî el-Hadîs ve sılatühû bi'l-İsti'mari'l-Garbi, s.29–30, Daru'l-Fikr, Beyrut, 1973.

49 Bu konuda "el-İslâm fi'l-Fikri'l-Garbi" isimli kitabımıza müracaat edilebilir. s. 60.

50 Paret, 31–32.

51 Bu konuda Alman Müsteşrik Ulrich Harmann'ın el-Bahis isimli dergide müsteşriklik hak-

Rusça olarak yayınlanan Âlem-i İslâm (Mir Islâma) dergisinin kurucusu Barthold'a (Ö. 1930) gelince, bu zâtın da Rus hükûmetine yaptığı ve Orta Asya'da Rusya'nın çıkarlarına hizmet eden teklifleri gerçekleştirildi.

İslâmîyât sahasında âlim, Hollandalı meşhur Snouck Hurgronje (Ö.1936) sömürgecilik hizmetinde çalışmak için hazırlanmak uğrunda 1885 yılında Mekke'ye bir Müslüman ismi olan "Abdülgaffâr" adını takınarak gitmiş ve burada bir buçuk sene gibi bir müddet kalmıştır. Arapçayı, bir Arap gibi konuşabilmesi de, bu faaliyetlerinde kendisine yardımcı olmuştur. Bu müsteşrik, Doğu Hindistan'ın Hollanda hakimiyetinde bulunan bölgelerinde kültürel ve sömürgeci siyasetlerin oluşmasında mühim roller oynamıştır.[52]

Fransa'da, Kuzey Afrika işlerinden sorumlu Sömürgeler Bakanlığına bağlı müsteşar olarak çalışan birçok müsteşrik vardır. Misâl olarak de Sacy'yi verebiliriz. Bu zât, 1805 tarihinden itibaren Fransa Dışişleri Bakanlığı'ndaki "müsteşrik" makamını işgal etmiştir. 1830'da Fransızlar, Cezayir'i işgal edince, Cezayirlilere hitaben yayınlanan bildirileri tercüme eden bu zâttır. Şarkla ilgili meselelerde, Dışişleri Bakanlığı tarafından düzenli olarak, Savunma Bakanlığı tarafından da özel durumlarda kendisine danışılıyordu. Yakın bir zamana kadar Massignon, Fransız Sömürgeler Dairesinde İslâmî konular müsteşarı bulunuyordu.[53]

Fransız müsteşrik Hanotaux, (Ö.1944) da, "Şüphesiz bugün İslâm ve Müslümanlık problemiyle karşı karşıya kaldık" isimli makâlesinde, Müslüman Afrika sömürgelerinde, Fransız siyasetini yönlendirmeye dair tekliflerini ve kolay idare edilmeleri için Müslümanların inançlarını zayıflatma konusunda bu tekliflerin güttüğü hedefleri açıklıyor.[54]

İslâm âlemiyle ilgili olarak İngiltere'nin isteklerine gelince, bu emellere sevk eden en önemli husus, istilâ ettiği Hindistan ve diğer yerlerdeki Müslümanlar üzerinde İngiliz hâkimiyetini tam olarak gerçekleştirmekti. Lord Curzon, içinde bulunduğumuz asrın başlarında, İngiltere'de bir Şark

---

kında yazdığı makalesine bakılabilir. Sayı: 25, Şubat 1983 s.145

52 Paret, 31 ve Bosworth, op. cit

53 Edward Said, s.146–221.

54 Bkz, el-Fikru'l-İslâmî el-Hadîs, Dr. Muhammed el-Behiy, s. 30 ve sonrası.

araştırmaları okulunun açılması fikrinin şiddetli savunucusuydu. Zira bunu "İmparatorluğun tesisinin zarurî bir parçası" sayıyordu. Yine bu, İngiltere'nin Şark'da elde ettiği mevkiini korumaya yardım edecekti. Adı geçen okul, daha sonraları Londra Üniversitesi'ne bağlı Şark ve Afrika Araştırmaları Okulu'na dönüştü.

İngiltere Hükümeti, sömürgeci hedeflerini gerçekleştirmek için, Doğu'da sömürgeleştirdiği ülkelerdeki siyasetini, istediği araştırmaları kendisine sunan bir grup müsteşrikle müşavere ve temas kurduktan sonra, tespit ederdi. Dr. İbrahim el-Lebban bu konuda şunları söylüyor:

"Gerçek şu ki Batı'daki siyaset adamları, bu fakültelerin (Avrupa'daki şark dilleri fakültelerinin) hocalarıyla sıkı irtibat halindedirler. Arap ve Müslüman milletlerle ilgili siyasî işlerde mühim kararlar almadan evvel, onların görüşlerine müracaat ederler. Ben, müsteşrik büyüklerinden birinin şöyle dediğini işittim: Mr. Aden, Orta Doğu'yla ilgili bir kararı ortaya koymadan önce, Arapça'yla uğraşan müsteşrikleri toplar, görüşlerine kulak verir, daha sonra onlardan dinlediklerinin ışığında alacağı kararı alırdı. Hatta onlardan bazıları, Arap topluluklarının tanınmış şahsiyetleriyle dostluk bağlarını tesis eder, bu dostluğu bir perde yapıp arkasında harp esnasında casusluk faaliyetlerini yürütürdü." [55]

Sömürgecilik görünüşte dinî, gerçekte ise emperyalist harpler olan Haçlı Seferleri'nin bir uzantısıdır. Arap ve İslâm memleketlerini yeniden istilâ etmek, Haçlı Seferleri'nin mağlubiyetinden beri, Avrupalıları kaplayan bir emel ve bir ideal oldu. Bu gayeyle, mezkûr ülkeleri, inanç, âdet, ahlâk ve zenginlikler gibi bütün hususiyetleriyle incelemeye yöneldiler. Böylece onlardaki kuvvet noktalarını tanıyıp, bunları zayıflatmayı, zayıf yönlerini de tespit edip istifade etmeyi amaçladılar.[56]

Müsteşrikliğin, sömürgecilikle olan ilgisi, sanıldığı gibi yalnızca akıl verme noktasında kalmadı. Aksine Edward Said'in de dediği gibi, çok daha derin ve geniş boyutlara ulaştı. Müsteşrikliğin, sömürgecilerin ileri gelenlerine aklî plânda yol göstermesi, daha önce, yani Şark, emperyalizmin istilâsına uğramadan da söz konusuydu. Yoksa bu istilâ gerçekleştikten sonra

---

55 Dr. el-Lebban, a.g.e. s. 18 ve Edward Said s. 224

56 Edward Said, el-İstişrak, s. 68–70

değil... Müsteşriklik kültürü, sömürgecilik için, Şark'ın dağ ve derelerinde Şark milletlerine boyun eğdirip, onlara egemen olmak için bir rehber vazifesini gördü.

"Mahkûm ırkları, diğer bir ifadeyle Şarklıları tanımak, onların daha kolay ve esaslı olarak idare edilmelerini sağladı; zira bilgi ve tanıma, sahibine kuvvet verir. Kuvvetli olmak için fazla bilgi sahibi olmak lâzım."[57]

İşte, Müslümanların ülkelerini askerî ve siyasî istilâdan sonra sömürgecilikle yardımlaşan müsteşriklik, onların bünyelerindeki mânevî ve hissî mukavemeti zayıflatmaya, onları inanç ve kültürleri hakkında şüpheye düşürmeye yöneldi. Böylece, sömürgeciliğe, Müslümanları tamamen Batı kültür ve medeniyetine boyun eğdirme imkânını vermeyi amaçladı.

YAHUDİLER VE MÜSTEŞRİKLİK

Geçen izahlarımızdan, tarih boyunca Batılı araştırmacıları müsteşrikliğe sevk eden ve ister ilmî, ister gayr-i ilmî olsun kendileri için tespit ettikleri muayyen hedefleri gerçekleştirmeye iten belirli bazı sebeplerin bulunduğu anlaşıldı. Burada şöyle bir soru hatıra gelebilir:

Bazı Yahudileri müsteşrikliğe yönelmeye sevkeden sebepler nelerdir ve müsteşriklik çerçevesi içinde bunların oynadıkları rol ne olmuştur?

Bu soruya cevap vermek kolay değildir. Hatta bu konuda net bir cevap bulabilmek bile güçtür. Bunun sebebi, Yahudi müsteşriklerin, Hıristiyan Avrupa müsteşrikliği içerisinde temel bir unsur olabilmek için kendilerini gizleyebildikleridir. Onlar, Yahudilik özelliğiyle değil, Avrupalılık vasfıyla ortaya atılmışlardır. Bir Macar Yahudi'si olan Goldziher, kendi asrında Avrupa'daki İslâmîyât âlimlerinin tartışmasız lideri olabilmiştir. Onun kitapları bugün bile, bütün müsteşrik çevrelerince büyük bir takdir ve yüksek bir saygıya mazhar olmaya devam etmektedir.

İşte böylece Yahudiler, müsteşriklik hareketi içerisinde "Yahudi müsteşrik" sıfatıyla çalışmak istemediler. Tâ ki dışlanmak suretiyle tesirleri azalmasın. Bu yüzden "Avrupalı müsteşrikler" sıfatıyla çalıştılar. Böylece

57 el-Fikru'l-İslâmî el-Hadis, Dr. el-Behiy s. 534.

iki yönden kazançlı çıktılar. Birinci kazançları: Kendilerini bütün müsteşriklik hareketine kabul ettirmeleri. İkincisi ise İslâmiyet'i karalama şeklindeki hedeflerini gerçekleştirmeleri. Zira bu ekseri Hıristiyan müsteşrikleriyle uygun düşen bir amaçtı.

Dr. Muhammed el-Behiy (Rahimehullah), "Modern İslâm Düşüncesi" isimli kitabında bazı araştırmacıların, Yahudilerin müsteşrikliğe yöneliş sebepleri hakkındaki mülâhazalarına işaret eder. Bu mülâhazalar, onların müsteşrikliğe yönelmelerinin dinî ve siyasî olmak üzere iki sebepte özetlenebileceği şeklindedir. Dinî sebeplere gelince, bunlar, Müslümanları zayıf düşürme teşebbüsleri, Yahudiliğin güya İslâm'ın ilk kaynağı olduğunu iddia etmekle, üstünlüğünü ispata çalışma, böylece İslâm'ın değeri hakkında şüphe uyandırma şeklinde kendisini gösterir. Siyasî sebeplere gelince, bunlar da Siyonizm'e; önce fikir, sonra da devlet planında hizmet etmekle ilgilidir.

Dr. el-Behiy, bu bakış açısının, yazılı bir kaynağa dayanmamasına rağmen, mezkûr müsteşriklerin yazılarındaki umumî havanın bunu kuvvetlendirdiğini söylemektedir.[58]

Aslında, Yahudilerin İslâm'dan hoşlanmadıklarını ispat etmek için delile bile ihtiyaç yoktur. Zira bu nefret, tâ İslâm'ın ortaya çıkışından beri güneş gibi açıkça bellidir. Kur'ân-ı Kerîm, şu âyet-i kerimesiyle bunu kesin olarak bildirmiştir:

"Ey Muhammed! İnananlara en şiddetli düşman olarak, insanlardan Yahudileri ve Allah'a eş koşanları bulursun"[59] Yahudiler, tarihleri boyunca İslâm'a ve Müslümanlara tuzak kurmak için fırsat kollamışlardır. Onlar, müsteşriklik alanında İslâm'a ve Müslümanlara karşı zehirlerini kusacak bir kapı bulmuşlar ve ilim perdesi arkasına gizlenerek bu sahaya atılmışlardır. Tıpkı Siyonizm yoluyla Araplar ve Müslümanlar üzerinde hâkimiyetlerini sağlayacak başka bir kapı buldukları gibi...

---

58 Mecelletu'l-Bahis, s.144.

59 Maide, 5/82

MÜSTEŞRİKLİĞİN GELECEĞİ

Bu bölümün sonunda, müsteşrikliğin geleceği hakkında bir takım mühim sorular karşımıza çıkıyor: Acaba müsteşriklik hâlâ parlak dönemini yaşamaya devam ediyor mu? Yoksa özellikle emperyalizm, İslâm dünyasından çekildikten sonra yıldızı sönmeye, tesiri azalmaya, canlılığı zayıflamaya mı başlamış? Müsteşriklik, asrımızda ne durumdadır? Bugün Avrupalı hükümetlerin, müsteşriklerin faaliyetlerini desteklemedeki tutumları nedir?

Bu soruların ortaya atılmasının kendine göre haklı sebepleri vardır. Zira ortada, müsteşrikliğin sona erdiğinden bahseden birtakım bakış açıları mevcuttur.

Diğer taraftan hareket noktaları farklı farklı olsa da müsteşrikliğe çok kesimlerden yöneltilen çok sayıda tenkit ve ithamlar vardır. Meselâ, bir Alman siyaset adamı şöyle diyor:

"Müsteşriklerin ilgi ve gayretlerini Arap lehçelerinden çekip değişik iş sahalarında, değişik şerh ve tercüme görevini yerine getirmek ve içtimaî ilimlerin hizmetinde aktif bir rol almak gibi yeni bir tutumu kabullenmeye hazırlanma zamanı gelmiştir."

Müsteşrikler, her ne kadar rollerinin bu kadar aşağı düşürülmesini reddediyor iseler de, şiddetle tenkitlere maruz kalan değişik yönlerdeki kusurlarını itiraf etmekten de geri kalmıyorlar. Ulrich Harmann, bu tenkidleri şöyle özetliyor:

"Biz geri kalmışlıkla, metotlarımızda az ilerlemişlik ve gelişmişlikle ve yeni hücumlar karşısında tepkisiz kalmakla itham ediliyoruz. Aynı şekilde, sentezci değil de vasfedici ve nakledici olmakla suçlanıyoruz. Bize, yapılan bu tenkidin büyük ölçüde haklı olduğunu kabul etmekten başka bir şey düşmez"[60]

Fakat İslâmî bir bakış açısına göre, müsteşrikliğin tenkit edildiği en mühim husus, müsteşriklerin İslâmiyet'i anlama ve onu ele almada sarıldıkları eski köhne metotları ve İslâm hakkındaki araştırmalarının taşıdığı düşmanca ruhtur. Bu ruh hâlâ müsteşriklerden İslâmiyet'le uğraşanların

---

60 Bkz: Türasu'l-İslâm c. 1, s. 99 ve sonrası.

ekserisine egemen olmaya devam ediyor. Biz bu kitabımızın ikinci bölümünde onların İslâmî araştırmalarından örnekler vereceğiz. Müslümanları, müsteşriklerin karşısında ihtiyat ve şüphe mevkiine, hatta reddedici bir tutuma sevk eden en önemli faktör, işte bu düşmanca ruhtur. Acaba müsteşriklerde İslâmî araştırmalar hakkındaki eski çürük metotlarını geliştirme ve tarafsızlık, objektiflik ve ilmî nezahete sarılma eğilimi var mıdır?

Bazı çağdaş müsteşriklerin yanında, bir kısım İslâmî meseleleri ele alırken bir i'tidal ve ölçülülüğe yaklaşma belirtileri görülmektedir. Maxime Rodinson, Jacques Berque, Anna Marie Schimmel bunlara misal olarak verilebilir. Yoksa sayıları bundan fazladır. Bu, takdir ettiğimiz ve sonunda umumî bir akım olmasını temenni ettiğimiz bir temâyüldür. Böyle olduğu gün, karşılıklı anlayış ruhunu desteklemeye ve asırlar boyunca devam eden düşmanlık anlayışını yok etmeye katkıda bulunabilir.

Müsteşrikliğin sonunun yaklaştığına dair olan sözlere gelince, ben böyle bir sonun tahakkukunun yakın olduğunu zannetmiyorum. Mesele bu kadar basit değildir. Müsteşriklik hareketinin gerilemeye başladığını ve son günlerini yaşadığını söylemek de mümkün değildir. Hareket hâlâ, birbiriyle sımsıkı sarılı, güçlü ve sistemli olmaya devam etmektedir. Müsteşrikliğin muhtelif cemiyet ve kongreleri faaliyetlerini sürdürüyorlar. Müsteşriklik enstitüleri çoğu Avrupa ve Amerika üniversitelerinde yaygın olarak bulunuyor. Bunun yanında, Batı'nın İslâm dünyasının çeşitli yerlerinde ve özellikle Orta Doğu ülkelerinde çok büyük çıkarları bulunmaktadır. Bu çıkarlar, İslâm dünyasının çeşitli ülkeleri hakkındaki değişik araştırmalarını, Batı'daki ilgili çevrelere sunan müsteşriklik hareketini desteklemektedir. Bütün bunların yanında müsteşriklerin nezdinde ihtisas sahaları çok çeşitlenmiştir; bu da müsteşrikliğin ölümü değil canlanması mânâsına gelir.

Fakat yok olmayla karşı karşıya bulunan birşey varsa, o da, Rodinson'un da dediği gibi, filolojik araştırmaların (Fıkhu'l-Lûğa) hakimiyetidir. Zira müsteşriklik hareketi üzerinde yüz seneye yakın bir zaman diliminde egemen bulunan ve sınırlı bir lisan sahasında çalışmanın, ortaya çıkan bütün problemleri çözmeye kâfi geleceği kanaatiyle filolojik egzersizler üzerinde bir temâyül vardı.

Bu inançtan dönüldüğünü gösteren birtakım deliller var. Bunun sebebi de eğitim metotlarının ilerlemesi ve araştırma araçlarının çoğalmasının yanında, bilgi birikiminin büyük artış göstermesi, araştırmacıya, filolojik safhayı aşma veya en azından daha az vakit ayırma imkânını vermesidir. Sosyal ilimlerdeki ilerleme, sadece sıradan ve sâfiyâne bir anlayışla ve lügatle ilgili derin bilgiyle, hatta çoğu zaman genel felsefî prensipleri elde etmekle çözülmesi mümkün olmayan problemlerin ne derece zor olduğunu ortaya koymuştur. Bu sebeple Şark araştırmaları, özellikle İslâmî araştırmalar, çok daha zorlaşmış ve çok daha hususileşmiştir. Bunlarla, eskiden lüks ve fuzulî kabul edilen ilimler arasındaki irtibat, kaçınılmaz bir husus olmuştur.[61]

Rodinson'sun burada kastettiği diğer ilimler, sosyoloji, siyaset, iktisat, antropoloji ve şehircilik ilimleridir.

Burada şunu belirtmekte fayda vardır ki 1961 yılında Brüksel'de İslâm Sosyolojisi İlmî Kongresi yapıldı. Bu, bize müsteşrik araştırmalarının önünde daha önce tamamen ihmal edilen yeni sahaların açılmaya başladığını gösteriyor.

Böylece diyebiliriz ki, İslâm dünyasından askerî emperyalizmin geri çekilmesi, netice itibariyle müsteşriklik hareketinin öldüğü mânâsına gelmez. Askerî emperyalizm, şüphesiz bir grup müsteşrikin hareketlerinin bağlı bulunduğu bir safhaydı. Fakat ortada sömürgecilikle irtibatlı olmayan başka bir grup da vardır. Bu da, kesinlikle bu grubun İslâmiyet ve Müslümanlar hakkında insaflı olduğu mânâsına gelmez.

Şüphesiz müsteşriklik, parlak dönemini, geçtiğimiz asrın ikinci yarısıyla, içinde bulunduğumuz asrın ilk yarısı arasında yaşamıştır. O dönem, müsteşriklerin dev nesline şahid oldu. Şimdi ise aynı tarz üzere yürüyen ve onların adımlarını takip eden yeni nesiller ortaya çıkmıştır.

Avrupa hükümetleri, memleketlerindeki müsteşrik hareketini desteklemeye özen gösterirler ve faaliyetlerini sürdürmesi için gerekli mâlî yardımı yapmakta cimrilik yapmazlar.

---

61 Bosworth, op. cit.

Rudi Paret bu hususta şöyle diyor:

"Müsteşriklik, şu anda Almanya'da ve bütün modern Avrupa'da herkesçe kabul edilen bir ilim dalıdır. Memnuniyetle itiraf edelim ki hükümet ve parlamentoda temsil edilen toplum, müsteşriklik araştırmalarının yürütülmesi ve bu sahadaki eğitim faaliyetlerinin sürdürülmesi için gerekli olan imkânları emrimize veriyor. Devlet ve toplumun umumi olarak biz müsteşriklerden istediği ise mütehassıs öğreticiler ve araştırmacılar olarak çalışmamızdır. Üzerinde ders ve araştırmaların yürütüldüğü özel konularda tasarruf ise tamamen bize bırakılmıştır."[62]

Fakat başka bir müsteşrik, malî destek sağlayanların müsteşriklere baskı yaptıklarını itiraf ediyor. Bu da maddî yardım yapan hükümetlerin müsteşrik araştırmalarına müdahale etmediğini söyleyen Paret'in dedikleriyle tenakuz teşkil ediyor:

Ulrich Harman şöyle diyor:

"Tabiatıyla, Müslüman Arap dünyasıyla ilgili neticelere destek vermek için maddî yardım yapanlar tarafından ısrarlı baskılar yapılıyor. Zira bu ülkeler, Garb'ın çıkar ve emellerini barındıran karışık yerlerdir."[63]

O hâlde Garb'ın emel ve çıkarlarıyla müsteşriklik hareketine destek vermek arasında sağlam bir ilişki vardır. Bu, müsteşrikliğin devamını, hükümetlerle değişik organların sunduğu desteğin devamına bağlı kılıyor. Malî desteğin devam etmesi de Batı'nın Arap ve İslâm dünyasındaki maslahatlarına bağlılığının derecesine göredir. Bu maslahatlara bağlılık ise bütün delillerin desteklediği bir vâkıa ve gerçektir. Batı'nın bu maslahatlardan vazgeçmeye hazırlıklı bulunduğunu gösteren hiçbir işaret ufukta görülmemektedir. Hal böyle olunca da Batı'da müsteşrikliğe ihtiyaç devam edecek ve hatta daha da artacaktır.

---

62 Paret, s.13–14.

63 Mecelletu'l-Bahis, s. 144.

İkinci Bölüm

MÜSTEŞRİKLER VE İSLÂM'A KARŞI TUTUMLARI

İKİNCİ BÖLÜMÜN GİRİŞİ

Geçen bölümde, müsteşrikliğin doğuşu ve gelişimini ana hatlarıyla tanımaya çalıştıktan sonra, şimdi de bu bölümde, müsteşrikliğin özellikle İslâmî araştırmalarla ilgili olan tutum ve görüşlerini ve bunların objektif ilim ruhuna ne derece yakın veya uzak olduğunu öğrenmeye çalışacağız.

Direkt olarak bu görüş ve tutumları arz etmeye başlamadan önce, müsteşriklerin çalışmalarıyla umumî mânâda ilgisi bulunan birtakım noktaları süratli bir şekilde sunmakla buna bir giriş yapmayı uygun gördük.

Bu konuda kendileri için belirledikleri hedefleri gerçekleştirmek için araştırmalarında takip ettikleri metottan bahsetmemiz gerekir. Bütün bunların neticesinde, müsteşriklik hareketinin, her birisinin kendisi için ortaya koyduğu hedeflere göre birbirinden ayrılan birçok grubu bünyesinde barındırdığı ortaya çıkacaktır.

Bu umumî noktaları sunduktan sonra, müsteşriklerin İslâmiyet ve İslâmî araştırmalarla ilgili bazı temel görüşlerini sunmaya kolaylıkla geçebiliriz. Sonra da müsteşrikliğin İslâm'a karşı tutumunu özetleyeceğiz.

Biz daha işin başındayken burada müsteşriklere kötüleyici ve kusur arayıcı bir kimsenin tutumuyla yaklaşmayacağız. Aksine hakikate ulaşmayı arzu eden bir araştırıcının yaklaşımı gibi yaklaşacağız. Bu da onlar için sayılabilecek müspet yönleriyle, aleyhlerinde kaydedilebilecek olumsuz yönlerini tanımamızı temin edecektir. Bu, hakkı sahibine vermek ve her şeyi yerli yerine koymak için İslâm'ın uymamızı teşvik ettiği bir metottur. Şu âyet-i kerime bunu ifade ediyor:

"Bir topluluğa olan öfkeniz, sizi adaletsizliğe sürüklemesin. Adil olun. Bu, Allah'a karşı gelmekten sakınmaya daha yakındır."[64]

Her türlü mutlak övgü veya mutlak hücum, müsteşriklerin yerine getirdikleri çalışmalar ve gerçekleştirdikleri araştırmalar konusunda tarihin kaydettiği gerçeğe ters düşer.[65]

Böylece onlara ait faydalı ilmî çalışmaları takdir konusunda haklarını asla yemeyeceğiz. Kişinin, hasmına ait meziyet ve müspet şeyleri itiraf etmesi, kendisi için bir küçüklük değildir. Çünkü bu, bazen bize uyanmamız, yeniden kendimizi hazırlamamız ve Müslümanlar olarak asrın umumî havasının bizi mecbur ettiği mücadeleyi kabul etmemiz için bir teşvikçi olur.

Bir kısmını burada zikredeceğimiz müspet hususların bazıları bizzat müsteşriklerin kendileriyle, yani çalışma metotları ve birbirleriyle irtibat derecesiyle ilgilidir. Bunları zikretmekten maksadımız, onlardan ibret almaktır. Bazıları ise onların ilmî mahsulatiyle ilgilidir. Bu ilmî ürünlerin bir kısmıyla her ne kadar müsteşrikler birinci derecede kendi kendilerine hizmeti kastetmişlerse de bunları başkalarından da esirgemedikleri için Müslüman araştırmacılara da faydası dokunmuştur. Aynı zamanda onların çok sayıdaki olumsuzluklarıyla İslâm ve Müslümanlar hakkında giriştikleri saptırma ve iftiralara da göz yummayacağız.

MÜSTEŞRİKLERİN ÇALIŞMALARI

Tarih boyunca müsteşriklerin gayretleri çeşitli çalışmalarla kendisini göstermiştir. Fakat bunlar bir bütünü meydana getirmektedir. Mezkûr çalışmaları birkaç grupta toplayabiliriz:

1. Akademik araştırmalar.
2. Yazma eserlerin toplanması ve fihristlendirilmesi.
3. Tahkik ve neşr.
4. Arapça'dan Batı dillerine tercümeler.
5. Muhtelif Arabî ve İslâmî sahalarda te'lifler yapma.

Şimdi bu çalışmalara kısaca bir göz atalım:

64 Maide, 5/7.
65 Mustafa es-Sibâî, el-İstişrak ve'l-Müsteşrikun, s.15.

1. AKADEMİK ARAŞTIRMALAR

Hemen hemen her Avrupa ve Amerika Üniversitesinde İslâmî ve Arabî araştırmalar için bir enstitü bulunmaktadır. Hatta bazı üniversitelerde şarkiyata ait birden fazla enstitü vardır. Meselâ, Münih Üniversitesi'nde, bir Sâmi Dilleri ve İslâmî Araştırmalar Enstitüsü, bir de Yakın Doğu Tarihi ve Medeniyeti Enstitüsü bulunmaktadır. Herbir enstitünün başında bir profesör, onun da doçent ve doktorlardan meydana gelen birkaç yardımcısı bulunmaktadır. Bu enstitüler, akademik araştırmalar yapmakta, Arapça'yı öğretmekte, master ve doktora talebelerini eğitip mezun etmektedirler. Mezun olan bu öğrenciler, çalışmalarını müsteşrikliğin akademik sahalarında, diplomatik sahalarda veya kütüphanelerin Doğu ile ilgili kısımlarında ya da şarkiyat sahalarında çalışma yapan araştırma merkezlerinde ve daha buna benzer Doğu'yla ilgili çeşitli alanlarda sürdürüyorlar.

İşte, müsteşriklerin yüklendikleri misyonun önemi yetiştirdikleri öğrenciler üzerindeki etkilerinden veya çevrelerinde bulunan kimselerin onların fikrî yapılarından etkilenmesinden kaynaklanıyor.[66]

Her bir enstitünün, araştırmacılara, yaptıkları ilmî araştırma ve incelemelerde yardımcı olacak İslâmî ve Arabî kaynaklarıyla dolu bir kütüphanesi bulunmaktadır. Bu enstitüler kapılarını dünyanın her tarafından gelen araştırmacılara açık tutmaktadır. Buralardan zaman zaman azımsanmayacak kadar çok Arap ve diğer Müslüman milletlerden talebeler mezun olmakta ve memleketlerine dönerek çeşitli üniversitelerde eğitim ve öğretim görevini üstlenmektedirler.

Müsteşrikler, kendilerini tamamen çalışmalarına veriyor, hedeflerine tam bir samimiyet, sınırsız bir fedakârlık ile ve bütün vesileleri kullanarak hizmet ediyorlar. Araştırma ve incelemelerinde hayret edilecek bir sabra ve çok sayıda eski ve yeni dile vukufiyet ve ihata sahibidirler. Eş-Şeyh Mustafa Abdürrâzık "Onlardaki sabra, gayrete, geniş bilgi ve doğru metotlara" hayran kaldığına işaret etmektedir.[67] Bizim memleketlerimizde yayınlanan en mühim İslâmî ve Arabî araştırmalarla ilgili yayınlardan çok iyi haber-

66 Taybavi: Dr. el-Behiy'in el-Fikru'l-İslâmî el-Hadis, s. 590.
67 Temhid li Tarihi'l-Felsefeti'l-İslâmiyye s. 27.

dardırlar. Onların gerek özel ve gerekse umumî kütüphaneleri, eskisiyle yenisiyle muhtelif Arabî ve İslâmî kaynaklarla doludur. Müsteşrikleri tanıyan herkesin bildiği bir hakikat vardır ki o da, gerçek bir müsteşrike Arapça'nın ruhuna vâkıf olmaması sebebiyle düştüğü herhangi bir hatası hatırlatıldığı zaman kibirlenip hatayı kabul etmezlik yapmadığıdır.

2. ARAPÇA EL YAZMALARININ TOPLANMASI

Müsteşrikler uzun zamandan beri, Müslüman Şark memleketlerinin her yerinden Arapça el yazması eserleri toplamaya özen göstermişlerdir. Bu çalışma, muhtelif ilmî sahalarda zengin bir kültürü ihtiva eden el yazması eserlerin kıymetini tam olarak takdir etmekten ileri gelmiştir. Eskiden Avrupa'da bazı idareciler, Şark'la alış verişte bulunan her ticaret gemisinin beraberinde yazma eserler getirmesini mecburî kılmıştı. Şark'tan getirtilen çok sayıdaki yazma eserler, Avrupa'da Arapça araştırmaların kolay ve canlı yapılmasına yardımcı oldu. 1798 yılında Napoleon'un Mısır'ı işgalinden sonra, Şark'ta Avrupa'nın nüfuzu artmış, bu da birçok yazma eserin getirtilmesine yardımcı olmuştur. Avrupa'da, bu işle ilgilenen çevreler, Şark'tan yazma eser satın almak için özel adamlar gönderiyorlardı. Mesela Prusya Kralı IV. Frederic Wilhelm, Richard Libisyus'u 1842 yılında Mısır'a, Heinrich Peterman'ı 1852'de Doğu'ya, Şark yazmalarını satın almak için göndermiştir. Şark'taki el yazması eserlerin toplanması kanunî veya gayr-i kanunî yollarla gerçekleşmiştir. Bu yazmalar Avrupa'da büyük bir alâkaya mazhar olmuşlardır. Bunların ziyan olmaktan kurtulmaları için büyük çalışmalar yapılmış, onlara son derece büyük bir itina gösterilmiş, onları en ince teferruâtına kadar tanıtacak faydalı ve ilmî fihristleri yapılmış, ihtiva ettikleri konulara işaret edilmiş, müellifinin ismi, doğum ve vefat tarihi, kitabın telifi veya istinsah tarihi belirtilmiştir. Böylece, kendisinden istifade etmek isteyen araştırmacıların, ya bulunduğu yerde istifadesi sağlanmış veya filmini çekmek suretiyle, fazla bürokratik zorluk çıkarmadan hizmetlerine sunulmuştur.

Meselâ, Ahlwardt, Berlin'deki Arapça el yazmalarının on cilt hâlinde metot, incelik ve kapsam bakımından son derece mükemmel bir şekilde bir fihristini gerçekleştirmiştir. Bu fihrist geçtiğimiz asrın sonlarında yayınlandı.

Çalışma, onbin yazma eserin fihristini içine alıyor. Müsteşrikler, Bütün Avrupa üniversite ve kütüphanelerinde bulunan Arapça yazma eserlerin fihristlendirme hizmetini yerine getirmişlerdir. Avrupa kütüphanelerinde Arap ve İslâm yazma eserlerinin, onbinlerce olduğu tahmin ediliyor. Belki de bunların adedi yüzbinlere bile ulaşıyor.

Müsteşriklerin bu yazmalarla ilgili çok yönlü araştırmaları vardır.

Mesela bir müsteşrik bayan araştırmacı, 16. asır nâdide Kur'ân-ı Kerim yazma nüshaları hakkında bir araştırma yapmıştır. Emin el-Hulî, onu 15. Milletlerarası Müsteşrikler Kongresinde dinledikten sonra şöyle demiştir:

"Bayan Karatçovski, Miladî 16. asrın nâdide el yazması Kur'ânlar hakkında bir araştırmasını sundu. Ben birçok Müslüman ileri gelen ilim adamının bile bu yazmalar hakkında bir şey bildiklerinden şüphe ederim. Bunun, takdirinin ihmali mümkün olmayan bir mesele olduğunu zannederim."[68]

Burada söylenmesi gereken gerçek bir söz vardır ki o da, kanunî veya gayr-i kanunî yollarla Avrupa'ya bu kadar çok yazma eserin intikal etmesinin, onlar için en modern metotlarla muhafaza, özen ve ayrıntılı fihristlendirme zeminini hazırladığıdır. Ben bunları söylerken, birçok İslâm ve Arap memleketlerindeki yazma eserlerin haline ve birçoğunun maruz kaldığı telef, çürüme, istifade güçlüğü veya imkânsızlığı karşısında çaresizlik ve üzüntü hissetmekteyim.

3. TAHKİK VE NEŞİR

Müsteşriklerin çalışmaları, yazma eserlerin toplanması ve fihristlendirilmesi ile sınırlı kalmamıştır. Bilâkis bunların tahkik ve neşrini de gerçekleştirmişlerdir. Birçok kültür kitabının tahkikini yapmışlar, muhtelif nüshalarını karşılaştırarak aralarındaki farklılıkları görmüşler, bunları tespit ederek en doğru olduğunu zannettiklerini tercih etmişlerdir. Bunun yanında kitabın konu ve özel isimlerinin indeksini yaparak, neşrettikleri kitabın sonuna eklemişler, bazen de bir kısım kitapların çok faydalı şerhlerini yapmışlardır.[69]

---

68 Bkz el-Akikî c. 3, s. 352 ve sonrası. Aynı şekilde c. 3, s. 597. Yine bkz: Fueck, op. cit. 189-191.

69 el-Lebban, s. 20.

Onlar, böylece çok sayıdaki Arapça eserleri neşredebilmişler, bu da, Avrupalı müsteşrik araştırmacılarla, Şark memleketlerinden gelen araştırmacılara büyük bir yardım olmuştur. Onların eliyle tahkik edilip basılmış pek çok kültür eserini tanıyoruz. Hepsini saymak için değil de misal olsun diye bir kısmını burada zikredelim: İbn-i Hişam'ın Siret'i, Suyutî'nin Itkan'ı, Sibeveyh'in Kitab'ı, Vâkıdî'nin Megâzi'si, Zemahşerî'nin Keşşaf'ı, Taberî'nin Tarih'i, İbn Düreyd'in el-İştikak'ı, Sem'anî'nin el-Ensâb'ı, Yakut'un Mu'cemu'l-Üdebâ'sı, İbn Miskeveyh'in Tecaribu'l-Ümem'i, İbn Abdilhakem'in Fütuh'u Mısr ve'l-Mağrib ve'l-Endelüs'ü, Ebû Nasr es-Serrac'ın el-Lüma'ı, İbn'ül-Mu'tezz'in el-Bedi'i, İbn Tufeyl'in Hayy bin Yakzan'ı, el-Harzemî'nin el-Mühtasar fi Hisab'il-Cebr ve'l-Mükabele'si, Şehristâni'nin el-Milel ve'n-Nihal'i, Hafız en-Nesefî'nin Umdetü Akideti Ehli's-Sünne ve'l-Cemâa'sı, el-Ezdî el-Basrî'nin Fütûhu'ş-Şam'ı, Vâkıdî'nin Fütuhu'ş-Şam'ı, Müberred'in el-Kâmil'i, İbn Düreyd'in el-Cemhere'si, Sîrafî'nin Ahbaru'n-Nahviyyîn el-Basriyyîn'i, İbn Heysem'in Kitabu'l-Menazir'i, İbn Hacer el-Askalânî'nin el-İsâbe fi Temyizi's-Sahâbe'si, el-Maverdî'nin el-Ahkâmu's-Sultâniye'si, el-Gazâlî'nin Fedâihu'l-Bâtıniyye'si, el-Ya'kubî'nin Tarih'i, İbn Nedim'in el-Fihrist'i, Hacı Halife'nin Keşfu'z-Zununu, Cürcânî'nin Ta'rifat'ı, ez-Zehebî'nin Tabakatu'l-Huffaz'ı, İbn Hallikan'ın Vefeyâtu'l-A'yân'ı, en-Nevevî'nin Tehzibu'l-Esmâ'sı, Buharî'nin es-Sahih'i, İbn Cinnî'nin el-Muktadab'ı, el-Eşa'rî'nin Makalatü'l-İslâmiyyîn'i, es-Safedî'nin el-Vâfi bi'l-Vefeyât'ı, Ebû Amr Osman ed-Dânî'nin et-Teysir fi Kırâât'i'l-Aşr'ı, Gazalî'nin er-Reddü'l-Cemil ala Müddeî Uluhiyyeti'l-Mesih'i, İbn Ebi Usaybia'nın Uyûnü'l-Enbâ' fi Tabakati'l-Etibba'sı, Isfahanî'nin el-Aganî'si, Suyutî'nin el-Evail'i, İbn Sa'd'ın et-Tabakat'ı, İbn Kuteybe'nin Uyunu'l-Ahbar'ı, Ebu Hanife'nin el-Fikhu'l-Ekber'i ve muhtelif asırlarda yazılmış çok sayıdaki Arapça şiir dîvânı...

4. TERCÜMELER

İş sadece Arapça metinlerin neşriyle kalmadı. Aksine yüzlerce Arabî ve İslâmî kitap bütün Avrupa dillerine tercüme edildi. Birçok şiir divanını, Muallaka'ları, Ebu'l-Fida'nın Tarihi'ni, Taberî Tarihi'ni, Mes'udi'nin Murûcu'z-Zeheb'ini, el-Mak-rizî'nin Tarih'ul-Memâlik'ini, Suyuti'nin Ta-

rihu'l-Hulefası'nı, Gazali'nin İhyâ ve el-Munkız'ını ve bunlara benzer çok sayıda İslâmî lugat, edebiyat, tarih ve ilimler hakkında yazılmış yüzlerce eseri kendi dillerine çevirdiler. Ayrıca Orta Çağda Arap ve Müslümanların felsefe, tıp, astronomi ve diğer ilimlerle ilgili olarak yazdıkları eserler terceme edilmiştir.

Geçen bölümde Kur'ân-ı Kerim'in ilk defa 12. asırda terceme edildiğini belirttik. Müsteşrikler o zamandan beri hatta bugün bile bütün Avrupa dillerinde çok sayıda Kur'ân-ı Kerim tercümesi hazırlamışlardır. Bu tercemelerin baş taraflarına İslâm hakkındaki düşüncelerini ihtiva eden mukaddimeler koymuşlar. Bununla, daha işin başında okuyucuya çoğu zaman İslâm'ın gerçekleriyle bağdaşmayan düşüncelerini sunmuşlardır. Hatta bu düşünceler bazan çok esaslı bir şekilde İslâmî hakikatlerle çatışmaktadır.

Aşağıda muhtelif Avrupa dillerine, gayr-i müslimler tarafından yapılmış tercemelerin tahminî bir listesi verilmiştir.[70]

Almanca'ya 14
İngilizce'ye 10
İtalyanca'ya 10
Rusça'ya 10
Fransızca'ya 9
İspanyolca'ya 9
Latince'ye 7
Hollandaca'ya (Felemenkçe) 6

5. TELİFLER

Müsteşrikler, İslâm ve Arap araştırmaları konusunda çok değişik sahalarda te'lifatta bulunmuşlardır. 19. asrın başlarından 20. asrın ortalarına kadar olan bir buçuk asırlık zaman içinde Doğu ile ilgili olarak yazdıkları eserlerin sayısı 60 bindir.[71]

---

70 Biz bu istatistikî bilgileri verdiklerinden dolayı muhterem kardeşimiz Dr. Hasan el-Meayirci'ye teşekkür borçluyuz. O, Kur'ân-ı Kerim tercümelerine ilgi duyuyor. Şu güne kadar bütün dünyada 121 dille yapılmış Kur'ân tercümelerini tesbit etmiştir.

71 Edward Said, s. 316.

Arap ve İslâm Tarihi, İlm-i Kelâm, Fıkıh, İslâm Felsefesi ve İslâm Tasavvufu, Arap Dili ve Edebiyatı Tarihi, Kur'ân ve Hadis ile ilgili araştırmalar, Arap Dili Grameri ve Dil Felsefesi gibi Arabî ve İslâmî sahaların hepsiyle ilgili eserler telif etmişlerdir.

Müsteşriklere ait, ilmî araştırmacılar için faydalı eserler bulunduğu gibi, İslâm'a karşı ağır sözler ihtiva eden, ilim çarşısında beş para etmeyen, yalanlarla dolu kitaplar da vardır. Biz bu bölümde, müsteşriklerin İslâm hakkındaki görüşlerini sunarken bu yazılardan bazı örnekler sunacak ve ayrıntılı biçimde ele alacağız.

"Faydalı eserlere" örnek olması bakımından burada ilmî değeri bulunan bazı te'lifatlarına işaret etmekle yetineceğiz:

A. Arap Edebiyatı Tarihi

(Geschichte des Arabichen Litterature)

Kısa adı G.A.L. olan bu eser, Alman Müsteşrik Brockelmann'ın (Ö.1956) yazdığı bir kitaptır. Arap ve İslâm araştırmaları konusunda temel eserdir. Bu iki sahayla uğraşan hiçbir araştırmacı ondan müstağni kalamaz. Brockelmann bu büyük çalışmayı tek başına gerçekleştirmiştir.

Bu kitap, sadece Arap edebiyatı ve dil felsefesiyle yetinmemekte, aynı zamanda Arapça yazılmış bütün İslâmî eserleri ihtiva etmektedir. Eser yazma olsun, matbu olsun bütün Arapça tasnif eserlerin bir kayıt defteri mesâbesindedir. Aynı zamanda yazarların hayatlarıyla ilgili bilgilerle mükemmel hale gelmektedir. İlk defa 1892-1902 yıllarında iki cilt halinde çıktı. Yazar daha sonra, 1937'den 1942'ye kadar geçen zaman zarfında tamamı yaklaşık 2600 sayfadan meydana gelen üç büyük cildi daha ek olarak çıkardı. Daha sonra 1937, 1949 tarihlerinde ilk iki cildi, ek üç cilde uygun gelecek şekilde gözden geçirerek yeniden yayınladı.

Her bir Arap araştırmacı için bu kitabın önemini idrak eden Arap Birliği Teşkilatı Kültür İdaresi, 1948 senesinde, eserin Arapça tercümesi konusunda Brockelmann'dan izin aldı. Brockelmann, adı geçen idareye kitaplarının kendi el yazması nüshalarını ve tercümeye eklenmek üzere birtakım düzeltme ve eklemeleri gönderdi. Dr. Abdullah en-Neccar, Arap birliğinin teklifiyle eserin bazı kısımlarını Arapça'ya tercüme etti.

İlk cüzü 1959 yılında yayınladı. Bugüne kadar yayınlanan cüzlerin sayısı altıya ulaşmıştır. Tercüme işi, Dr. en-Neccar'ın vefatından ve üç cüz çıktıktan sonra durdu.

Bütün kitap 18 cüze taksim edildi. Arap Eğitim Kültür ve İlim Teşkilatı, bütün kitabın bir anda basılabilmesi için tercüme edilmeyen cüzlerini, tercüme etmek üzere bir grup araştırmacıya gönderdi. 17. cüzün tercümesi de benden istenmişti. Arap Teşkilatı bu çalışmanın gerçekleşmesi için zaman zaman resmî mektuplarla araştırmacıları teşvik ederdi. Ne var ki son yıllarda Arap dünyasının karşı karşıya bulunduğu siyasî çalkantılar, bu çok önemli kültürel çalışmayı bir tarafa itti. Biz de ne Arap Birliği'nden ne de başka bir yerden bu konuda hiçbir şey işitmez olduk.

Okuyucuya eserin önemini bildirmek için Dr. Abdulhalim en-Neccar'ın kitabın önsözünde yazdığı şu satırları buraya almak yeterli olacaktır:

"Karl Brockelmann Tarihü'l-Edebi'l-Arabî isimli eserinin Arapçaya tercüme edilmesi, Arabî ilimleri ve Arap edebiyatını araştırırken veya İslâmî ilimlerin faaliyetlerini incelemek, modern ilim ve kültürün gelişmesinde tesirlerini incelemek ya da dünya kütüphanelerinde dağılmış bulunan Arap fikir ve kültürünün hacmini bilmek ve bununla bir iftihar ve üstünlük vesilesi, yeniden diriliş ve uyanış için bir hazırlık zemini haline getirmek ve nihayet o ebedî kültürden dünya dillerine tercüme edilen kısmına, onunla ilgili yapılan araştırmalara, kaleme alınan incelemelere ve bunların Doğu'da ve Batı'da ilim ve edebiyatı nasıl ilerlettiğine vakıf olmak isteyen, Arapça okuyup yazan herkesin hararetle beklediği bir arzuydu." Brockelmann, bu çalışmasının yeni yazma eserlerin ortaya çıkarılması sebebiyle devamlı olarak ikmal edilmeye ihtiyacı olduğunu biliyordu. Bu sebeple yarım asır boyunca devamlı olarak ikmal edilmesine itina gösterdi. Şu anda Müslüman Türk Araştırmacı ve Alman Müsteşrik Helmut Ritter'in talebesi Fuad Sezgin, binlerce yazma eserin keşfedilmesinden sonra, Brockelmann'ın çalışmasını tamamlamaya çalışıyor. Bunu Almanca olarak yazılan, bir kısmı Arapça'ya tercüme edilmiş ve birkaç sene önce Melik Faysal Ödülü'nü kazanan ve kısa adı (G.A.S.) olan Arap Kültür Tarihi (Gesehichte des Anabiehen Shrifttums) isimli eseriyle yapmaktadır.

B. İslâm Ansiklopedisi

Biz Müslümanların bu ansiklopedi hakkında yapabileceğimiz çok tenkitlerimiz bulunmasına rağmen, eser müsteşriklerin beynelmilel yardımlaşmalarının bir meyvesini meydana getirmektedir. İlk baskısı İngilizce, Fransızca ve Almanca olarak 1913 ile 1938 yılları arasında yapıldı. Arapça'ya tercümesini, 1933 yılından itibaren Mısır Üniversitesi mezunlarından oluşan İslâm Ansiklopedisi Heyeti üzerine aldı. Ne var ki, "ayn" (ع) harfine kadar tercüme edilebildi. Mütercimler, müsteşriklerin içine düştükleri hataları düzeltmek gayesiyle birçok makalenin sonuna mühim birtakım ek ve değerlendirmeler koydular. Bu değerlendirmeleri tanınmış bir grup alim kaleme alıyordu. Müsteşrikler daha sonra bu mevcud ansiklopediyi de aşarak maddelerinin yeniden yazıldığı bir İslâm Ansiklopedisini çıkardılar. Zira yeni yeni araştırmalar yapılıyor, yeni yazma eserler keşfediliyor veya basılıyordu. Yeni baskısı sadece İngilizce ve Fransızca olarak 1954 ile 1977 yılları arasında yapıldı.

Necib el-Akikî, daha önce bahsettiğimiz İslâm Ansiklopedisi Tercüme Komisyonunun, eski baskı yerine yeni baskının "ayn" (ع) harfinden itibaren yeniden tercümeye başladığına işaret etmiştir.[72]

C. Sözlükler

Müsteşriklerin, dille ilgili çeşitli sözlükleri hazırlamada da büyük güç ve maharetleri vardır. Daha önce ilk Latince-Arapça sözlüğün Miladî 12. asırda gerçekleştirildiğine işaret ettik. Burada yine George Wilhelm'in (Ö.1861) yazdığı Arapça-Latince sözlüğü de belirtelim. Bu sözlük günümüze kadar kullanılmaya devam etmektedir.[73] Daha başka Arapça, İngilizce, Fransızca, Almanca vs. gibi diğer Batı dilleriyle küçüklü büyüklü pek çok sözlük yapılmıştır.

Bu gibi sözlükleri hazırlamak için ömrünün birçok yıllarını veren müsteşrikler vardır. Kaynaklara göre tertip edilen, eski Arap dili sözlüğüne (Mu'cem) burada işaret etmemiz yeterli olacaktır. August Fischer (1949)

72 el-Akikî, c.3, s.372.

73 Paret, s. 18.

onu toplama ve düzenlemede 40 yılını harcamış ve kendisine birçok müsteşrik yardımcı olmuştur.

Burada özellikle, altı meşhur hadis kitabından başka Darimî'nin Müsned'i, Mâlik'in Muvatta'ı ve Ahmed b. Hanbel'in Müsned'ini ihtiva eden el- Mu'cem'ul-Müfehres li Elfâzi'l-Hadisi'n-Nebevî (Concordance)'yi zikredelim. Bu eserin neşri, 1932'den 1936'ya kadar yedi büyük cilt halinde gerçekleşti. Bu Mu'cem'den dünyadaki bütün İslâmî üniversite ve enstitüler istifade etmektedirler.

MÜSTEŞRİKLERİN HEDEFLERİ

Müşteşriklerin bir kısım çalışmalarını böylece tanıdıktan sonra bir kısmımız onlar hakkında hayret ve şaşkınlığa düşüp kendi kendine şöyle sormadan edemez:

Batılı bir araştırmacıyı bu kadar gayret, zaman ve mal sarf ederek kendisine tamamen yabancı bir dünyayı araştırmaya, kendi dilinden bütün bütün farklı o âlemin dilini öğrenmeye, o dünya halkının edebiyat ve inançlarını incelemeye sevk eden sebep nedir?

Kendi fikri imkân ve kabiliyetlerini ortaya çıkarabilecek diğer Avrupaî araştırma sahalarına bütün bu gayretlerini yöneltmeleri mümkün iken ve pratik açıdan bu, onlar için daha faydalı olduğu halde, onları bu yöne sevk eden nedir? Necib el-Akikî bu konuda şöyle diyor:

"Şayet onlardan biri hayatı boyunca sadece bulmaca çözmeye veya nadir posta pullarını toplamaya ya da polisiye roman yazmaya yönelseydi de, tercüme ve tasnif yapmasaydı, bu onu müsteşriklerin yaşadığı çeşitli adalardan (dar çevrelerden), yirminci yüzyılın geniş dünyasına çıkaracak, müreffeh bir hayata, insanlar arasında büyük bir şöhrete kavuşturacak ve bunca tenkitlerden kurtaracaktı."[74]

Necib el-Akikî, bütün müsteşrik gayretlerinin arkasında ilmî bir sâikin yattığına inanıyor. El-Akikî, Arap olmasına rağmen, kendisini müsteşriklerden biri kabul etmektedir. Bizzat kendisi, "Müsteşrikler" isimli kitabın-

---

74 el-Akikî, c. 3, s. 605.

da, "Mârûnilik Ekolü" başlığı altında, müsteşriklik sahasına büyük katkıları bulunan bu ekolün bir ferdi olduğunu ifade etmektedir.[75]

Fakat Alman müsteşrik Rudi Paret, müsteşriklik hareketinde ilmî sâikin 19. asrın ikinci yarısından itibaren daha iyi ortaya çıktığını doğru buluyor. Onun görüşüne göre bundan önce çoğu müsteşrikin yazıları bu ilmî özellikten mahrumdur. Paret şöyle diyor:

"Biz araştırmalarımızda, samimi olmayan niyetlere hizmete değil, sırf hakikati araştırmaya çalışıyoruz."[76]

Fakat buna rağmen mesele o kadar basit ve tesadüfî değildir. Avrupalıların Şark'ı araştırmaya yönelmeleri ve müsteşriklik gibi büyük bir akım meydana getirmelerinin belli birtakım hedefleri olması gerekir.

Müsteşrikliğin tarihini inceleyen her araştırmacı, Avrupa'da müsteşrikliğin doğuşu, İslâmî ve Arabî araştırmalara destek verilmesi arkasında dinî hedefin yer aldığını, şüpheye yer bırakmayacak şekilde ortaya koyabilir. Bu hedef, tarihî safhaları boyunca müsteşriklikle beraber olmuş ve ondan ayrılmaya muvaffak olamamıştır. Müsteşriklik 19. asrın sonlarında bile, ilk defa kendisine kaynaklık yapan dinin; yani Hıristiyanlığın güdümünden çok az kurtulabilmiştir.[77]

Müsteşrikliğin dinî hedefi tâ başlangıcından beri birbiriyle paralel olarak faaliyet gösteren üç ayrı temâyül halinde seyrediyordu. Bu temâyüller şu maddelerde kendisini gösteriyor:

1. İslâmîyet'le mücadele etmek, ondaki zaaf noktalarını(!) araştırıp ortaya çıkarmak, bu dinin Hıristiyanlık ve Yahudilik'ten alındığını iddia etmek, böylece onu kıymetten düşürmek ve Peygamber'inin değerini azaltmak vs.

---

75 Necib el-Akikî'nin nasıl kendisini müsteşriklerden sayabildiğine hayret ediyoruz. Halbuki o, müsteşriklerden "başkaları" diye bahsetmektedir. Mesela bir yerde şöyle diyor: "Şüphesiz müsteşrikler, dilimizi öğrenmede, kültürümüzü ezberlemede, eserlerimizi ortaya çıkarmada, onu neşir, tercüme ve tasnif etmek suretiyle ihya etmede bu dereceye ancak daha önce bizim için hepsinin müyesser olmadığı birtakım metot, özellik ve vesileler sebebiyle ulaşmışlardır." Aynı şekilde bak: c. 3, s. 598. Biz el-Akiki'nin bu durumundan dehşete düşerken aynı zamanda "el-Musteşrikun" isimli kitabını hazırlarken gösterdiği gayretin değerini takdir ediyoruz.

76 Paret, s. 10.

77 Edvard Said, s. 265.

2. İslâmiyet'in hakikatlerini kendilerinden gizlemek, ondaki mevhum kusur ve eksiklikleri(!) nazarlarına vermek suretiyle Hıristiyanları ondan korumak ve bu dine teslim olmanın tehlikelerinden onları sakındırmak.

3. Misyonerlik; yani Müslümanları Hıristiyanlaştırmak. Biz bu hususa geçen bölümde işaret ettik.

1312 yılında toplanan Viyana Konsülü'nün kararı, bundan üç asır sonra Cambridge Üniversitesi'nde bir Arap Dili Kürsüsü'nün kurulmasına karar verilmesi, Orta Doğu müsteşrikleri Reisi Samuel Zweimer tarafından 1911 yılında İslâm Dünyası (The Muslim World) dergisinin çıkarılması -ki bu zat, içinde bulunduğumuz asrın ellili yıllarının başında ölmüştür- işte bütün bunlar, Müsteşriklik sahasında dinî hedefe hizmet ve onun için çalışma temayülünün bazı delillerini teşkil eder.

Bugün Müsteşriklerin birçok yazılarında dinî hedef açıkça kendisini göstermiyorsa bu, onun tamamen kaybolduğunu göstermez. O, hâlâ perde arkasında bilerek veya bilmeyerek etkin bulunmaktadır. Ekseriyeti dindar olan İslâmî araştırmalarla meşgul Hıristiyan müsteşriklerin pek çoğunun, kendi dininin teslis, çarmıha germe ve kendisini feda etme gibi temel inançlarını inkâr edip, onlara hücum ederek çürüten bir dini araştırdıklarını unutmaları pek güçtür. Yine İslâm dininin birçok Şark memleketlerinde Hıristiyanlığa galip gelip onun yerini aldığını unutmaları kolay değil.[78]

Biz bunu söylerken aynı zamanda bunun bütün müsteşriklere şamil bir hüküm olmadığını da hatırlatmak isteriz. Zira tarafsız kalmaya ve objektif olmaya gayret eden, şahsî temayüllerinin, kendilerini ilmî duruluktan alıkoyduğu birçok arkadaşlarını yadırgayan bir grup müsteşrik de vardır. Yine bir taraftan insaflı davranırken diğer yandan haksızlık edenler de bulunmaktadır.

Montgomery Watt, şöyle diyor:

"12. asırdan beri araştırmacılar Avrupa'da İslâm hakkında oluşan kötü imajı silmek için gayret ettiler. Bu yolda sarf edilen ilmî çabalara rağmen, Ortaçağ yazılarının Avrupa'da meydana getirdiği bu hakikati incitici durumun izleri hâlâ mevcuttur. Objektif araştırma ve incelemeler henüz bundan sakınmaya güç getiremiyor"

78 el-Lebban, s. 34.

Bernard Lewis de şöyle diyor:

"Hâlâ Avrupaî dinî taassubun izleri birçok âlimin yazılarında ve genellikle de ilmî araştırmalarda serpiştirilen dipnotlar arkasında açık olarak görünmeye devam etmektedir."

Norman Daniel du şunları söylüyor:

"Son asırlarda bazı araştırmacıların, Hristiyan yazarlarının İslâm'a karşı klasik tutumlarından kurtulma yolunda sarfettikleri ciddî gayretlere rağmen, ondan tam olarak sıyrılmaya henüz imkân bulamamışlardır."[79] Ne var ki, dini hedef her şey demek değildir. Müsteşrikliğin, dini hedeflere yakın veya uzak başka birtakım hedefleri daha vardır. Bu hedeflerin bir kısmı şunlardır.[80]

1. İlmi hedefler: Bu husus, Avrupa'da Rönesans devrinde bir kısım tanınmış insanın gayesi olmuştur. Bunlardan bir kısmı dinî kitapları okuyup araştırmış, İslâm misyonunun diğer semavî dinlerinkiyle aynı olduğunu ve onların kitaplarında yer alan Allah'a, peygamberlere, kitaplara iman, hayırlı ve faydalı şeylere davet gibi hususları te'yid ettiğini anlamışlar, fakat bunlar azınlıkta kalmışlardır.

2. Ticari Hedefler: Bu ticarî hedefler, Batı'nın İslâm dünyasını sömürgeleştirme döneminden hemen önce, 19. ve 20. asırlarda etkili olmuştur. Batılılar, ticaretlerini genişletmeye ve inkişaf etme yolundaki sanayileri için Doğu ülkelerinden hammadde elde etmeye önem veriyorlardı. Bunun için İslâm ülkelerine yolculuğun, onları tanımanın, fizikî, ziraî ve beşerî coğrafyasını öğrenmenin ve böylece kendi ticaret ve sanayilerine büyük faydalar sağlayacak gayelerini gerçekleştirmenin gerekli olduğuna inanıyorlardı.

Bu sebeple mâlî müessese ve şirketler ve bazı durumlarda devlet başkanları, araştırmacıları mâlî yönden destekliyorlardı. Aynı şekilde ilgili hükümetler kendilerine gerekli himaye ve gözetimi temin ediyorlardı.

Dinin ehemmiyetine, onun ahlâk ve muamelelerdeki aktif tesirine bakarak bu araştırmacılar, onu incelemeye, hakkında raporlar hazırlayıp kitaplar telif etmeye yöneldiler.

---

79 A.g.eserden nakildir. s. 36-37.

80 Bkz. el-İstişrak, Dr. İshak Mûsa el-Hüseynî, s. 15-17 (Ezher'de bir Konferans)

Ne var ki, bu grup da tıpkı önceki gibi azınlıkta idi.

3. Siyasî Hedefler: Daha önce de işaret ettiğimiz gibi bu siyasî hedefler, 19 ve 20. asırlarda Batı sömürgecilik alanının İslâm dünyası üzerinde yayılması nispetinde açıkça ortaya çıkıp yaygınlaştı. Emperyalist devletler, sömürge haline getirdikleri ülkeleri nasıl idare edip hükmedeceklerini bilmeleri için oralardaki kendi memurlarına o ülkelerin dillerini öğretmeye, edebiyat ve dinlerini ders vermeye mecbur kaldılar. Bu safhada, din ve kanunlarına itina gösterdikleri gibi, geniş halk lehçelerine ve yaygın âdetlere önem vermeye başladılar.

MÜSTEŞRİK GRUPLARI

Müsteşriklerin çoğu zaman iç içe giren değişik hedeflerini bu şekilde kısaca ele almakla, müsteşriklerin taassup ve insaf arasında gidip gelen değişik gruplardan meydana geldiğini açıkça gördük. Açık veya gizli misyonerlik eğilimi taşıyanları bir tarafa bırakacak olursak laik müsteşriklerin şu değişik gruplara ayrıldıklarını görürüz:

A) Acaip efsane ve hikayelerden ders alan grup: İslâm'a iftira edenler, onun hakkında hasta hayalleriyle yalan hikayeler uyduran kimseler bu gruba mensupturlar. Bu kısmın ilim çarşısında hissesi yoktur. Bunlar müsteşrikliğin ilk doğuş döneminde ortaya çıkmışlar ve zaman içerisinde kaybolmuşlardır.

B) Kendi araştırma ve incelemelerini sömürgeci Batının iktisadî ve siyasî emellerinin emrine veren kiralık grup: Müsteşriklik ve sömürgecilikten bahsederken bunlara da işaret ettik.

C) Kin ve kibirlerinin kendilerini ilmî nezaheti göremeyecek kadar köreltti̇ği bir gruptur: Bunların kalemleri, İslâm'a karşı kin, düşmanlık ve hakaret akıtmaktadır. Bedwil, Brido, Sale gibi 18. asrın bazı müsteşrikleri bunlara örnek teşkil eder. Hatta Sale gibi bazılarının yazdıkları, uzun süre Batı'da tesir icra etmiştir. İslâmiyete karşı olduğu kadar Hristiyanlığa da dil uzatan bir grup dinsiz, İslâmiyete karşı kin ve öfke ile dolu olan bu kimselerle aynı seviyededirler.

D) İlmî araştırma adına İslâmiyeti ele aldığı halde doğru yoldan saparak onda zaaf noktaları aramaya başlayan bir gruptur: İslâm Peygamber-

liğinin doğruluğu, İslâmî tevhid, kaynağı ve metninin sıhhatı bakımından Kur'ân, yine sıhhati açısından Hadis, İslâm Fıkhının orijinalliği ve Arap Dilinin gelişmeye olan kabiliyeti vs. hususlarda şüphe uyandırıyorlardı.

E) İslâmla ilgili araştırmalarında objektifliğe ve ilmî nezahete sarılan, İslâmiyet ve Müslümanlar hakkında insaf ve adaletten ayrılmayan bir müsteşrik gruptur. Bu özellikleri, bir kısmını Müslüman olmaya kadar götürmüştür.[81]

F) Bu müsteşrik grubu da, çalışmalarını Arap Dili, dil felsefesi ve Arap Edebiyatı üzerinde yoğunlaştırmış, ya da sözlük ve mu'cemlerle meşgul olmuşlardır. Bunların kıymetli ve faydalı araştırmaları vardır.

Müsteşriklerin İslâm hakkındaki görüşlerini ele alırken, zihinlerinde iyice yer eden ve onlar için âdeta bir kılavuz teşkil eden temel görüşlerini tartışacağız. Özellikle bu görüşler, ilim, ilmî metod, araştırmalarda tenkid ve tahlil üslûbunu kullanma adına ortaya atılınca, daha da önem kazanır. Bazı insanlar bu ilmî sloganlara kanıyorlar. Fakat sözü geçen görüşlerde yapılacak derinlemesine bir araştırma ve tetkik, onlara peşinde koştukları görüşlerin bir seraptan ibaret olduğunu gösterecektir.

Diğer gruplara gelince, ya onların durumları çok açık, bozuklukları ortada, yalanları besbellidir. Bunlara fazla sözümüz yok. Zira müsteşrikler bile bu tür grupların hiçbir ağırlıklarının bulunmadığını itiraf ediyorlar. Veya İslâm'a karşı insaflı yahut da, İslâmî araştırmalarla ilgileri yoktur. Bu sebeple bunlar şüphelenilmekten uzak bulunmaktadırlar.

Başka bir vesile ile İslâmiyet hakkında insaflı müsteşriklerin görüşlerini ele almayı ve hak ettikleri takdiri ifa etmeyi düşünüyoruz.

MÜŞTEŞRİKLERİN METODLARI

Görüş ve tutumlarıyla ilim ve objektiflik adına ortaya çıkmış bu topluluğun fikirlerinden misaller sunmadan önce, müsteşriklerin İslâm'ı araştırırken kullandıkları metotları tanımak istiyoruz:

Rudi Paret şöyle diyor:

81 Bkz. el-Akikî, c. 3, s. 619 ve sonrası ve es-Sibaî, el-İstişrak, s. 22 ve sonrası.

"..... Biz müsteşrikler bugün Arabî ve İslâmî ilimlerde araştırma yaparken, onu sadece Müslüman Arap dünyasını aşağılamaya delil getirmek için yapmıyoruz. Hatta tam tersine, İslâm'ın temsil ettiği dünyaya ve yazılı belge olarak Arap Edebiyatı'nın tercüman olduğu muhtelif tezahürlerine olan takdirlerimizi ispatlamak için yapıyoruz. Yine tabiî ki kaynakların her naklettiği şeyi hiç kafa yormadan zayıf olmasına rağmen almıyoruz. Aksine ölçülere vurarak tarihî tenkidin önünde sabit durabileni veya öyle görüneni alıyoruz. Bu konuda biz, İslâm'a ve tarihine, meşgul olduğumuz Arapça eserlere, kendimizdeki fikir tarihine ve Avrupa'daki tedvin edilmiş kaynaklara vurduğumuz aynı ölçüleri tatbik ediyoruz"[82]

İlmî bakış açısından, bu metodun hiçbir kusuru yokmuş gibi görünüyor. "Bazıları, Arapça ve İslâmî ilimleri tedris ediyor. Nazariyeler ortaya koyuyor. Sürdürdükleri araştırmalar esnasında çeşitli görüşler tespit ediyor. Bu görüş ve nazariyelere delil ve mesnetler bulmaya önem veriyorlar. Bunları da bizzat İslâmî kaynaklardan çıkarmaya çalışıyorlar. İlk bakışta ilmî ve doğru bir iştir. Ne var ki, ince bir tetkik, bunun çoğunun uydurma olduğunu ispat etmektedir. Çoğu zaman bir çürütme isteğiyle yapılmakta, dinî inancı ve İslâm şeriatını zayıflatma saikasıyla gerçekleştirilmektedir."[83]

Mesela çağdaş müsteşriklerden Gaston Wictt "İslâm'ın Şanı" (Grandens de İslâm) isimli kitabında İslâm Tarihini, bu tarihin bütün safhalarıyla ilgili tarihçi ve çağdaş yazarların sözlerinden seçme pasajlar almak suretiyle arz etmektedir. Buna rağmen bu kitap, İslâm'a ve tarihine kin ve hakaretlerle doludur. Çünkü Gaston Wictt sadece önceden tesbit ettiği temayülüne uygun düşen metinleri almıştır. Bu temayül de, İslâm'a ve Müslümanlara düşmanlığı ile bilinir.[84]

Nezih bir ilmî araştırmanın hiçbir şekilde dil uzatmak ve çürütmekle ilgisi olamaz, sadece zayıf ve kötü noktaları araştırmaz. Hataların peşine düşmez. İlmî üslup, nazariyelerini dayandırdığı metin ve senedlerin sıhhatini gerektirir. Ne var ki, çürütme ve kötüleme isteği çoğu zaman müs-

---

82 Paret, s.10.

83 el-Lebban, s. 32.

84 Bu konuda bak: Dr. Huseyn Mu'nis, "Mecdu'l-İslâm" kitabına olan değerli tenkidine... Bu, el-Behiy'in "el-Fikru'l-İslâmî el-Hadis" isimli kitabına eklenmiştir. s. 565'ten 577'ye kadar.

teşrikleri, önceden kararlaştırdıkları nazariyeleri desteklemek için, zayıf ve reddedilmiş dayanak ve deliller aramaya sevk etmektedir. "Onlar, zayıf hadislere itimat etmekte tereddüt etmezler. Tarih ve siyer kitapları arasında, görüşlerini dayandıracakları doğruluğu ispatlanamamış zayıf haberleri inceden inceye araştırırlar. Bu gizli "define"(!)'yi ortaya çıkarmada ve zayıf delilleri arayıp bulmada tükenmez bir sabırları vardır. Her halükârda onlar, ele aldıkları meseleleri araştırmada kusur etmezler. Çoğu zaman tahmin ettikleri hususları çürüten nas ve haberleri görmezden gelirler.[85]

Bunun da tabiatıyla ilimle ilgisi yoktur. Bu ilmî metottan sapmaktan başka bir şey değildir. Mezkûr ilmî sapma, maalesef İslâm hakkındaki şarkiyat araştırmalarının birçoğunda vardır. Bu durum Müslümanlar olarak bizi sözü geçen araştırmalara karşı ihtiyatlı bir tutum takınmaya mecbur etmekte ve onlardaki yalan ve hileleri ortaya çıkarmaya sevk etmektedir. Çünkü hükmettikleri nazariye ve görüşlerin çoğu, esassız varsayımlara ve mesnetsiz tahminlere dayandırılmıştır.

Gerçek şu ki, müsteşriklerin İslâm hakkındaki görüşlerde Müslümanlar olarak bizimle ihtilaf etmeleri garip bir durum değildir. Asıl garip olan bu hususta bizimle ittifak etmeleridir. Zira onların İslâm ve Peygamberi ile ilgili düşüncelerinin hareket noktası, Müslümanların fikrî hareket noktalarından tamamen farklıdır. Bu yüzden aramızdaki bakış açısı farklıdır ve farklı kalmaya da devam edecektir. Biz kendilerinden, İslâm'ı; Allah'ın semavî dinleri onunla sona erdirdiği İlahî bir din, Hz. Muhammed'i (sav) son peygamber, Kur'ân-ı Kerim'i hiçbir taraftan bâtılın bulaşmadığı ilahî vahiy olduğunu gören bakış açımıza sahip olmalarını beklemiyoruz. Zira onlar bunu yaptıkları takdirde zaten Müslüman olacaklar. Bu onlardan Müslüman olanlar için bilfiil gerçekleşmiştir. Bu şekilde Müslümanlığı kabul etme de müsteşriklik çizgisinden dönüş mânâsına gelir.

Biz her bir müsteşrikten, İslâm hakkında birşeyi kaleme alırken, inancını değiştirip bizim inandığımıza inanmasını istemiyoruz. Fakat sağlam bir ilmî metodun gerektirdiği belli birtakım prensipler vardır. Bu sebeple belli bir bakış açısını reddetmek istediği zaman, önce okuyucuya

85 el-Lebban, 33.

onu savunanların anladığı şekilde sunmalı, daha sonra onu benimsemeli veya karşı çıkmalıdır.

Bu esasa binâen diyoruz ki, İslâmî bir şahsiyet tamamiyle, Allah'a ve Kur'ân'ı vahiy yoluyla O'ndan alan elçisi Muhammed'e iman etme esasına dayanır. İyi niyetli bir âlim ve tarafsız bir tarihçi İslâm'dan söz ederken okuyucusuna bunu söylemesi gerekir. Tâ ki, okuyucu Müslümanların tarihinde bu imanın gücünü anlayabilsin.[86] Bunu yaptıktan sonra Müslümanlara inanç ve tasavvurları konusunda muvâfakat veya muhalefet etmek kendisinin hakkıdır. "Ne var ki, meseleleri sunarken bu mantıkî ve tabiî metoda maalesef nâdiren riayet edilir. Çoğu zaman aksi vâki olur. Bunun neticesi olarak da, bilgi sahibi olmadığı taktirde okuyucu, muayyen bir fikir telkinine maruz kalır. Veya en azından Müslümanlar tarafından nesilden nesile tevârüs eden gerçekle, yazarın görüşünü ayıramamaktan kaynaklanan bir fikrî karışıklığa düşer. İşte birçok müsteşrikin başkalarına özel bilgileri yüklerken, tarihî meseleleri ele almada kullanılması gereken temel prensipleri görmeyi ihmal ettiklerini müşahede ediyoruz. Mesela, Kur'ân'ın Hz. Muhammed'in uydurması olduğunu kesin olarak ifade ediyorlar. Sonra da tarihî, itikadî, edebî ve benzeri ahkâmı bu görüşe bina etmek için kırk dereden su getiriyorlar. Kısa zamanda bu görüş sadece şöhret sebebiyle hakikat derecesine çıkıyor."[87]

İslâm aleyhindeki eski hücum tonajının bu asrın başından beri büyük ölçüde hafiflediğini söylemek doğru olur. Fakat üzülerek söyleyelim ki, hâlâ kuvvetli bir şekilde yaşamaya devam etmektedir. Şu anda bile İslâmî araştırmalarla meşgul olan bir grup Batılı araştırmacı, Batı dünyasında geniş çapta ve çeşitli metodlarla eski kin ve nefreti yaymaya aşırı meyil gösteriyor.

Müslümanlar, İslâm'a yapılan zâlimce hücumlara karşı üzüntülerini ifade edince, bu bir kısım Batılı araştırmacının gözünde Müslümanların meseleleri ilmî bir şekilde anlamadıkları mânâsına alınıyor. Onlara göre Müsteşrikler peşin hükümlü değiller. Elde ettikleri gerçekler tarafsızlık, objektiflik ve ilmîlik vasfını taşıyor...[88]

---

86 Huseyn Mu'nis, a.g.e., s. 569.
87 Taybavî (el-Fikru'l-İslâmî el-Hadis, Dr. el-Behiy, 591, 592. Yine bkz. s.588).
88 H.A. Flacher-Barnicol: Die İslâmische Revolution, Stuttgart, 1961, s. 60.

Bunun mânâsı şudur: Müsteşrik efendilerin, kendimiz ve dinimiz hakkında söylediklerini kabul etmemiz lazım. (!) Çünkü küçüklük ve zilleti kabul edenleriz. Sırf üzüntümüzü bile ifadeye hakkımız yoktur. Aksi halde biz gerici, cahil ve meseleleri ilmî olarak anlamaktan aciz kimseleriz (!)

Bu kindar kimseleri bizi tenvir (!) etmek için kimin teşvik ettiğini ve kendilerine bizim fikrî vesayamızı kimin verdiğini anlamıyorum.

Bu, bizim en hususî işlerimize fuzulî bir müdahale sayılmıyor mu? Bunlar hiç küçük veya büyük işlerine karışmamızı kabul ediyorlar mı?

MÜSTEŞRİKLERİN İSLÂM HAKKINDAKİ GÖRÜŞLERİNDEN ÖRNEKLER

A. KUR'ÂN-I KERİM

1- Kur'ân-ı Kerim'in Kaynağı

Kur'ân-ı Kerim, İslâm Dini'nin inanç ve kanunlarının üzerinde bina edildiği, İslâm'ın ahlâk ve âdabının kendisinden çıktığı Müslümanların temel kitabıdır. Buna binâen, onun ne önünden ve ne de arkasından bâtılın ulaşamadığı Allah'ın vahiy eseri olduğu sabit olunca, kendisine iman etmek kaçınılmaz bir durum olur.

Bu sebeple, eskiden beri İslâm muhaliflerinin gayretleri, Kur'ân-ı Kerim'in sıhhatine ve kaynağına olan inancı sarsmaya yönelmiştir. Putperestler, Kur'ân-ı Kerim'in Allah'tan gelen bir vahiy eseri olduğu fikrine karşı koymak için bütün güçlerini sarf ettiler. "Muhammed'in uydurduğu bir yalandır. Başka bir zümre de kendisine yardım etmiştir"[89] "Eskilerin masallarıdır ki onu bir kâtibe yazdırmıştır" [90] diye iddia ettiler ve "Kur'ân'ı O'na bir beşer öğretiyor"[91] dediler. Veya Kur'ân-ı Kerîm'in, sihirbaz ya da kâhinin sözü olduğunu ileri sürdüler. Bütün bu sözlerin arkasında güttükleri gaye, Kur'ân'ın insanlara yol göstermek için Allah'ın Hz. Muhammed'e vahyi olduğunu çürütmekti.

---

89 Furkan, 25/4.
90 Furkan, 25/5.
91 Nahl,16/103.

İslâmîyet'e hücum eden müsteşrikler de Kur'ân'a karşı tutumlarında tamamen Mekke müşriklerinin izini takip ettiler. Kur'ân-ı Kerîm'in vahiy olmadığını, Muhammed (s.a.s.) tarafından yazıldığını ispatlamak (!) için çok gayret sarf ettiler. Bazen eskiden putperestlerin ileri sürdükleri itirazların aynısını, Kur'ân tarafından çürütüldüğü halde tekrar ettiler.

G. Sale, 1736'da yayınlanan İngilizce Kur'ân-ı Kerîm tercümesinin mukaddimesinde şunları söylüyor:

"Hz. Muhammed'in Kur'ân-ı Kerîm'in müellifi ve en önemli mûcidi olduğu tartışma kabul etmeyen bir durumdur. Bununla beraber tercihan, O'nun bu planında başkalarından gördüğü yardım, az olmamıştır. Bu, vatandaşlarının kendisine yaptıkları itirazda da açıkça kendisini göstermektedir."[92]

Hâlbuki G. Sale İslâm'la çok fazla ilgilenenlerden biridir. Öyle ki "yarı Müslüman" diye nitelendirilmiştir. Hz. Muhammed'in Kur'ân-ı Kerîm'in müellifi olduğunun kesin olarak söylendiği tercüme mukaddimesi, Avrupa'da büyük bir başarı elde etmiştir. Bu, diğer bir müsteşrik olan Kasımırsky'yi 1841'de yayınlanan Fransızca Kur'ân tercümesinin başına Sale'in mukaddimesini koymaya sevk etmiştir. Bu mukaddime, İslâm dinini etraflı bir şekilde ele aldığı cihetle, müsteşriklerin nezdinde cidden uzun bir zaman güvenilir ilmî bir kaynak olarak varlığını sürdürebilmişir.[93]

Müsteşriklerce, Hz. Muhammed'in Kur'ân'ı yazdığı meselesi, Sale'in dediği gibi tartışma götürmeyen bir husustur. Şu kadar var ki, müsteşriklerden, önce Sale sonra da Renan'ın yaptığı gibi açıkça söyleyenler olduğu gibi, daha az kesin ve dolaylı olarak söyleyenler de vardır. Birinciler, Hz. Muhammed'in peygamberliğini kendi asrında hakim olan dinî hareketin tabiî bir uzantısı olarak kabul ediyor ve bu dinin hiçbir yeni şey ihtiva etmediğini iddiâ ediyorlar.[94] Bazı çağdaş müsteşrikler aynı yönde hareket etmişler. Bu da onların görüşlerinin ilmî bir neticeymiş gibi kabul edilmesine sebep olmuştur.

---

92 el-Lebban'dan nakil.

93 Bizim, Katar Üniversitesi Şeriat Fakültesi Yıllığı'nın ikinci sayısında neşredilen "el-İslâm fi'l-Fikri's-Sekafi" isimli araştırmamıza bkz. Yine, bkz: "Kur'ân, İnişi, Tercümesi ve Tefsiri", te'lif: Blachere, tercüme: Rıda Seadeh. s. 19. Daru'l-Kitabi'l-Lübnani 1974.

94 Dr. Muhammed Abdullah Draz, Medhal ile'l-Kur'ân'il-Kerim, s.130, Daru'l-Kalem, Küveyt. 1974.

Hz. Muhammed (sallallahu aleyhi vesellem) Kur'ân-ı Kerimîn müellifi kabul edilince, bu müsteşrik uydurması kendisine bir destek ve delil bulmaya çalışacaktır. Bu da Hz. Muhammed'in Kur'ân'ı yazarken dayandığı kaynakları açıklamakla olur. Bu iddialarını isbat etmek için müsteşriklerin hayalleri bu konuda her yöne sapar.

"Kur'ân'a Giriş " isimli kitabın müellifi Richard Bell,[95] Hz. Muhammed'in Kur'ân'ı yazarken Kitab-ı Mukaddes'e özellikle kıssalar konusunda Tevrat'a dayanmış olduğunu ileri sürüyor. Ona göre, Âd ve Semud gibi bazı ceza kıssaları da Arap kaynaklarından alınmışlardır. Fakat Hz. Muhammed'in kendi öğreti ve prensiplerini tefsir edip kuvvetlendirmek için kullandığı unsurların büyük bir kısmı Yahudi ve Hıristiyan kaynaklarından alınmıştır. Medine'de bulunduğu zaman Ahd-i Kadim'den istifade etme imkanı, Mekke'de bulunduğu dönemden fazlaydı. Zira O, Medine'deki Yahudi kabileleriyle irtibat halindeydi. Onlar vasıtasıyla, en azından Hz. Musa'nın kitaplarının azımsanmayan kısmını öğrenme imkânı bulmuştu.[96]

Müsteşrik Loth Hz. Peygamber'in Ha Mîm, Ta Sîn, Elif Lam Mîm gibi sûrelerin başlangıçları fikrinde, yabancı tesire borçlu olduğunu, bunun da tercihan Yahudi te'siri olabileceğini ileri sürüyor. Zira o, bu şekilde başlayan sûrelerin Medine'de nazil olduğunu ve Yahudilerden etkilendiklerini zannediyor. Hâlbuki eğer meseleyi tetkik etseydi, bu şekilde olan yirmi dokuz sûrenin yirmi yedisinin Mekke'de, sadece iki tanesinin Medine'de nazil olduğunu, bunların da Bakara ve Âl-i İmran olduklarını bilecekti.[97]

Hıristiyanlık tesiri hakkında Paret şunları söylüyor:

"Peygamber asrında Mekke'de insanların, Hıristiyanlığa dair bilgileri eksik ve sınırlıydı. Hıristiyan Araplar, itikatlarında doğru istikamette yürümüyorlardı. Bu yüzden orada sapık görüşlerin ortaya çıkma zemini vardı. Şayet böyle olmasaydı, Hz. Muhammed, Hz. İsa'nın çarmıha gerilmesini inkar eden, Hıristiyan Teslisinin Baba-Oğul ve Ruhu'l-Kudüs değil de

95 Bir din adamı ve Edinburgh Üniversitesinde Arap Dili Profesörüdür. Kur'ân araştırmaları ve Kur'ân tarihi hakkında birçok yıllarını harcamıştır. Kur'ân hakkında ilk yazdığı kitaplarda Hz. Peygamber'le Hıristiyanlık arasında ilişkiler kurmaya çalışmıştır. Kur'ân-ı Kerim tercümesi iki cilt halinde 1937 ile 1939 yıllarında çıkmıştır. (Bak: el-Akikî, c. 2, s. 93-94)

96 el-Lebban, s. 44, 45.

97 Bzk: Nazratun İstişrakiyyetün fi'l İslâm, Dr. Ğallab, s. 41, 42.

Allah, İsa ve Meryem olduğu gibi görüşleri bilemeyecekti. Her ne olursa olsun Hz. Muhammed'in, Mesih'in hayatı ve eserleriyle ilgili olarak toplayabildiği mâlûmat az ve sınırlı idi. Bunun aksi olsaydı, Hz. Muhammed (sallallahu aleyhi vesellem), Hz. İsa'nın doğumu ve onun annesi Meryem hakkında birçok şey bilecekti."[98]

Paret'in burada söylemek istediği şey açıktır. O da, Kur'ân-ı Kerîm'de Hıristiyanlık ve Hz. İsa hakkında varid olan mâlûmat, yanlış veya eksik o zamanda yaygın olan bilgilerdir. O halde Kur'ân, Hz. Muhammed tarafından yazılmıştır.

Yine müsteşrikler, Hz. Muhammed'in Hıristiyanlık hakkında, Şam'a ticaret yapmaya giderken Rahib Bahîrâ'dan ders aldığını iddia ederler. Onlara göre, Hz. Muhammed (sallallahu aleyhi vesellem) Rahib Bahîrâ'dan[99] işittikleriyle, Yahudiliğin mensuplarından öğrendiklerini kendi ruhunda tasavvur etmiş ve iki büyük dini birbiriyle birleştirerek aldığı yeni dinini insanların arasına çıkarak ilan etmiştir.

Bütün bunlar, ilimden nasibi ve tarihî dayanağı bulunmayan zayıf ve değersiz iddialardır. Hatta bunlar, sahibi tarafından tartışma götürmeyen sabit gerçeklermiş gibi ortaya atılan tahmin ve faraziyelerden ibarettir.

Dr. Muhammed Abdullah Dıraz, "Kur'ân'a Giriş" isimli değerli araştırmasında, Kur'ân-ı Kerim için beşerî bir kaynağın bulunması ihtimalleriyle ilgili bütün faraziyeleri ele almış onları ilmî bir şekilde münakaşaya tâbi tutarak değersiz ve esassız olduklarını göstermiş ve sözünü şöyle bağlamıştır:

"Elde edip münakaşa ettiğimiz bütün araştırma yollarının zayıf olduğu ve Hz. Peygamber'e mukaddes hakikatlarla irtibat fırsatını bahşedecek herhangi bir tabiî yola ihtimal verecek kudrette olmadığı sabit olmuştur. O'nun (Hz. Muhammed'in) kulaktan dolma malumatlarıyla çevreden al-

98 el-İslâm fi'l-Fikri'l-Garbi isimli kitabımıza bak. s. 67.68

99 Hâlâ bazı müsteşrikler, Hz. Peygamber'in Rahip Bahîrâ ile olan karşılaşmasının te'sirini büyütmeye çalışıyorlar. Halbuki bunun hiçbir sahih dayanağı yoktur, bu konudaki bir araştırmasında şunları söylemektedir: O günden beri elde edilen, neşredilen ve araştırılan Arapça metinler, bize bu Suriyeli rahibe isnad edilen rolde hayal mahsulü olan mücerred bir hikayeyi görmekten başkasını imkan vermez Bkz: Dr.Draz, Medhal, s.165.

dığı marifetlerini kabarık göstermek için sarfettiğimiz bütün zihni gayretlere rağmen, onları, Kur'ân-ı Kerîm'in din, tarih, ahlâk, kanun, kâinat vs. sahalarında bize takdim ettiği geniş ve mufassal ilimlerden kurulu heybetli binayı izah etmek için yeterli bir açıklama olarak kabul etmemiz imkansızlaşıyor."[100] O'nun, Allah tarafından bütün insanlara rahmet olarak Peygamberine vahyi olduğundan başka ihtimal kalmadı. Kur'ân-ı Kerîm'in kaynağı hakkında mücadele edip onun Hıristiyanlardan, Yahudilerden veya Arap çevrelerinden alındığını iddia edenlere şöyle sormak hakkımızdır: Kur'ân-ı Kerîm'in, sahih semavî dinlerin alındığı kaynağın aynısından alınmış, orijinal vahiy olduğuna engel nedir?

İslâm'ın, insanlık tarihi boyunca göklerle yer arasında irtibatı sağlayan İlahî vahiy halkalarının sonuncusu olduğuna engel nedir?

Neden Hıristiyanlık ve Yahudilik için mubah gördüğünüz şeyi İslâmiyet için yasaklıyorsunuz?

Bunun sebebi kör taassup mu? Yoksa geçmiş dinlere arız olan kuruntu ve batıl şeyleri tashih etmek ve onlarda gerçeğin yüzünü keşfetmek için gelen bu dine olan nefret mi?

Vahiy yoluyla gökle yer arasındaki irtibat prensibi kabul ediliyor mu, edilmiyor mu? Bu prensip kabul ediliyorsa, Hıristiyanlık ve Yahudiliğin bunu tekellerine alıp, İslâm'a yasaklamalarının mânâsı yoktur. Şayet kabul edilmiyorsa, o zaman hiçbir dinin yeri olmaz.

Kur'ân-ı Kerîm, Rahib Bahîrâ'nın ve dünyanın her tarafındaki Hıristiyan ve Yahudilerin yanındaki malumatların tamamından daha yüce, daha geniş ve daha mükemmel malumatları getirmiştir. Kur'ân, kendilerine inen kitaplar aslında Allah'tan gelen vahiyler olması cihetiyle Musa, İsa, Davud, Süleyman ve benzerlerine inen hususları tasdik edici olarak gelmiştir. Yine Kur'ân bu kitaplar üzerinde bir kontrolcu ve hakem olarak inmiştir. Kur'ân-ı Kerîm, Yahudi ve Hıristiyanlara kitaptan bir pay verildiğini, kendilerine zikredilen ahkâmın önemli bir bölümünü unuttuklarını, kelimelerin yerlerini değiştirdiklerini zikretmiştir. Yine Kur'ân-ı Kerîm, kendi aralarında, inanç ahkâm ve haberler hususunda ihtilaf konusu olan birçok büyük davaları beyan etmiştir.[101]

100 Dr. Dıraz, Medhal, s. 165.

101 el-Vahyu'l Muhammedî, Muhammed Reşid Rıza, Kahire 1354 H. s. 109.

Kur'ân-ı Kerîm'in, Eski Ahid ve Yeni Ahid'in her birisinde varid olan haberler konusunda muhalefet ettiği birçok misal vardır. Acaba Hz. Muhammed (sallallahu aleyhi vesellem) bunu Şam'a ticarete giderken rahiplerden mi almıştır? Eğer Mekke kâfirleri, Hz. Muhammed' in (sallallahu aleyhi vesellem) malumatlarını, Yahudi ve Hıristiyanlardan aldığını bilselerdi, buna karşı susarlar mıydı? Onlar, en değersiz iddiaya sarıldıkları halde, Hz. Muhammed'in bilgilerini Hıristiyan ve Yahudilerden aldığına karşı neden sükut ettiler?

Bazı iddiacılar, Hz. Muhammed'e bu bilgileri öğreten kişinin Mekke'de kılıç yapan bir Rum köle olduğunu ileri sürdüler. Kur'ân bu iddialarına şu şekilde cevap verdi:

"Şüphesiz biz onların, 'Kur'ân'ı O'na ancak bir insan öğretiyor' dediklerini biliyoruz. Kendisine nispet ettikleri şahsın dili yabancıdır. Hâlbuki bu (Kur'ân) apaçık bir Arapçadır."[102]

Hatta Kur'ân'da zikredilip de Yahudi ve Hıristiyanların kitaplarında da bulunan malumatlardan bile, ne Muhammed ne de kavmi hiç haberdar değildi. Kur'ân Nuh kıssasının sonunda buna şöyle işaret eder:

"İşte bunlar, sana vahyettiğimiz gayb haberlerindendir. Bundan önce onları ne sen biliyordun ne de kavmin. O halde sen de sabret. Çünkü iyi sonuç müttakilerindir"[103] Yusuf Kıssası'ndan sonra da şöyle buyurur:

"İşte bu, gayb haberlerindendir. Onu sana biz vahyediyoruz. Çünkü onlar hile yaparak işlerine karar verdikleri zaman, sen onların yanında değildin."[104] Yine Kur'ân-ı Kerîm'de, Ehl-i Kitab'ın bilmediği haberler vardır. Kur'ân, Hz. Zekeriyya (aleyhisselâm)'ın kıssası, Hz. Meryem'in doğum yapması ve Hz. Zekeriyya (aleyhisselâm)'ın ona kefil olmasını anlattıktan sonra şöyle demektedir:

"Bunlar, bizim sana vahiy yoluyla bildirdiğimiz gayb haberlerindendir. İçlerinden hangisi Meryem'i himayesine alacak diye kalemleriyle kur'a atışırlarken sen onların yanında değildin! Onlar (bu yüzden) çekişirken de yanlarında değildin."[105]

---

102 Nahl, 16/103.
103 Hud, 11/49.
104 Yusuf, 12/103;Bkz: el-Vahyu'l Muhammedî, s.106.
105 Âl-i İmran, 3/44.

Hz. Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem) bütün bunları nereden aldı?

O halde bu, semadan gelen vahiydir. İslâm da başka herhangi bir dine tâbi bir din değil, aksine Allah'ın, dinlerin sonuncusu olmasını muradettiği bir din ve insanların hidayeti için sema ve arz arasındaki irtibat zincirinin son halkasıdır. Kur'ân-ı Kerîm, bunu şu şekilde ilan etmiştir:

"Bugün size dininizi ikmal ettim, üzerinize nimetimi tamamladım ve sizin için din olarak İslâm'ı seçtim..."[106]

Biz burada müsteşriklere hatırlatmak isteriz ki, Yahudiliğin, Hıristiyanlığın ve Müslümanlığın beşiği Şark'tır. Şark, semavî dinlerin iniş yeridir. Onun toprakları üzerinde, insanlara Allah'ın elçiliğini getiren peygamberler yürümüşlerdir. Bütün bu dinlerin mikyaslarının aynı olması lazım. Zira kaynakları birdir. Fakat kastettiğimiz mikyas müsteşriklerin bu dinlerin birbirleriyle olan ilişkisine vurdukları ölçü değildir. Onlar bu konuda etkileme ve etkilenme ölçüsünü kullanıyorlar. Hâlbuki eğer mesele, beşerî bir eksen etrafında dönseydi, bu beşerî ölçünün altına girerdi. Bu sebeple biz haklı olarak, müsteşriklerin İslâm'ı araştırırken kullandıkları metodu kabul etmiyoruz. Çünkü bu, Avrupa Kilise taassubundan doğan sun'î bir metottur. Çünkü bu metod, semavî dinlerin özelliğini anlamaktan aciz kalan ve onları beşerî fikir akımlarıyla aynı kefeye koymaya çalışan bir metottur.

2. Kur'ân Metninin Sıhhati

Kur'ân-ı Kerîm'in kaynağı konusunda müsteşriklerin şüphe meydana getirmek için ileri sürdükleri iddiaları öğrendikten sonra, şimdi de, aynı şüpheyi uyandırmaya yönelik başka bir noktadan söz edelim. Onlar bu defa Kur'ân-ı Kerîm'in metninin sıhhati konusunda şüphe meydana getiriyorlar. Kur'ân-ı Kerîm, Tevrat ve İncil'in tahrif ve tebdile maruz kaldığını kesin olarak belirtmiştir. Onlar da, kendilerince Kur'ân'a aynı silahı çevirmek istiyorlar.

---

106 Mâide, 5/3.

Müsteşrikler, yedi harfle okuma meselesi hakkında çok konuşmuşlar,[107] bununla, kıraatların hür ve serbest olduğunu, bu durumun da, Kur'ân metninin kaçınılmaz olarak değişmeye maruz bıraktığını isbata çalışmışlardır. Onlar bununla, Kur'ân'ın tedvininin bu hürriyet atmosferinde gerçekleştiğini; bu hava içerisinde kıraatların kaydedildiği vehmini meydana getirmek istiyorlar. Bundan kaynaklanan kıraatler, temelde vahyin hakkında varid olduğu suret değildir. Bütün bunların sonucu olarak, Kur'ân-ı Kerîm'in metninde bir değişikliğin meydana geldiğini söylemek isterler.

Bazı müsteşrikler, geçen iddiaları dayandıracak bir mesned teşkil ettiği için, mânâsıyla Kur'ân'ı okuma (el-Kıraatu bi'l Ma'na) fikrini revaçta tutmuşlardır. Bazılarının iddiasına göre bu nazariye Emeviler devrinde çıkmış, her yere hâkim olmuş ve insanlar tarafından hüsn-ü kabul görmüştür. Bu sebeple bazı mü'minlere göre, harfi harfine Kur'ân metni önemli değildir, önemli olan o metnin ruhudur. Bundan dolayı da, tamamen tesadüfe dayanan kıraatteki vechi (harfi) tercih, sakıncası olmayan ve önem verilmeyen bir durumdur. Böylece metnin sınırlandırılması her insanın heva ve isteğine tâbi olabilir.

Kıraatların ihtilafı inkâr etmediğimiz normal bir durumdur. Fakat yine şüphe götürmeyen bir gerçek de şudur: Kur'ân-ı Kerim, lafız ve mânâsıyla beraber vahiydir. Bu nedenle Hz. Peygamber (s.a.s.), inişinden hemen sonra vahyin yazılmasına ve kaydedildiği malzemelerde muhafaza edilmesine son derece itina gösteriyordu.[108] Blachere'in tekrar edip durduğu vahyin tedvin edilmesi fikrinin ancak Peygamber'in Medine'ye yerleşmesinden sonra doğduğu, bu tedvinin de cüz'î ve ferdî gayretlerden kaynaklandığı ve ihtilaf meydana getirdiği iddiası ise doğru değildir.[109]

---

107 Buharî ve Müslim'de yer aldığına göre Resûlullah şöyle buyurmuştur: "Bu Kur'ân yedi harf üzere indirilmiştir" Taberi ve başkalarının Ebu Hüreyre'den tahric ettikleri bazı zayıf rivayetlerde ise bu hadîse bir ziyadelik varid olmuştur. Bu ziyadelik şöyledir: "Okuyunuz, hiçbir zorluk yoktur. Ancak rahmetin yerine azabı, azabın yerine de rahmeti koymayınız" .İşte, müsteşrikler, Kur'ân-ı Kerim'in metninin sıhhatı konusunda şüphe meydana getirmek için bu gibi zayıf ve merdud rivayetlere dayanmaktadırlar. Şia,"yedi harf" hadîsini temelden reddetmişler. (Bkz: el-Bürhan fi Ulumi'l-Kur'ân, İmam Bedruddin ez-Zerkeşi, c.I, s.212. Kahire, 1956. Ve Menahilu'l-İrfan fi Ulumi'l-Kur'ân, Şeyh Muhammed Abdulazim ez-Zerkanî, c.I, s.137, üçüncü baskı, Kahire Tarihsiz.

108 el-Lebban, s. 48 ve sonrası.

109 Blachere, el-Kur'ân, s. 28-29.

Kesin olarak sabit olan şu ki vahyin yazılış fikri, nüzûlünden beri mevcuttu. Hz. Peygamber (s.a.s.) kendisine vahiy gelip onu hazır bulunanlara okudukça, tedvin etmek üzere anında vahiy kâtiplerine yazdırırdı. Vahiy kâtiplerinin sayısı, güvenilir âlimlerin de belirttikleri gibi, yirmi dokuza ulaşıyordu. En meşhurları, dört büyük halife, Hz. Muaviye, Zübeyr b. Avvam, Said b. As, Amr b. As, Übeyy b. Ka'b ve Zeyd b. Sabit'tir.[110]

Kıraatlardaki yedi vecih meselesine gelince, bunda da durum, insanların heveslerine terkedilmiş değildi. Aksine, Hz. Peygamber'in insanlara okuduğu kıraat vecihleriyle sınırlıydı. Bundan da maksat, başlangıçta insanlara bir kolaylık sağlamaktı. "Bu sebeple o, Ashabdan her birisine kendi harfiyle yani kendi lehçesiyle okumasına izin verdi. Bu durum mazbut hale gelip, diller okumaya alışıncaya ve insanlar bir tek tarzda okuma imkanına sahip oluncaya kadar devam etti. Cebrail ile Hz. Peygamber son sene Kur'ân-ı Kerîm'i iki defa birbirlerine arz ettiler ve günümüzdeki şekliyle karar kıldı." Bu, ekser Müslüman âlimlerin görüşüdür.[111]

On dört asırdan beri Müslümanların üzerinde bulundukları vakıa, lafzıyla ve mânâsıyla Kur'ân vahyini muhafazaya şiddetli bir şekilde sarıldıklarıdır. Mânâyı muhafaza ettikten sonra Kur'ân-ı Kerîm'i istediği lafızla okumayı kendisi için caiz gören hiçbir Müslüman yoktur. Müsteşrikler, bugün dünyanın herhangi bir yerinde , kendisine böyle bir şeyi mubah gören bir Müslümanı araştırsınlar. Aramaktan usanacak, fakat böyle bir Müslüman'ı bulamayacaklardır. O halde, onlar Müslümanların geçmişte ve gelecekte Kur'ân-ı Kerîm metnini lafız ve mânâsıyla mukaddes görmek konusundaki gayretlerini bildikleri halde bu şüpheyi ortaya atmaları nedendir?

Daha önce de işaret ettiğimiz gibi onlar, devamlı olarak doğru tarih ve realiteden nasibi olmayan nazariyeleri üzerine bina etmek için mercuh görüşleri ve zayıf senetleri araştırırlar. Biz Müslümanlar olarak Kur'ân'ı Resûlullah'dan aldık. O da vahiy yoluyla Allah'dan aldı. Uzun tarihi boyunca Kur'ân'a hiçbir tağyir ve tebdil dokunmamıştır. Bu da bütün semavî

110 Dr. Draz, Medhal, s. 34

111 Bkz: el-Bürhan Fi Ulumi'l Kur'ân, c.1, s. 213.

kitaplar arasında sadece Kur'ân'ın sahip olduğu bir meziyettir. Bu aynı zamanda Allah'ın, diğer semavî dinleri kendisiyle sona erdirdiği bu dinin geçerliliğini beraberinde getirmektedir.

Bu konuda Rudi Paret'in Kur'ân-ı Kerîm'in Almanca tercümesinin mukaddimesinde söylediklerini kaydetmek istiyoruz. Sanki o, bu ifadeleriyle Kur'ân metninin sıhhati konusunda şüphe meydana getirmek isteyen arkadaşlarına cevap veriyor:

"Bütün Kur'ân'da, Hz. Muhammed'e varid olmayan tek bir âyetin bulunmadığına inanmaya bizi sevk eden herhangi bir gerekçeye sahip değiliz."[112]

Kur'ân-ı Kerîm metninin kesin korunmuş olmak özelliğiyle, dünyevî edebiyat eserlerinden ayrılmadığını söylemek de Kur'ân metninin sıhhati konusunda şüphe meydana getirmeye dâhildir. Bu, kişinin Hz. Peygamber'in sahabelerinin belli bir kısım parçaları Kur'ân'dan olup olmadığı konusunda ittifak etmemelerinde bulduğu bir durumdur. Mesela İbn Mes'ud, Fatiha ve Muavvizeteyn'in Kur'ân'dan olmadığına inanıyor. Hâlbuki bu sûreler, Kur'ân'ın en meşhur sûreleri arasındadır.[113]

İbn Mes'ud'a nisbet edilen bu görüş, temelinden bâtıldır. İslâm âlimleri onu reddetmişlerdir. İmam Fahreddin er-Razî bu konuda şunları söylüyor:

"Bazı eski kitaplarda İbn Mes'ud'un Fatiha ve Muavvizeteyn'in Kurân'dan olduğunu inkar ettiği nakledilmiştir. Bu kabul edilmesi son derece güç bir meseledir. Çünkü eğer, 'mütevatir nakil, sahabe devrinde meydana gelmişti' dersek bunlar Kur'ân'dan sayılacaklar. Bunu inkâr etmek de küfrü gerektirecek. Yok, eğer, "(mütevâtir nakil) o zamanda meydana gelmemişti" dersek bu, Kur'ân'ın aslı itibariyle mütevâtir olmadığını gerektirir."

Bu sebeple Fahreddin er-Razî, böyle bir görüşün İbn Mes'ud'dan nakledilmesinin asılsız olduğunu söylüyor.

Aynı şekilde Kâdî Ebu Bekir de; "Bu sûrelerin Kur'ân'dan olmadığına dair rivayet İbn Mes'ud'dan sahih olarak varid olmamıştır." der. İmam

112 Rudi Paret, Der Kur'ân, Üsbersetzung, Stuttgart, 1980, s.5.
113 Hermann Stleglecker: Die Glaubenslehren De İslâm, Pederborn, 1962, s.400.

Nevevî de Şerhu'l-Mühezzeb isimli eserinde şöyle demektedir: "Müslümanlar, Fâtiha ve Muavvizeteyn'in Kur'ân'dan oldukları konusunda icmâ etmişlerdir. Bunlardan herhangi bir şeyi inkâr etmek küfürdür. İbn Mes'ud'dan nakledilen rivayet ise esassız olup sahih değildir."

İbn Hazm da "el-Kadhu'l-Mualla Tetmîmu'l-Muhalla" isimli kitabında şöyle der: "Bu, İbn Mes'ud'a bir iftira ve uydurmadır. Kendisinde sahih olarak varid olan, Asım'ın Zer'an'dan rivayet ettiği kıraattır. Bunda ise, Muavvizeteyn ve Fâtiha sûreleri vardır."[114]

Bakıllanî, İ'câzu'l-Kur'ân[115] isimli kitabında, şunları zikretmektedir: Şayet İbn Mes'ud'un, bazılarının iddiâ ettiği gibi, iki sûreyi inkâr ettiği sahih olsaydı, sahabiler kendisiyle bunu tartışırlardı. Bu da ortaya çıkar ve yayılırdı. Hâlbuki onlar, bundan daha önemli bir konuda münazara ve tartışma yapmışlardır. Bu konu ise tekfir ve tadlili gerektiren bir durumdur. Onda hafife alma ve önemsememenin vâki olması nasıl caiz olabilir? Hâlbuki biz onların, Mushafda topladıkları şeyler hakkında icmalarını biliyoruz. Bu tür, şâz hikâyeler, kesinleşmiş bir icmâı ve bilinen bir ittifakı nasıl bozabilir."

İşte böylece, bu görüşün müsteşriklerin yaptıkları gibi, üzerinde durulmaya ve önem verilmeye değmediği ortaya çıktı. Müslümanların tarihinde bu gibi esassız görüşlerin, itikaflarını yönlendirme konusunda herhangi bir tesiri olduğu vâki değildir. Yine tarih, İbn Mes'ud'a nisbet edilen bu batıl görüşe sahip çıkan tek bir Müslüman grubun varlığını bize nakletmemektedir. Binaenaleyh, Kur'ân'ı, bilinen dünyevî edebiyattan ayırma konusunda en ufak bir şüphe buna terettüp etmemektedir.

Kur'ân dilinin emsalsizlik (teferrüd) özelliği vardır. Arap fesahat ve belâgatı -onlar fesahat ve belagat sahipleri oldukları halde- Kur'ân diliyle boy ölçüşmekten aciz kalmıştır. Vahiy, bir tek sûre olsun getirmeleri konusunda meydan okumuş, fakat onlar, hâlâ mevcut ve kıyamete kadar da devam edecek bu meydan okumaya karşılık vermekten aciz kalmışlardır. Şayet Kur'ân, hârikulâde olmasaydı, bir benzerini getirirler veya ona muâraza edecek kişilerin sözlerini gösterirlerdi. Onlar bununla meşgul olma-

114 Bkz:el-İtkan fi Ulûmi'l-Kur'ân, es-Suyutî, c.I,s.79 ve sonrası, Halep, 1951.

115 s. 292 Baskı, 1963

dıklarına göre, onun ahenginin, nazmının ve üslubunun üstün olduğunu kesin olarak bildikleri anlaşılır.[116]

Dozy (Ö.1883) gibi bir müsteşrik çıkıp da, Kur'ân'ın (hâşâ) son derece aşağılık bir zevke sahip olduğunu, çok az orijinallik ihtivâ ettiğini, içerisinde aşırı ve büyük ölçüde usandırıcı tafsilat bulunduğunu söyleyen ifadeler kullanınca, o ve benzeri adamlardan böyle hezeyanların çıkmasına hayret etmeyiz.[117] Fakat sadece şunu sorarız:

Kur'ân-ı Kerîm hakkında böyle bir hüküm verme yetkisi kendisine nereden geliyor? Adına konuştuğunu iddia ettiği ilmin ona böyle bir hakkı vermesi hiçbir suretle mümkün değildir. Netice itibariyle, kendisini böyle bir şeye sevk eden tamamen kin, art niyet ve şahsî hevâsıdır. Durumu bu olan bir kimsenin, müşrikleri üstünlüğünü kabul ve itiraf etmeye mecbur eden Kur'ân'ın ihtiva ettiği i'caz, fesâhat ve belâgatı idrak mertebesine ulaşması mümkün değildir. Nitekim müşriklerin elçisi Velid b. el-Muğîre, Kur'ân'ı dinledikten sonra şöyle demeye başlamıştır: "Allah'a kasem ederim ki, onda bir tatlılık, üzerinde bir parlaklık vardır. Üstü meyvedâr, altı bereketli ve zengindir. Şüphesiz O, üstündür, Ona üstün gelinmez. O altında kalan sözleri ezip yok eder."

Dozy nerede? Velid b. el-Muğire nerde! Velid b. el-Muğire, selim zevki sayesinde Kur'ân hakkında bunları söyledi. Dozy'ye gelince, böyle bir zevke nereden sahip olsun. O, Arapçada ne kadar mâhir olursa olsun, lafız ve kelimelerini ne kadar iyi bilirse bilsin, bu dilin ve onun ruhunun yabancısıdır.

3. Kur'ân-ı Kerim'in Haşmeti

Kur'ân-ı Kerîm, Batılıları rahatsız eden, onları hayrette bırakan ve fikirlerini dağıtan bir kitaptır. Blachere şöyle der:

"Biz, Şark'ın dinî kitapları arasında Kur'ân kadar, okunuşuyla fikrî düzenimizi dağıtan bir kitap görmedik."[118]

Ne var ki mesele hakikatte sadece bir rahatsızlık, bir hayret veya fikrî karışıklık meselesinden ibaret değildir. Aksine mesele bundan çok daha

116 Bkz: el-İslâm fi'l Fikri'l Garbi isimli kitabımıza, s. 53 ve sonrası

117 Bkz: el-İslâm fi'l Fikri'l-İstişrakî isimli araştırmamıza. s. 118.

118 Blachere, el-Kur'ân, s. 41.

önemlidir. Mesele Kur'ân-ı Kerîm'in haşmeti ve büyüklüğünü hissetme meselesidir. Kur'ân-ı Kerim'in bu haşmet ve büyüklüğünden sakındırmak konusunda müsteşrikliğin Batı dünyası üzerinde büyük tesiri olmuştur. İlmî araştırmalarını, şahsî heveslerinin veya siyasî ve dini hedeflerinin emrine veren bir grup müsteşrik, Kur'ân-ı Kerîm'in bu "tehlikeli" (!) yönlerini ortaya çıkarmayı üzerlerine almıştır. Bu art niyetleri, kendilerini hakka karşı kör etmiş ve doğru yoldan saptırmıştır.

Bu grup, Kur'ân-ı Kerîm'i derin bir incelemeye tâbî tutup temel prensiplerini tefekkür ederek, onun eşsiz meziyetlerine, ittifak, dayanışma Allah'ın sağlam ipine sarılma ve iyilik ve takvada yardımlaşmaya olan çağrılarına, kötülük ve zulümden, başkalarıyla alay ve onların gizli yönlerini araştırmaktan, gıybet yapmak ve söz götürüp getirmekten sakındırmalarına, ayrıca, onun, doğruluk ve emeneti, adalet ve sözde durmayı, ilim öğrenip cehaletten kurtulmayı teşvik ettiğine vâkıf olunca, hemen bu gerçekleri örtbas etmeğe ve Müslümanları onlardan uzaklaştırmaya çalışırlar. Eski veya yeni sömürgeci ülkelerin idarecilerinin yanına koşarak bu Kur'ân'ın tehlikeli bir kitap olduğunu telkin ederler. Zira o, dünyayı ayağa kaldırıp oturtacak prensipleri ihtiva etmektedir. Eğer bu prensipler anlaşılır ve tatbik edilirse onun mensupları bütün dünyaya hakim olup geleceğine hükmedecekler...

Bunun mânâsı şudur: Eğer Müslümanlar, Kitaplarını hakkıyla tanıyıp tam olarak tatbik ederlerse, eski ve yeni emperyalizmin vay haline! Zira böyle bir tanıma ve tatbik gerçekleştiği an, önlerinde hiçbir engel tutunamayacaktır. İşte Kur'ân-ı Kerîm'in meçhul kalması, prensiplerinin yüzüstü ve tatbikattan uzak tutulması konusunda, sömürgeci emperyalistlerin sarf ettikleri çabaların sırrı böylece ortaya çıkıyor.[119]

İşte, Batı'nın, dünyanın herhangi bir yerinde İslâmî bir akımın varlığı veya bugünkü tabiriyle İslâmî bir uyanış karşısında hissettiği korku ve tedirginliğin sebebini buradan anlıyoruz. Zira bu, tâbir câizse mensuplarının gönüllerine izzet tohumlarını ekip onların düşmanlarına boyun eğmelerini yasaklayan o tehlikeli (!) Kur'ân'a yeniden dönüş demektir. Bu da ikinci

119 Dr.Muhammed Ğallab, Nazratun İstişrakiyetün fi'l İslâm, s. 32–33.

bir defa varlığını isbat etmek için O azgın dev(!)'in hapsedildiği yerden salıverilmesi anlamına gelir. Bu durum da, Batı'nın Müslüman Şark'taki emel ve menfaatlerini tehdit edecektir.

Şark ve Garp'taki kitle haberleşme vasıtaları, İslâm dünyasındaki İslâmî hareketleri, aşırılık, katılık, donukluk, gericilik, taassup, terör ve sözlükte buna benzer bütün kelimelerle nitelendirmeye kalkışıyorlar. Şark ve Garb, elbirliğiyle İslâmiyet'in bir daha ayağa kalkmamasına çalışıyor. Bu, iki blok arasında ihtilaf götürmeyen bir hedeftir. Ne var ki, Müslümanlar bunu tam olarak kavrayamıyorlar.

Bütün gayretler, Müslümanların nazarlarını, kurtuluşun sadece laik Batı'nın yoluna girmede olduğuna çevirmeye yönelik. Bazı müsteşrikler tarafından İslâm'da reforma dair yapılan çağrıların sebebi de budur. İddialarına göre İslâm, asrın ruhuna ayak uyduramayan donuk bir dindir. Bu yüzden onun köklü bir değişikliğe ihtiyacı vardır. "İslâm Dünyası" dergisinin yazı işleri müdürü K.Cragg, bu konuda şöyle diyor:

"İslâmiyet ya kendisinde köklü değişikliğe yönelmeli veya hayata ayak uydurma iddiasından vazgeçmelidir."[120]

Kendi dinlerinde yapmaları gereken şeye Müslümanları davet etmeleri gariptir. İddia ettikleri bu reform, Müslümanların İslâm'a olan bakış açılarını değiştirme ve mümkün olduğu kadar İslâmiyeti, Hıristiyanlığa yaklaştırma çabalarını yansıtmaktadır.

İslâmiyet'in, temel inanç prensipleri gibi, hiç kimsenin değiştirme hakkına sahip olmadığı birtakım asıllara şâmil olduğu gibi, İslâmî maslahatlara göre değiştirmeye kabil bulunan bazı teferruata da şamil olduğunu burada belirtmeye ihtiyaç olmasa gerektir. Müslümanlar olarak bizim anladığımız reform, İslâmî prensipler çerçevesinde ümmetin ihtiyaçlarıyla asrın gereklerine uygun gelmesi için devamlı olarak gözden geçirilmeye ihtiyacı olan İslâmî tefekkürde yapılacak ıslahtır. Büyük İslâm davetçisi Muhammed el-Gazâlî'nin dediği gibi bu "yeniden ele almadır, ondan dönüş değil.."

Fakat İslâm'da reform veya onu çağdaşlaştırmaya yönelik çağrılar, zaman zaman yapıldığı gibi bu mânâda değildir. Tam aksine onu tamamen

120 Taybavi'den nakildir. Bkz: el-Fikru'l İslâmî el-Hâdis, Dr. el-Behiy s. 612.

mânâsından uzaklaştırmak ve toplumun işlerini tanzim etmekten azletmek ve tıpkı Hıristiyanlık gibi, onu sadece ahlakî esaslardan ibaret hale getirmek demektir.

Aslen Müslüman olan bazı kimseler de maalesef, müsteşriklerin anladığı mânâda İslâm'da reforma davet bayrağını kaldırma hatasına düşüyorlar. Konuyla ilgili olarak yayınlanan en son kitap, iki sene önce (1981) çıkan ve Alman Üniversitelerinden birinde öğretim üyesi olarak çalışan bir Müslüman Arap müellife aittir. Kitabın ismi "Modern İslâm'ın Sıkıntıları"dır. Yazar bu kitabında, dini bağlayıcı mükellefiyetler değil de sadece ahlakî esaslardan ibaret hale getirme konusunda Batı'nın yaptığı reformu örnek almaya hararetle çağırıyor. Ona göre bu, İslâm'ın yaşadığı problemlerin tek çözüm yoludur. Böylece din laik Batı örneğine göre, hayatın işlerine müdahale etmekten tamamen uzaklaştırılacaktır.

Maalesef biz, Müslümanlar olarak bu şekilde, müsteşrik ve misyonerlerin bu yoldaki çabalarına uygun zemini hazırlıyoruz. Onların asırlarca gerçekleşmesine çalıştıkları hedeflerinin tahakkukuna davetiye çıkarmış oluyoruz.

Hatta bazı laik Müslüman memleketlerde iş öyle noktaya gelmiş ki, İslâmî fikirlere, kendisiyle mücadele edilen ve propagandasını yapanların cezalandırıldığı Marksizm'le aynı muamele yapılıyor. Sömürgecilik, İslâm Dünyasını zayıflatmak, Onu İslâmî değerlerinden uzaklaştırmak ve Müslümanların bir daha toparlanmaları için yapılan her türlü teşebbüsü engellemek için inceden inceye plânlar yapmıştır. Ve İslâm Dünyasının öz evlatları içerisinde de, kendi hedeflerini gerçekleştirmede alet olmaya rıza gösteren insanlar da bulunmuştur. Biz burada gelişi güzel konuşmuyoruz. Aksine, bu bizzat gizli sömürgeci vesikaların ortaya koyduğu bir gerçektir. İngiltere Sömürgeler Bakanı Gladstone'un, Ocak 1938 yılında, hükümet başbakanına sunduğu bir raporda şunları söylemektedir:

"Savaş bize öğretti ki, İslâm birliği, imparatorluğun sakınması ve mücadele etmesi gereken en büyük tehlikedir. Sadece imparatorluğun değil, Fransa'nın da aynı şeyi yapması lazım. Ne mutlu bize ki, halifelik gitti. Bir daha geri dönmemesini temenni ederim.

Bizim, büyük harpte (Birinci Dünya Harbi) Araplara karşı olan dostça siyasetimiz, sadece Türk kuvvetlerine karşı taktiğin gerektirdiği bir netice

değildi. Aksine aynı zamanda o vakit mevcut olan halifeliğin nüfuzundan iki mukaddes şehir olan Mekke ve Medine'yi koparmak için bir plandı. Ne mutlu bize ki, Kemal Atatürk, Türkiye'yi kavmiyetçi ve laik bir çizgiye yerleştirmekle kalmadı, aksine, tesirleri çok derin reformlar da yaptı. Bu reformlar (inkılâp), Türkiye'nin İslâmî şeâirini kırdı."

B. HZ. PEYGAMBER'İN HADÎSLERİ

Hz. Peygamber'in Sünneti, İslâm Dini'nin ikinci kaynağıdır. Allah, şu âyet-i kerimesinde Peygamberine elçiliğini insanlara tebliğ etmesini emrediyor:

"Ey Resûl! Rabbinden sana indirileni tebliğ et...."[121] Fakat mesele sadece bir tebliğ meselesi değil, aynı zamanda açıklamayı beraberinde getiren bir tebliğdir. Bunu da şu âyet-i kerimelerden anlıyoruz:

"İnsanlara sana indirileni açıklayasın diye sana da bu Kur'ân'ı indirdik. Umulur ki düşünüp anlarlar."[122]

"Biz, bu kitabı sana sırf hakkında ihtilafa düştükleri şeyleri insanlara açıklayasın ve iman eden bir topluma da hidayet ve rahmet olması için indirdik"[123]

Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), Allah'ın kendisine emrettiği şeyi yapmış, söz, fiil ve takrirlerinde kendisini gösteren Sünneti, Kur'ân için; mücmelini tafsil, müşkilini beyan ve muhtasarını açma vazifesini görmüştür.[124] Bu suretle Kur'ân ve Sünnet arasında öyle bir irtibat meydana gelmiştir ki bunun kopması hiçbir zaman düşünülemez. Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), şu hadîs-i şerifiyle bu noktayı dile getiriyor:

"Ben içinizde iki şey bıraktım. Onlara sarıldıkça asla yoldan sapmazsınız: Allah'ın Kitabı ve Sünnetim."[125]

Bu sebeple Müslümanlar, İslâmiyet'in ikinci temeli olması itibariyle Sünnete büyük bir önem vermişlerdir. Hz. Peygamber'in sahabileri

121 Mâide, 5/67.
122 Nahl,16/44.
123 Nahl, 16/64.
124 Bkz: Muvafakat, eş-Şatibî c. 4, s.12.
125 Hakim Müstedrekinde Ebu Hüreyre'den rivayet etmiştir.

yanında bu anlayış, bedihî durumlardandı. Resûlullah, Muaz b. Cebel'i Yemen'e vali olarak gönderdiği zaman kendisine şöyle sormuştu: "Sana bir dâvâ geldiği zaman hakkında nasıl hükmedersin? Muaz:" Allah'ın Kitabı'yla hükmederim" demiş. Resûlullah "Onda bulamazsan ne yaparsın?" diye sormuş. Muaz, "Resûlulah'ın Sünnetiyle" demiş. Resûlullah. "Onda da bulamazsan" diye sormuş. Muaz, "Re'yimle ictihad ederim." diye cevap vermiştir.[126]

Müsteşrikler, muhtelif cihetlerden Kur'ân-ı Kerîm'de şüphe meydana getirmek için boşu boşuna bu kadar çabaladıktan, araştırmaktan yorulup bu girişimleri Kur'ân'a sımsıkı sarılan Müslümanlarda kendileri açısından müsbet hiçbir tesir meydana getirmeyerek, kayaları yerinden oynatmak için onlara boynuzları ile süsüp, sadece kendisine zarar veren dağ keçisinin durumuna düştüklerini anladıktan sonra, bu defa, şüphe uyandırmanın yönünü başka bir tarafa çevirmek istediler. Yani önceki neticesiz çabalarına devam etmekle beraber, İslâm'ın ikinci kaynağı olan Sünnet hakkında şüphe uyandırmaya başladılar. Hadîs-i şerif hakkında geniş ve kapsamlı bir şekilde şüphe meydana getirmek için çaba göstermeye başlayan ilk müsteşrik, Hadîsi en iyi bilen (!) olarak gördükleri Yahudi asıllı Goldziher'dir.

İslâm Ansiklopedisi'nin "Hadîs" maddesinin yazarı, onun hakkında şunları söylüyor:

"İlim, Goldziher'in hadîs konusunda yazdıklarıyla kendisine çok şey borçludur. Müsteşriklerin İslâmî araştırmalarında Goldziher'in tesiri, bütün çağdaşlarınınkinden büyük olmuştur. O, bu sahalardaki araştırmaları kesin bir şekilde sınırlayıp yönlendirmiştir."[127]

Pfanmueller, Goldziher'in bu sahadaki çalışmasını şöyle özetlemektedir:

"Goldziher, Peygamber'in hadisini bilenlerin en deriniydi. O, ed-Dirâsâtü'l-Muhammediye" isimli eserinin ikinci bölümünde, hadisin gelişmesi konusunu derinlemesine ele almıştır. Sahip olduğu derin bilgi ve bütün övücü sözlerin üzerinde olan malumatıyla hadîsin dahilî ve haricî gelişmesini her yönüyle ele almıştır. Onun hadîsle olan derin beraberliği, kendisini

126 Bkz: Camiu Beyani'l İlmi ve Fadlihi, Ebu Omar Yusuf b. Abdi'l-Berr, c. 2, s. 69, Selefiyye Kütüphanesi, Medine-i Münevvere, 1388 H.

127 Fueck, op. cit. s. 231.

hadisten şüphelenmeye sevk etmiştir. Tıpkı Dozy'nin "Mekal fi Tarihi'l-İslâm" isimli kitabında devamlı yaptığı gibi, ona olan güvenini yitirmiştir. Daha açık söylemek gerekirse Goldziher, hadîsin büyük bir kısmını, İslâm'ın birinci ve ikinci asırlardaki dinî, tarihî ve sosyal gelişmesinin neticesi mesâbesinde kabul etmiştir. Ona göre hadîs, İslâm tarihinin çocukluk devresi olan ilk dönemindeki bir vesikası sayılamaz. Aksine hadîs, İslâmî gelişmenin olgunluk safhalarının yaşandığı dönemdeki İslâm toplumunda ortaya çıkan gayretlerin neticesidir. Goldziher, İslâmiyet'in o asırlarında birbirine zıt kuvvetlerin ve korkunç tezatların içerisinden geçerek teşekkülünü tamamlayıp düzenli bir duruma gelinceye kadar takip ettiği çizgiye çok sayıda misaller getirmiştir. Goldziher, hadîsin tarihî gelişimini tasvir edip, onun nasıl asrın ruhunun bir yansıması olduğunu ve muhtelif nesillerin ne şekilde ona tesir ettiğini ve yine nasıl İslâm'daki her temayül ve grubun kendi meşruiyetini isbat etmek için İslâm'ın Kurucusu'na dayanmak istediğini ve kendi hissiyatını ifade edecek sözleri O'nun diliyle söyletmeye başladıklarını birçok kesin delillerle ispat ediyor.[128]

Böylece Emevîler devrinde, Emevîlerle salih âlimler arasında husumet şiddetlenince çok sayıda hadîs uyduruldu. Çünkü azgınlık ve dine karşı çıkmayla mücadele etmek için âlimler bu konuda kendilerine yardımcı olacak hadîsleri uyduruyor, aynı zamanda Emevî hükümeti de buna zıt istikamette çalışıyor. Kendi bakış açılarına destek verecek hadîsleri uyduruyor veya başkalarını uydurmaya çağırıyordu. Bu sahada kendilerine yardım edecek bazı âlimleri bulabildiler. Ne var ki mesele, siyasî emellere hizmet edecek hadîsleri uydurma sınırında da kalmadı. Aksine, Medine halkının kabul ettikleriyle uyuşmayan ibadetle ilgili dinî konulara da aksetti. Hadîs uydurmayla ilgili bu hâl aynı şekilde ikinci asırda da devam etti.[129]

İşte Goldziher'in İslâm'ın ikinci kaynağı olan hadisi yıkmak için yaydığı iddiaların özeti budur. Bizim konumuz bu iddialara tafsilatlı bir şekilde cevap vermek değildir. Bazı değerli âlimler bunu üstlenmişlerdir. Bu konuda en değerli kitaplardan biri Dr. Mustafa es-Sibaî'nin "es-Sünneh ve

128 Pfannmueller, op. c. s. 233–234.

129 (Goldziher'den naklen) Dr. Mustafa es-Sibaî, es-Sünneh ve Mekânetüha fi't-Teşri'il İslâmî, s. 190-191, Beyrut 1978.

Mekânetühâ fi't-Teşrî'il-İslâmî" isimli eseridir. Bu konuda teferruatlı bilgi isteyen oraya müracaat edebilir.

Fakat burada şuna işaret etmek isteriz ki, hiçbir aslı ve esası olmadığı halde Hz. Peygambere nisbet edilen pek çok hadisin varlığını inkâr etmiyoruz. Bunlar, muhtelif asırlardaki İslâm âlimlerine hiçbir zaman gizli kalmamıştır. Yine şüphe götürmeyen bir durum da şudur ki, Hz. Peygamber'in hadislerini toplamaya önem veren âlimler, hakikatlerin rivayetinde sınırsız bir tetkikin gereği konusunda asla ihmalkâr davranmamışlardır. Zira Kur'ân-ı Kerîm, önlerine tarihi tenkidin en önemli kaidelerinden birini koymuştur. O kaide de şudur:

"Ey İman edenler! Eğer fasığın biri size bir haber getirirse, onun doğruluğunu araştırın"[130]

Bu kaide, rivayeti hakkında bir hüküm vermek konusunda ravinin ahlâkının mühim bir âmil sayılmasında kendisini gösteriyor. Müslümanlar, bu kaideden çok istifade etmişler ve onu Hz. Peygamber'in hadîslerini rivayet ederken uygulamışlardır. Hadîslerin rivayetine bu tenkidî kaidenin tatbikinden, tarihi değerlendirme kaideleri, zamanla gelişerek ortaya çıkmıştır.[131]

Râvileri ele alıp doğruluk ve yalancılık gibi durumlarını değerlendirme konusunda hadis âlimleri büyük maharet sahibidirler. Bu sahada zirveye ulaşmışlar ve güzel imtihanlar vermişlerdir.

Onlar, râvileri araştırmış, hayatlarını incelemiş, gizli ve açık yönlerini tetkik etmişlerdir. Allah yolunda hiçbir kınayıcının kınamasına önem vermemişler, râvileri cerh ve teşhir etmekten ne bir takva ve ne de bir güçlük onları engellemiştir. Yahya b. Said el-Kattan'a şöyle sorulmuş:

"Hadîslerini terk ettiğin bu adamların kıyamet günü Allah huzurunda senden dâvâcı olmalarından kokmuyor musun?" O, şöyle cevap vermiş:

"Resûlullah, 'Hadîslerimden neden yalanı defetmedin' diyerek benim hasmım olacağına, onların olması benim için daha sevimlidir."[132]

---

130 Hucurat, 49/6.

131 Dr. Muhammed İkbal, Tecdidü't-Tefkiri'd Dini fil-İslâm. s.160 ve sonrası

132 Dr.es-Sibaî, es-Sünneh... s. 92

İmam Müslim, Sahihi'nin mukaddimesinde İbn Sîrin'den şöyle rivayette bulunur:

"....Daha önce isnadı sormazlardı. Ne zaman ki fitne meydana geldi, onlar da, "rivayette bulunduğunuz adamlarınızın ismini bize zikredin" dediler. Ehl-i sünnet olanlara bakılıp hadîsleri alınıyor, bid'at ehline de bakılıp hadîsleri terk ediliyor".

Aynı şekilde İbn Abbas da şöyle diyor:

"Bir zamanlar biz, 'Resûlullah şöyle dedi..' diye söyleyen birisini duyduğumuz zaman, hemen gözlerimizi ona diker ve kendisini dikkatle dinlerdik. Vakta ki insanlar, doğruya yalana; helale harama dikkat etmez oldular, biz de insanlardan sadece iyice bildiklerimizi aldık."

Daha sonra yalancılık yaygın hale gelince, tâbiler de isnad istemeye başladılar. Ebu'l-Âliye bu konuda şöyle diyor:

"Biz, Sahabe'den rivayet edildiği söylenen bir hadîsi dinlediğimizde, hayvanımıza binip yanlarına giderek bizzat kendilerinden işitmedikçe kabul etmezdik."

İbn'ul Mübarek de: "Bizimle başka insanlar arasında fark, isnaddır" der.[133]

Şüphesiz hadis âlimleri, kimden hadis alınacak, kimden alınmayacak, kimin hadisi yazılacak, kiminki yazılmayacak gibi konularda riayet edecekleri nice kaideleri ortaya koymuşlardır. Goldziher ve benzeri müsteşrikler de bunu hakkıyla biliyorlar. Ve yine biliyorlar ki Müslümanların hadîsi tahkik etmek için sarf ettikleri gayretin yüzde birini Hıristiyan ve Yahudiler, Eski ve Yeni Ahd'i tevsik etmek için harcamamışlardır. Ve yine bunlar çok iyi biliyorlar ki, Buharî gibi bir hadîs imamı, yarım milyon kadar hadis arasından, mükerrerler hariç Sahih'ine sadece dört bin kadar hadîs almıştır. Bunları toplamış, muhaddislerin ortaya koydukları hassas ilmî metotlarla ince bir elekten geçirdikten sonra şu birkaç bin hadisi bırakmıştır. Müslümanlar, hiçbir zaman Goldziher ve yolunda yürüyen emsali müsteşriklerin akıl vermelerine muhtaç olmamışlardır.

133 Bkz: Nevevî'nin Sahih-i Müslim Şerhi, c. 1, s. 80,81,82,84,88. Daru İhyai't-Türasi'l-Arabî, Beyrut.

Hadîsin veya en azından büyük bir kısmının, ilk iki asırdaki dinî, siyasî ve içtimaî gelişmenin neticesi olarak ortaya çıktığına dair iddia ile Goldziher'in bahsettiği "İslâm'ın çocukluğu ve olgunluğu" gibi şeyler ise tarih ve realite tarafından yalanlanmaktadır.

Zira, Resûlullah bizzat âyetin ifadesiyle dini tamamladıktan sonra Rabbine kavuşmuştur. İlgili âyet-i kerimenin meâli şöyledir:

"Bugün ben sizin için dininizi kemale erdirdim. Üzerinizdeki nimetimi tamamladım. Ve sizin için din olarak İslâm'dan razı oldum..." [134]

Bu âyet-i kerime, aynı zamanda sünnetin de tamamlandığını zımnen ifade etmektedir. Çünkü daha önce de işaret ettiğimiz gibi, Resûlullah Kur'ân'da olan hususlar için tebliğ ve beyan edicidir. Peygamber'in vefatından sonra İslâmiyet'in olgunlaşmasından söz etmek, esassız olur. Zira olgunluk O'nun vefatından önce gerçekleşmiştir. Ama eğer, İslâm'ın olgunlaşmasından maksat, İslâmî tefekkürün veya İslâm fıkhının gelişmesi ise o başka meseledir. Bununla beraber şunu da nazar-ı itibara almak lazımdır ki İslâm fıkhı, İslâm toplumunda daha önce benzeri geçmemiş olan meselelere çözüm bulmak için çalışırken Kur'ân-ı Kerim ve Hz. Peygamber'in sünnetinde vârid olan ana hatların dışına çıkmamıştır.

Hadîs-i şeriflerin, İslâm toplumunun ilk iki asırda yaşadığı gelişmenin bir yansıması olduğu iddiasına gelince, bunu da daha önce zikrettiğimiz şu hadis-i şerif yalanlamaktadır:

"Size iki şeyi bıraktım. Onlara sarıldığınız sürece yoldan sapmazsınız: Allah'ın kitabı ve benim Sünnetim".

Bunun neticesi olarak Müslümanlar, dünyanın her yerinde itikad, ibadet, ahlâk ve muamelâtın hükümlerinde aynı hususlar üzerinde ittifak etmişlerdir. Eğer din kemale ermeseydi, kaideler yerleşmeseydi, ahlâkî prensipler gönüllerde iyice yer etmeseydi, ibadetlerin şekilleri iyice karar kılmasaydı, bunun gerçekleşmesi nasıl mümkün olurdu? Hadîsin veya büyük bir kısmının İslâm toplumunun birinci ve ikinci asırda yaşadığı gelişmenin neticesi olarak ortaya çıktığını söylemek, aralarındaki coğrafî uzaklık sebebiyle Kuzey Afrika'daki bir Müslüman'ın ibadetiyle Güney

134 Mâide, 5/3.

Çin'deki başka bir Müslüman'ın ibadetinin aynı olmamasını gerektirirdi. Aralarındaki bu kadar uzaklığa rağmen, nasıl ibadet, ahkâm ve âdâbda ittihat ettiler?[135]

Birinci asırdan sonra, mezheplerin ihtilafı ve çoğalması ise Müslümanların Kitap ve Sünneti anlamalarındaki farklılıklarından ileri gelmiştir. O, usulde değil, teferruattaki içtihat ihtilafıdır. İslâmiyet bu tür samimi içtihaddan kaynaklanan ihtilafları mübah kılmıştır. Eğer yanlış bir içtihat ise sahibine bir sevap, isabetli bir içtihat ise iki sevap vardır. Burada her zaman ve mekâna uygun gelen bir esneklik görüyoruz.

Müsteşrikler böylece, Müslümanların itikatlarını sarsmak, imanlarına ve Peygamberlerinin sünnetine olan bağlılıklarını bozmak gibi maksatlarına ulaşamadılar. Bir kısım Müslümanlar da, müsteşriklerin fikirlerini tekrar etmişlerse de,[136] Müslümanlar tarafından dinleyecek bir kulak bulamamışlardır.

C. İSLÂM FIKHI VE ROMA HUKUKU

Kur'ân ve Sünnet hakkında müsteşriklerin tutum ve görüşlerinden zikrettiğimiz misaller, onların İslâm dininin üzerinde kaim olduğu bu iki temeli yıkmak yolundaki cüretkâr çabalarına yeterli delil ve şahittir. Çünkü bunlara olan inanca halel geldiği zaman bu İslâm'a olan itikada kökten halel getirir. Ne var ki müsteşrikler bununla da yetinmediler. Onların çalışma alanları, Kur'ân ve Sünnete şüphe getirmekten de geniştir. Onlar Müslümanları ve genel mânâsıyla İslâm düşüncesini, bütün insanî ve medenî değerlerden ve ilmî orijinalliklerden soyutlamaya büyük bir önem veriyorlar. Tabiatıyla bu küçük kitapta, müsteşriklerin her bir iddiasını ele almamız mümkün olmayacaktır. Sadece müsteşriklerin İslâm Hukuku ve Felsefesinin orijinalliği hakkında şüphe uyandırmak konusundaki gayretlerini izah eden iki örneğe çok kısa bir şekilde işarette bulunmakla yetineceğiz:

İslâm Fıkhı ile ilgili hususta, etkilenmesinin derecesinde ihtilaf etmekle beraber, ekser müsteşrikler İslâm Fıkhı'nın Roma Hukukundan etki-

135 Dr. es-Sibaî es-Sünneh, s.196

136 Mesela, Mahmud Ebu Rayye'nin "Adva Ale's Sünneti'l Muhammediyye" isimli kitabında yaptığı gibi.

lendiğine hükmetmektedir. Goldziher, Wone Krimer, Şeldon Amos gibi isimlerin de içinde bulunduğu bir grup, İslâm Fıkhı'nın Roma Hukukundan alınmış olduğu görüşüne kail olmakta, Müslüman fıkıhçıların İslâm Şeriatı'nın kanunî yapısını üzerine oturttukları esasların bu kanundan alınmış olduğunu iddia etmektedir. Bu konuda Şeldon Amos açık bir ifadeyle şunları söylemektedir:

"Muhammed'in şeriatı, Arap memleketlerindeki siyasî durumlara göre ta'dil edilmiş Doğu Roma İmparatorluğu'nun kanunlarından başka birşey değildir."

Yine şunları söylüyor: "Muhammed'in kanunu, Arap elbisesi giymiş Jüstinyen kanunundan başka birşey değildir."

Bunlar, kendi iddialarına muhtelif deliller getiriyorlar. En mühimleri şunlardır: Hz. Muhammed, Roma kanunları hakkında geniş bir malumat sahibi idi. Aynı şekilde, Müslümanlar tarafından fethedildikten sonra bile hâlâ mevcut olan çeşitli şehirlerdeki Roma mahkemelerinin hükümlerini ve Roma hukuk ekollerinin mensuplarının görüşlerini öğrendiler. Bunun yanında, İslâm şeriatında mevcud kanunî düzenlemeler, hükümler ve kaidelerle Roma hukukundakiler arasında bir benzerlik vardır. Roma hukuku daha eski olması itibarıyla, bu, İslâm Şeriatı'nın mezkur nizam ve ahkâmı ondan aldığı mânâsına gelir.[137]

Bu delillerin hiçbir temeli yoktur. Zayıflık ve çürüklükleri kolaylıkla ortaya çıkarılabilir. Bunların ciddi ilmî tenkidin önünde durması mümkün değildir. Çünkü Hz. Peygamber, ümmî olup okuma-yazma bilmezdi. Şam'a yaptığı iki seferin de, Roma hukuku hakkında bilgi sahibi olma açısından hiçbir tesiri olması mümkün değildir. Birinci yolculuğu, dokuz veya on iki yaşındayken amcası Ebu Talib'le beraber gerçekleşmiştir. İkinci yolculuğuna gelince, bu da yaşı yirmi beş iken yapıldı ve yanında halis Araplardan başkası yoktu. Hiçbir Roma hukuk âlimiyle oturup kalkmadı. Üstelik, Roma hu-

137 Necib el Akikî, el Musteşrikûn isimli kitabında (c.I, s.72) İslâm Hukuku'nun Roma Hukuku'ndan etkilenmesi meselesini tamamen isbat edilmiş bir hakikatmiş gibi ele alır. O, Müslümanların Şam Hristiyanlarında bulunan felsefî, dinî ve hukukî düşünceden etkilenmesinden bahsederken şunları dediğini müşahede ediyoruz: "Fıkıh, Rum ve Yunan kanunlarından etkilenmiştir... Aziz Yuhanna ed-Dimaşkî, o fikirleri en güzel şekilde Arapça'ya aktarmıştır".

kukçularını veya herhangi bir âlimini Hz. Muhammed'e Roma Hukuku'nun kaidelerini öğretmeye sevkedecek hiçbir sebep de yoktu.

Müslüman âlimlerinin, Roma okul ve mahkemelerinden Roma Hukuku'nu öğrenmelerine gelince, o da asılsız bir iddiadır. Çünkü bu okullar, imparatorun 16 Aralık 533 tarihli kararıyla daha önce lağvedilmişlerdi. Bu okullardan Roma ve İstanbul'da kalanların ise Müslümanların üzerinde hiçbir tesiri yoktu. Beyrut okuluna gelince, İslâmiyet'in orayı fethetmesinden üç çeyrek asır önce dağılmıştı. İmam Evzâî'nin Roma Hukuku'ndan istifade ettiği konusunda ortaya atılan şüphelerin de hiçbir esası yoktur. Çünkü İmam Evzaî, yabancı tesirlerden en uzak ekol olan Hadîs Ekolüne mensuptu. İslâm fütuhâtı, İslâm ülkesinde her türlü yabancı hukukun hakimiyetini ortadan kaldırmıştır.

İslâm Hukuku ile Roma Hukuku arasında varlığı iddia edilen benzerlik ise, bunların birbirine benzemeleri, birinin diğerinden mutlaka etkilendiği mânâsına gelmez. Bu bazen, içtimaî atmosferin birbirine benzemesinden kaynaklandığı gibi, akıllar bazen tefekkürün birçok çeşitlerinde birbirine benzeyebilir. Bununla beraber, birtakım nizam ve kaidelerde aralarındaki bu görünürdeki benzerliğe rağmen, her birisinin diğerinden müstakil olduğunu gösteren pek çok esaslı farklılıklar da vardır. Üstelik ikisi, ahkâmın kaynakları konusunda da birbirinden farklıdırlar. Aralarındaki ayrılık, temele dayanıyor. Çünkü İslâm Fıkhı, İlâhî vahiy temeline dayanırken, Roma Hukuku insan aklına istinad etmektedir. Bu sebeple Fransız âlim Zeys'in de dediği gibi aralarındaki bağ kopuktur. O halde aralarında bu kadar farklılık bulunan iki kanunî nizamın arasını birleştirme nasıl tasavvur edilebilir?[138] Bu konuda Dr. es-Senhûrî şöyle diyor:

"Bu kanun, âdetler olarak başlamış, dava ve şeklî icraatlarla gelişip, olgunlaşmıştır. İslâm Fıkhı'na gelince, o indirilmiş bir kitap olarak başlamış, mantıkî kıyas ve konulmuş ahkâmla tamamlanıp kemâle ermiştir. Şu kadar var ki İslâm hukukçuları, Roma hukukçularından, hatta dünya hukukçularından, Usûlu'l-Fıkıh dedikleri ve ahkâmı kaynaklarından çıkarma esasları ve prensipleri tesbit etmekle ayrılıyorlar."[139]

138 Bkz: el-Medhal li Diraseti'ş -Şeriati'l-İslâmiyye, Dr. Abdulkerim Zeydan, s.73,89. Müessesetü'r-Risale, Beyrut 1981.

139 Usulu'l Kanun, Dr.es-Senhurî, s. 132 (Geçen kaynaklardan naklen)

D. İSLÂM FELSEFESİ

Bir grup müsteşrik, İslâm aklîyâtını her türlü fikrî îcat türünden tecrit etmeye yeltenmektedir. Bunlar İslâm feylesoflarının tefekkürlerindeki yenilik ve orijinalliği inkâr ediyorlar. Onları sadece Yunan felsefî kültürünün nakledicileri olarak kabul ediyorlar. Bu iddia, milletleri Sâmî ve Ârî diye ayıran ırkçı bir temele dayanmaktadır. Buna göre Sâmî ırka mensub olan Araplar'ın felsefî düşünceye ve soyut şeyleri ele almaya güçleri yetmez. Yunanlıların da mensup olduğu Arî ırklar ise, buna gücü yeten biricik unsurdur.[140]

Renan, "Sâmî Diller Tarihi" isimli kitabında, Sâmî ırkın Arî ırkın aşağısında olduğuna kail olan görüşü ilk defa ortaya atanın kendisi olduğunu açıkça belirtiyor. Binaenaleyh, Araplarda bulunan felsefe, Yunan felsefesinin bir taklidi ve silik bir kopyası olmaktan başka birşey değildir. Diğer bir ifadeyle, Arap felsefesi, Arap harfleriyle yazılmış Yunan felsefesinin aynısıdır.[141]

Karl Heinrich Backer, İslâm ruhu haricî faktörlerden etkilenip, kişisel orijinalliklerinin olmadığı ve fikirlerinin ancak toplamayı tasavvur edebildiği halde, Yunan ruhunun, ferdilik ve şahsî saygıyla imtiyaz ettiğini, bunların da felsefî tefekkürün temeli olduğunu, bu yüzden de Yunanlıların, Müslümanlardan felsefeye daha yatkın olduklarını söylemektedir.[142]

Gautier ve başkaları, bu ırkçı iddialarında Renan'ı takip etmişlerdir. Gautier şöyle demektedir:

"İşte hakikatiyle incelikleriyle, içiyle dışıyla İslâm Dini'nin aklîliği ve ruhu budur. O halis bir Sâmî dinidir. En dar mânâda terkip ve tahlil yapar. Hür düşünceyle bağdaşmaz. En azından ilk döneminde tasavvufa meyli azdır. Bundan dolayı gerçek ruhunda da bu böyledir."[143]

---

140 Dr. Muhammed Ebu Rayyan, Tarihu'l Fikri'l Felsefiyyi fi'l-İslâm. s.9,10. İskenderiyye 1983.

141 Temhid li Tarihi'l-Felsefeti'l-İslâmiyye, eş-Şeyh Mustafa Abdurrâzık, s. 10-11. Kahire 1966.

142 Dr. Ebu Rayyan, a.g.e., s.10.

143 Gautier, el-Medhal li Diraseti'l-Felsefeti'l-İslâmiyye. Tercüme, Dr. Muhammed Yusuf Musa, s.176, Kahire 1945.

Renan, İslâmiyet'in ilme, felsefeye ve hür araştırmaya teşvik etmeyen, tersine bunlara engel olan bir din olduğunu iddia etmiştir. Tenman da Müslümanların mukaddes kitabının hür ve aklî düşünmeyi engellediğini söylemiştir.[144]

Biz burada, milletleri Sâmî ve Âri diye ayıran ırkçı görüşü münakaşa edecek değiliz. Zira her ne kadar Avrupa aklîyatında iz bıraktıysa da, ilmî bir temele dayanmadığı için, neredeyse yok olmak üzeredir.[145]

Fakat, bizi ilgilendiren, İslâmiyet'in bu iddialara hedef edildiğini ve onu aklî düşünceyi engelleyen ve hür tefekkürle bağdaşmayan bir din şeklinde nitelendirildiğini gördüğümüzdür. Yine, onun ilim, felsefe, hür araştırma yolunda bir engel teşkil ettiğini iddia etmeleridir. Mesele, sadece Arap aklîyâtını asalet ve orijinallikten soyutlama problemi değil, aynı zamanda İslâmîyet'i her türlü müsbet değerlerden uzak göstermek ve onu insanî ilerlemelerin önünde durup bu hayatta yol almasını engelleyen donuk bir araç olduğunu ileri sürmektir. Müsteşriklerin bu tür iddiaları İslâmiyet'e atfetmeyi kendilerine nasıl caiz gördüklerini bilemiyoruz. Bütün dünya İslâmîyet gibi aklın şanını yücelten bir din tanımamıştır. Kur'ân-ı Kerim buna şahittir.

Allah insanı şerefli kılıp, onu birçok yarattıklarının üstüne çıkarmıştır. İnsan kendisini bütün kâinatın üstüne çıkan bu yüce şerefe ancak Allah'ın kendisine tahsis ettiği ve onunla diğer mahlûkatından ayırdığı aklı sayesinde ermiştir. İslâmiyet akla, inanç, mesuliyet ve teklif konusunda dayanmaya dikkat çekmiştir. Kur'ân-ı Kerim'de akla, sadece tazim makamında, onunla amel etmek ve kendisine müracaat etmek için işaret edilir.[146] Aklın vazifesi bu olunca, onu bu vazifede muattal bırakmaya çalışmak, Allah'ın aklı yaratırken murad ettiği hikmeti boş görmek sayılır. Bu, Allah'ın insana nimet olarak verdiği organlardan birini yaratıldığı gaye ve vazifeden alıkoymağa benzer. Kur'ân, böyle yapanları hayvandan daha aşağı bir derecede olmakla nitelendirir:

144 Temhid li Tarihi'l-Felsefeti'l-İslâmiyye, s. 5, Ayrıca: Zuamau'l-İslâh, Ahmed Emin, s. 92.
145 Temhid li Tarihi'l-Felsefeti'l-İsamiyye, s. 22.
146 et-TefkirFarîzatün İsamiyyetun, Üstaz el-Akkad,s.7,Beyrut, 1969.

"...Onların kalpleri vardır ama onlarla gerçeği kavramazlar, gözleri vardır, lâkin onlarla görmezler. Kulakları vardır, fakat onlarla işitmezler. İşte onlar hayvanlar gibidir. Hatta daha sapıktırlar. Onlar gaflete düşenlerin tâ kendileridir."[147]

Bu noktadan hareketle İslâmiyet, aklı kullanmamayı bir hata ve günah sayar. Kur'ân, Kıyamet günü kâfirlerin şöyle diyeceklerini nakleder:

"Ve şayet kulak vermiş ve aklımızı kullanmış olsaydık, şu alevli cehennemin mahkûmları olmazdık diye ilave ederler. Böylece günahlarını itiraf ederler..."[148]

Bu sebeple Kur'ân'ın insanı fikrî melekelerini kullanmaya daveti, te'vil kabul etmeyen açık bir davettir. Tıpkı, diğer maddî idrak vasıtalarından yararlanıp yararlanmadığını soracağı gibi, insanı fikrî melekesini güzel kullanıp kullanmadığı konusunda da hesaba çekecektir. Kur'ân-ı Kerim bu konuda şöyle buyurur:

"...Muhakkak kulak, göz ve gönül, bunların hepsi yaptıklarından sorumludur"[149]

İslâmiyet, vazifesini yaparken aklın önüne dikilen engelleri yıkmıştır. Bu sebeple, fikrî teba'iyyeti ve körü körüne taklidi reddetmiştir. Müşriklerin, kendi büyüklerini körü körüne taklid edip, o konuda aklın hükmünü bilmezlikten gelmesini ayıpladığı gibi, Hz. Peygamber de insanın şerefine yakışmayan bu körü körüne taklitten sakındırmış ve şöyle buyurmuştur:

"Körü körüne taklid edici olmayınız" (Tirmizî rivayet etmiştir). Aynı şekilde İslâmiyet, cerbeze ve el çabukluğuyla eşyayı değişik suretlerde göstermekle insanları aldatmayı, evham ve hurafelere inanmayı ortadan kaldırmış, kâhinliği batıl saymış, ferdî sorumluluğun üzerinde durmuş ve aklı emniyet altına almayı, İslâm Şeriatı'nın din ve dünya maslahatlarını ayakta tutmak için gaye edindiği temel ve zaruri maksatlardan kabul etmiştir. Bu maksatlar şunlardır: Dini muhafaza, nefsi muhafaza, aklı muhafaza, nesli muhafaza, malı muhafaza; İslâmiyet, mü'min kişiyi, tevhid

147 A'raf, 7/ 179.
148 Mülk, 67/10–11.
149 İsra, 17/36.

inancıyla dünyevî güçlerin tasallut ve baskısından kurtarmış ve onu izzet makamına yükseltmiştir.

İşte İslâmiyet böylece, aklın tefekkür edip üzerinde düşüneceği ve kavrayıp anlayacağı gerçek yerini garantiye almıştır. Bu sayede insanın irade, görüş ve düşünce hürriyeti gerçekleşmiştir. İslâm'ın akla bu şekilde değer vermesinin, İslâm medeniyet ve akliyatının şekillenmesinde büyük tesiri olmuştur.

Müslüman kişi, Allah'ın şu kâinatı içindekilerle beraber kendi maddî ve manevî duygularını kullanmak için yarattığını idrak edendir. Kur'ân-ı Kerim, birçok âyet-i kerimede buna işaret etmektedir. Casiye sûresinin 13. âyet-i kerimesi bunlardan biridir.

"O, göklerde ve yerde ne varsa hepsini size boyun eğdirmiştir. Elbette düşünen topluluklar için bunda birtakım ibretler vardır."

Acaba, araştırmaya, düşünmeye ve teemmüle bundan daha açık bir davet var mı?

Kur'ân-ı Kerim'in parmak bastığı bu tefekkür, istenilen temel bir meseledir. Allah, bu kâinatı içindekilerle beraber insana musahhar ettiğine göre, insanın ona karşı lâkayt bir tavır takınması yakışmaz. Aksine ona karşı olumlu bir tavır içinde bulunmalıdır. Olumlu tavrı ise beşeriyete fayda getirecek şeyleri elde etmek için onu araştırmak ve onu tefekkür etmekte kendisini gösterir. Kâinatta insanın emrine verilmiş bunca şeyden istifade etmek ancak ilim, araştırma ve anlamayla olur. Göklerin ve yerin geniş mülkiyetinde bu şekilde tefekkür etmek, maddî terakkiye ve aynı zamanda da ruhî yükselişe götürecektir. Kur'ân-ı Kerim bu konuda şöyle buyuruyor:

".... Ufuklarda (yer, gök ve dünya memleketlerinde) ve kendi nefislerinde insanlara âyetlerimizi göstereceğiz ki o (Kur'ân'ın) gerçek olduğu, onlara iyice belli olsun. Rabbinin her şeye şahit olması yetmez mi?"[150]

Bütün bu izahlardan sonra, bu hususlarda hâlâ şüphe edenlere Kur'ân'ın da ifade edildiği şekilde şunu söyleyebiliriz.

"Onlar Kur'ân'ı düşünmüyorlar mı? Yoksa kalpleri kilitli mi?"

150 Fussilet, 41/53.

MÜSTEŞRİKLERİN GÖRÜŞLERİ ÜZERİNDE BAZI MÜLÂHAZALAR

Müsteşriklerin İslâmiyet, onun Peygamberi ve esasları hakkındaki ilmî (!) görüşlerinden sunduğumuz bazı misallerle, aynı hedefe yönelik diğer görüşlerinden şu hususları özet olarak çıkarabiliriz:

1. Müsteşriklik, diğer muhtelif ilimler arasında, tarz ve metodlarını fazla geliştirmemiştir. İslâmî araştırmalarında kendini, esas itibarıyla kaynaklandığı Hıristiyanlık gayesini gütmekten tam olarak kurtaramamıştır. Bazı istisnalar hariç bugüne kadar mezkûr durumdan hiçbir şey değişmemiştir. "Şu da açıktır ki İslâm'ın Orta Çağ'daki (Avrupalılar yanında) imajı, esas itibarıyla değişmeden olduğu gibi kalmıştır. Ancak, asrımıza daha uygun bir elbise giymesi için eski elbisesi çıkarılmıştır. İster Kur'ân'la, ister İslâm'ın inanç ve hukuku, isterse de tarihi ile ilgili olsun eski fikirlerinde hâlâ ısrar ettiklerine dair birçok belirti vardır."[151]

Bugün çeşitli kitle iletişim araçları, Batı'da, hâlâ büyük ölçüde Orta Çağ gözlüğüyle İslâmiyet'e bakan bu geleneksel duruma güç vermek için çalışmaktadır. Herhalde Avrupa İslâm Meclisi Genel Sekreteri'ni, Aralık 1979'da İslâm karşısındaki tutumundan dolayı Batı haberleşme vasıtalarını kınamaya sevk eden budur. Bu zat, söz konusu tutumu dinî hakikatlere karşı bir haksızlık, iftira ve karalama olarak nitelendiriyor. Bütün bunlar, Vatikan Meclisi'nin Ekim 1965'de Allah ve kudreti, Hz. İsa, Hz. Meryem, nebiler ve resullerle ilgili olarak İslâmiyet'in getirdiklerini övmesine rağmen olmaktadır.

Yine, Alman müsteşriki Rudi Paret'in, müsteşrik çalışmalarının 19. asrın ortalarından beri, halis hakikati araştırmaya yöneldiğini ve art niyetle çalışmadığını iddia etmesine rağmen bu böyle devam etmektedir.[152]

Şu da tuhaftır ki, İslâm ülkelerinin de içinde bulunduğu ve uluslararası bir teşkilat olan UNESCO gibi bir kuruluş, İslâmî konularda mütehassıs olmaları sıfatıyla insanlık ve insanlığın kültürel ve ilmî gelişimi hakkında çıkaracağı geniş bir ansiklopedide yazmayı, müsteşriklerden istemiştir.

151 Taybavi,(Bkz:el-Fikru'l-İslâmi el-Hadis, Dr. el-Behiy, s. 598)

152 Bkz: el-İslâm fi'l Fikri'l Garbi isimli kitabımıza. s.9, Türasu'l-İslâm, c.1, s.95, Paret,10.

Bu yazıları, UNESCO ile ilgili olarak Müslümanların kafasını kurcaladı. Bu yazılarda mühim olan, onların gerçekleri rencide etmeleri ve İslâm Peygamber'ine hücumda bulunmalarıdır. Birçokları tamamen eskiden miras kalan örf ve âdetlerin telkininden ve Haçlı ruhunun bir uzantısından ibaret olan bu karalamalara tenkidler yazmıştır. Bu, UNESCO gibi büyük bir müessesenin uzak durması gereken bir çalışmaydı.[153]

2. Müsteşrikler çoğu zaman, bir din ve Kur'ân-ı Kerim'le sahih Sünnet'le sabit prensipler olarak İslâmiyet'i, İslâm dünyasının bugün içerisinde bulunduğu durumla karıştırıyorlar.

Kitap ve Sünnet Müslümanlığı, Caesling gibi çağdaş müsteşriklerin gözünde "ölü Müslümanlık" sayılır. Önem verilip incelenmesi gereken Müslümanlık ise, muhtelif İslâm beldelerindeki dervişler ve tarikat ehli cemaatleri arasında yaygın olandır.[154]

O da, Asrı-ı Saadet Müslümanlığına uzaklık veya yakınlığına bakmaksızın, bugünkü Müslümanlar arasında hâkim olan tatbikatlardır.

3. Müsteşriklik İslâm'dan ayrılmış Babilik, Bahailik, Kadiyanilik, Bektaşilik vs. gibi eski ve yeni fırkaların ehemmiyetini açıkça belirtiyor ve Ehl-i Sünnet'le Şia arasındaki ihtilafı derinleştirmeye çalışıyor. Müsteşrikler, İslâm'dan kopanları devamlı olarak aydın, hür akıllı kimseler olarak kabul ediyorlar. Her zaman zayıf ve şâz görüşlere önem verip, İslâm dünyasında gördüklerini, yanlarındaki daha önce hazırladıkları donuk kalıpların ölçülerine vuruyorlar. Müsteşrik Rodinson şu ifadeleriyle bu hususa işarette bulunmaktadır:

"Müsteşrikler Şark'ta, ancak görmek istediklerini görmüşlerdir. Bu sebeple küçük ve garip şeylere çok önem vermişler. Şark'ın, Avrupa'nın vardığı seviyeye ulaşmasını istememişler, bundan dolayı da ondaki uyanıştan hoşlanmamışlardır."[155]

---

153 el-İslâm ve'l-Musteşrikun, Dr. Abdulcelil Şelebi, s. 3-4. Kahire, 1977.

154 Münih Üniversitesi'nde verdiği konferanslarında bu sözlerini tekrar ediyordu. Birkaç sene önce emekliye sevk edildi.

155 Kahire'de verdiği ve "Avrupa'nın İslâm Dünyası'na Bakışı" isimli konferansından alınmıştır. el-Ehram gazetesinin 29/12/1986 tarihli nüshasında neşredilmiştir. Türâsu'l-İslâm isimli kitapta neşredilen araştırmasının ifadesine yakın bir ifadesi vardır. c. 1, s. 80. Nitekim şöyle demektedir: "Batılılar, Doğu'ya gittikleri zaman, araştırdıkları imaj o olurdu. (Yani, Şarkın

4. Müsteşrikler Budizm, Hinduizm vb. gibi beşerî dinler hakkında yazdıkları zaman objektif oldukları halde, İslâm Dini'yle ilgili ekser müsteşriklerin yazılarında aynı objektifliği göremiyoruz.

Doğu'da ve Batı'da ortaya çıkan dinler arasında hücum edilen tek din İslâmiyet'tir. Yine bütün Şarklılar arasında çeşitli aşağılık sıfatlarla damgalananlar sadece Müslümanlardır. İnsan sormadan edemiyor: Neden?

Bu sorunun cevabı, herhalde İslâmiyet'in Avrupalılar için devamlı bir darbeyi temsil etmesinde saklıdır. İslâm korkusu onlarda iyice yer etmiştir. 17. asrın sonlarına gelinceye kadar, Avrupa sınırlarında Osmanlı korkusu şiddetle hüküm sürmekteydi ve onlara göre bu bütün Hıristiyanlık medeniyeti için daimî bir tehdidi temsil ediyordu.

Muir'in iddia ettiği şu hususlardan bunu anlamak mümkündür:

"Muhammed'in kılıncı ve Kur'ân, medeniyet, hürriyet ve hakikate karşı bugüne kadar dünyanın tanıdığı en büyük iki düşmandır."

Von Grunebaum'un: "İslâm, başka hiçbir din ve medeniyette emsali olmayan apayrı bir realitedir. O, insanî gelişim, bilgi ve objektifliğe kabiliyetli olmayan bir dindir. Yine o, icatçı ve ilmî olmayıp istibdatçıdır." [156], şeklindeki sözleri de aynı mânâyı taşımaktadır.

Bu şekilde ilim açısından hiçbir değeri olmayan bu tür iftiralarla İslâmiyet hakkındaki gizli kin devamlı olarak açığa vurulmaktadır.

5. Müsteşrikler, İslâm'ı araştırırken kendilerine hem davacı ve hem de hâkim rolünü vermektedirler. Hâlbuki görüyoruz ki meselâ Tarih ilmî, sadece olmuş meseleleri anlamaya çalışmakta, incelediği toplumun temellerini peşin fikirle şüphe mevkiine koymamaktadır. Durum böyle olduğu halde müsteşrikliğin, kendisine İslâm toplumunun temellerini teşkil eden dinî esaslar hakkında hüküm verme, itham ve reddetme hakkını da verdiğini görüyoruz.[157] Bu da müsteşrik Rudi Paret'in iddia ettiği gibi hiçbir şekilde art niyetsizlik ve ilmîlikle bağdaştırılmayan peşin hükümlerden kaynaklanmaktadır.

çirkin imajı). Bu yüzden gördüklerini titizlikle seçerler ve peşin olarak tasavvur ettikleri imaja uygun düşmeyen her şeyi görmezlik ve bilmezlikten gelirlerdi."

156 Bak. Edward Said, s. 89,168,296.

157 Caît, s.74

6. Müsteşriklik, Doğu ve Batı arasında esaslı bir ayrılık üzerine kurulan özel bir düşünce tarzı sayılıyor. Meşhur sömürge şairi Kipling'in dediği gibi "Şark, Şark'tır. Garp, Garp'tır. Bunlar asla bir araya gelemeyeceklerdir. Binaenaleyh, Garplılar akılcı, barışsever, hürriyetperver, mantıkî ve gerçek değerleri kazanmaya kâdir kimselerdir. Şarklılar ise bunlardan hiçbir şeye sahip değillerdir."[158]

Fakat müsteşriklerin kolaylıkla bilmezlikten geldikleri mühim bir gerçek vardır ki o da şudur: Övünerek Hristiyanlık medeniyeti diye nitelendirdikleri Batı medeniyeti, asıl itibariyle Şarklı bir zat olan Hz. İsa'nın prensipleri ve Müslümanlardan aldıkları İslâmî ilimlerle, yine Müslümanların elinde gelişme kaydetmiş eski Yunan ilmî birikimi üzerine kurulmuştur.

Bu gerçek, müsteşriklerin kabul ettiği ve dünyayı Şark ve Garp diye ikiye ayıran ilkel bölücülüğü mantığa ters bir durum kılmaktadır. Zira Hıristiyanlık, Şarklı bir dindir. Batı'nın Hıristiyan olduğu için ilerlediği, Şark'ın Müslüman olduğu için geri kaldığı şeklindeki iddia, ilim ve realite temelinden mahrumdur. Garb'ın bugün ilim ve teknoloji alanlarında kaydettiği ilerlemenin, bir din olarak Hıristiyanlıkla hiçbir alâkası yoktur. Doğu'nun maruz kaldığı gerilemenin ise vebali İslâmiyet'e yüklenemez. Aksine bu gerileme, Malik bin Nebi'nin dediği gibi "Müslümanların İslâmiyet'e sarıldıkları için değil, ondan uzaklaştıkları için, İslâmiyet tarafından kendilerine verilen bir cezadır."[159]

7. Müsteşrikler, kasden Hristiyanlığın ölçülerini İslâm Dini'ne ve onun Peygamberine tatbik etmeye çalışıyorlar. Hıristiyanların gözünde Hz. İsa, imanın temelidir. Bu sebeple Hıristiyanlık ona nisbet edilir (Nasranîlik). İşte müsteşrikler bunu İslâmiyet'e de tatbik etmişler ve Hıristiyanlar için Hz. İsa ne ise Müslümanlar için de Hz. Muhammed (s.a.s.) odur, diye kabul etmişler. Bu sebeple de İslâmiyet'e Muhammed'in ekolü mânâsında "Muhammedanizm", Müslümanlara da "Muhammedîler" ismini vermişlerdir.

Ne var ki onlardan birçoğu bu şekildeki bir hükme başka bir art düşünceyle varmaktadır. O da: İslâmiyet'in Allah katından değil de Hz. Muhammed tarafından oluşturulmuş beşerî bir din olduğu izlenimini vermek.

---

158 Bkz: Türasu'l-İslâm c. I, s. 93. Edward Said

159 Mâlik b. Nebi, Müşkiletu'l-Efkar fi'l Alemi'l İslâmi, s. 76 Kahire 1971

Nasranîliğin Hz. İsa'ya nispeti ise onlara göre aynı intiba'ı vermemektedir. Zira onlar, Hz. İsa'nın Allah'ın oğlu olduğuna inanmaktadırlar.

Hz. Muhammed'le Hz. İsa arasında bir başka mukayese daha yapılır. Bu mukayesede Hz. İsa, ölçü olarak alınır. Buna göre, Hz. Muhammed, hiç evlenmemiş ve iffetli olan Hz. İsa karşısında, çok evlenen, şehvetine düşkün bir kimsedir. Hz. Muhammed harpçi ve siyasetçidir. Hz. İsa ise barışsever, mağlup, işkenceye uğramış, düşmanı bile sevmeye çağıran vs. bir kimsedir.[160]

8. İslâmiyet'e hücum eden bu müsteşriklerin kendi kitaplarında sundukları İslâm, uydurdukları bir İslâm'dır. Tabiatıyla bizim din olarak mensup olduğumuz gerçek İslâm değildir. Aynı şekilde kendi yazdıklarında tasvir ettikleri "Muhammed" de bizim peygamberliğine inandığımız Hz. Muhammed (sallahu aleyhi ve sellem) değil, hayallerinin dokuduğu apayrı bir şahıstır.[161]

Böylece müsteşriklik, İslâmiyet hakkında yaptıkları araştırmalarındaki hiçbir ölçüye göre ilmî bir akım değildir. Ancak o vasıta kılınarak İslâmiyet hakkında belli imajların yayılmak istendiği özel bir ideolojiden ibarettir. Bu imajın gerçeklere dayanması veya evham ve iftiralara bina edilmesi onlar için önemli değildir.

Bu bize, eskiden sofestailerin yaptıklarını hatırlatmaktadır. Biz, İslâmiyet'e hücum eden müsteşrikleri yeni sofestailer diye nitelendirirken, bununla kendilerine hiçbir şekilde haksızlık etmediğimiz gibi, bir realiteyi dile getirmekten başka bir şey yapmış olmuyoruz.

SONUÇ

Şüphesiz İslâm ümmetiyle Garb milletleri arasında, her iki tarafın çıkarlarına hizmet edecek karşılıklı anlayış ve sevgiye dayanan münasebetlerin tesisi meselesi, menfaatlerin iç içe girdiği ve iki tarafın birbirlerine çeşitli alanlarda muhtaç olduğu içinde bulunduğumuz asırda hayatî bir mesele haline gelmiştir. Aynı zamanda barış ve istikrar meselesi olan bu meseleye, İslâm milletlerinin mukaddesatına hücum veya din ve inançlarına dil uzatma ya da manevî değerlerini tenkid etmekle hizmet edilemez. İster müsteşriklerden, isterse Batı haberleşme vasıtalarından gelsin İslâm ve Müslümanlar aleyhindeki bu düşmanca hücumlara bir "dur" deme zamanı artık gelmiştir.

---

160 Caît, s. 63.

161 Dr. Hüseyn Mu'nis (Bkz: el-Fikru'l-İslâmi el-Hadis, Dr. el-Behiy, s.570)

Diğer taraftan özellikle semavî dinler, bugün bütün dünyaya kafa tutan materyalist ve dinsiz cereyanlar tarafından tehdide maruz kalmış bulunmaktadır. Bu tehdit sadece İslâmiyet için söz konusu değildir. Aynı şekil ve miktarda Hristiyanlık ve Yahudilik için de söz konusudur. Bu, neredeyse dünyadaki bütün manevî güçleri ortadan kaldıracak dinsizliğe karşı bütün semavî dinlerin tek saf halinde durmaları için gayretlerini birleştirmelerini gerektirmektedir.

Bir grup müsteşrik bu gafletini sürdürdüğü, İslâmiyet ve mukaddesatına, Müslümanlara ve dinî değerlerine karşı düşmanlığını devam ettirdiği sürece bu karşılıklı yardımlaşma gerçekleşemeyecektir.

Eğer mesele, uzun asırlardan beri kökleşmiş bir yanlış anlama ise onu ortadan kaldırmak için bizzat müsteşriklerin harekete geçmeleri lazımdır. Çünkü Müslümanlar olarak yanlış anlama bizden kaynaklanmamış, aksine bu yanlış anlama esas itibariyle Batılılar tarafında yer almaktadır. Zira biz, Hz. Musa ve Peygamberliğine inandığımız gibi, Hz. İsa (aleyhisselâm)'ın peygamberliğine inanıyor ve hürmet ediyoruz. Annesi Hz. Meryem'in temiz olduğuna iman ediyoruz. Aynı şekilde Hz. Muhammed'in (sallahu aleyhi ve sellem) Allah tarafından gelen peygamberlik zincirinin son halkası olduğuna iman ediyoruz.

Mu'tedil bazı Batılı yazarlar, yanlış anlamanın büyük payının Batılılar olarak kendilerine düştüğünü itiraf ediyorlar. Emile Dermenghim bu konuda şöyle diyor:

"Müslümanlıkla Hıristiyanlık arasında savaş patlak verip birkaç asır devam edince iki grup arasındaki nefret şiddetlendi. Ve her birisi diğerini yanlış anladı. Fakat şunu itiraf etmek gerekir ki yanlış anlama Batılıların tarafında, Doğuluların tarafından daha fazla olmuştur". Gerçekte, İslâmiyet'i araştırma zahmetine katlanmadan onu türlü türlü karalamalarla tahkir eden Bizanslı cedelci âlimlerin şiddetli hücumlarının akabinde, Batılı fırsatçı menfaatperest yazar ve şairler, İslâmiyet'e hücum etmek için harekete geçtiler. Onların bu hücumları asılsız ve hatta çelişkili ithamlardan öteye gidemedi. [162]

---

162 Dr. Ğallab'ın, Nazratu'l-İstişrakiyye'sinden naklen. s. 9.

Üçüncü Bölüm

MÜSTEŞRİKLİĞE BAKIŞIMIZ
ve
YAPMAMIZ GEREKENLER

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM GİRİŞİ

Geçen iki bölümde olumlu ve olumsuz yönleriyle müsteşrikliğin boyutları az da olsa açıklığa kavuştu. Şimdi sıra şu önemli soruyu sormaya gelmiş bulunmaktadır: Biz ne yaptık? Müsteşriklik hareketine karşı tavrımız nedir?

Müsteşriklik, müthiş bir fikrî harekettir. Onun ortaya koyduğu neticeler bizim inancımızı, dilimizi, kültürümüzü, tarihimizi ve öz varlığımızı ilgilendirmektedir. Acaba biz, hoşa giden sahneler geldiği zaman sevincini belli eden, hoşlanmadığı sahneler geldiği zaman ise yüzünü asıp dudaklarını büken bir seyircinin durumunda kalmakla mı iktifa edeceğiz?

Mesele burada tamamen ayrıdır. Mesele sadece gelip geçici bir güzel görme veya çirkin bulma meselesi değildir; lütfen bize karşı bazı övücü sözler sarfettikleri zaman sevinelim, başka bir grubu ise bize fikrî şimşekler yağdırarak hücum ettiği zaman öfkelenerek kaçalım ve İnsî şeytanlara karşı bir "euzu" çekip işi bitmiş kabul ederek normal, rutin seyrimize devam mı edelim?

Hayır, mesele bundan çok daha önemli ve tehlikelidir. Zira inanç, fikir ve medeniyet açısından en derin varlığımızla ilgilidir. Önümüzde buna karşı koymak, meydan okumalarına müspet cevap vermek ve şahsiyetimizi ispat etmekten başka yol yoktur. Aksi takdirde dünyada yaşama hakkımız kalmaz.

Biz önemsiz şeylerle çok vakit kaybettik. Biz, laubali, gâfil bir şekilde oyalanırken başkaları mühim meselelerde bizimle mücadele etmektedir. Başkaları bizim kökümüzü sarsarken biz bunu hissetmiyor ve yapılanların

farkına varmıyoruz. Hissetsek bile, menfaatını hareket ve faaliyetten ziyade gevşeklik ve sayıklamakta bulan tembel ve ağır davranan kimsenin hissetmesi gibi hissediyoruz.

Yaptıkları işin türü bir yana, müsteşrikler çalışıyor, biz ise çalışmıyoruz. Bizim de artık çalışma zamanımız gelmiştir. Biz ölesiye çalışmalıyız. Zira mesele ölüm kalım meselesidir. Gelecek sahifelerde, hep birlikte bu konudaki tutumumuzu ve İslâmî faaliyetin bizden beklediği hususları ele alacağız. Gayretli ve hamiyet sahibi Müslümanların önüne, kaybedilen vakti, ayaklar altına alınmış şerefi ve mahvolmuş şahsiyetimizi telafi edip yeniden onaracak diye inandığımız bazı teklifleri ortaya koyacağız.

FİKRÎ MÜCADELE VE BİZDEN İSTEDİKLERİ

İslâm'ın parlak dönemlerinde, İslâmiyet'e ve orijinal İslâm düşüncesine hücumu temsil eden eski yabancı fikrî akımlar, o zaman Müslümanların kuvvet ve salâbetle karşı koymaları için bir itici güç oluyordu. Müslümanların onlara olan mukabelesi hücumla aynı seviyede ve hatta üstün gelmekteydi. İslâm düşüncesi, o cereyanları en ince bir şekilde sindiriyor, onları tam olarak kavrıyor sonra da aynı fikrî silahlarla onların karşısında sağlam bir şekilde duruyordu. Dolayısıyla karşılaşma fikrî bir karşılaşmaydı.

Şimdi ise tarih tekerrür ediyor. Şu anda İslâm'la muhalif cereyanlar arasındaki savaş, fikirlerin savaşıdır. Mücadele de fikrî bir mücadeledir. Bu savaşın da kendine göre kuşanılması gereken silahları var. Kaybetmenin tesiri, hacmi ne olursa olsun diğer herhangi bir savaşın tesirinden daha derin, daha güçlü ve daha çok mahvedicidir.

Mesela İslâm fikir tarihinde parlak bir örnek olan Huccet-ü'l-İslâm İmam Gazali'ye bakalım. Bu zât, çok sayıda fikir mücadelesine iştirak etmiş, de hepsinden de muzaffer olarak çıkmıştır. Bu zâtın yaptığı neydi? İşte İmam el-Gazalî "el-Münkızu mine'd-Dalâl" isimli kitabında şunları söylüyor:

"…. Bir ilme son sınırına kadar vakıf olmadıkça, ondaki bozukluklara vakıf olunamaz. Kişi o ilimde o kadar ileri gidecek ki, bizzat onun erbabı olan en yüksek bir âlime eşit seviyeye gelecek, sonra da onun derecesini

aşarak müttali olamadığı hususlara vakıf olabilecektir. İşte o zaman fasit diye iddia ettiği noktada haklı olabilir" [163]

İmam Gazalinin bu dediklerine kıyasen, müsteşrikliğin İslâm hakkındaki ilmî mahsulatını iyice kavrayıp derinlemesine araştırmak, onu sağlam bir şekilde tenkid etmenin ve ondaki bozukluk ve yanılmaları isbat etmenin ilk adımını teşkil eder. Bu durum, doğru çizgiden sapan müsteşrikleri, karşılaşacakları ve kusurlarını ortaya döküp, hatalarını isbat edecek ilmî tenkitlerden uzak kalmak için bin düşünüp bir yazmaya sevkedecektir.

Fransız müsteşrik Maxime Rodinson, Avrupalıların tenkidlerinin belli noktalarda çoğu zaman âdil olmadığına, fakat bu tenkitleri çürütmenin evvela onları incelemeyi gerektirdiğine, zira onları çürütmek ancak dayandıkları aynı esaslarla olabileceğine işaret ederken bu hakikatı belirtir.[164]

Bizim, müsteşriklerin ilmî mahsulatını tenkid etmemizin, devamlı bir iç muhasebesiyle irtibat hâlinde olması lâzım. Bizim hata, ayıp ve ihmallerimizle gerçek mânâda kendimize yönelmemiz ve çağdaş dünyada karşı karşıya bulunduğumuz problemlerin tam şuurunda olmamız gerekir.

Bazen müsteşrikliğin müsbet yönü, övmesinde değil de, bize ve şanlı değerlerimize hücum suretinde kendisini gösterir. Bu garip bir durum olarak görülebilir ve gerçekten de gariptir. Ne var ki sebebini öğrendikten sonra hayretimiz gidecektir. Hepimiz biliyoruz ki, önemli sayıda bir kısım insaflı müsteşrik medeniyetimizi, bu konuda yazılan eserleri övmüşler, âlimlerimizi senâ etmiş ve kültürümüzü yüceltmişlerdir. Bunların son örneği Alman müsteşrik Zigrid Hunke'nin, "Batı'nın Üzerinde Doğan Allah'ın Güneşi" isimli eserinde bunu yapmaktadır. Biz bu âlimlerin adil ilmî gayretlerini takdir ediyor, ilim adına, hakikata olan sadakatları, ilmî nezahetten ayrılmamaları, objektifliğe sadık kalıp, heva ve heveslerinden uzak durmaları sebebiyle kendilerine teşekkür ediyoruz.

Fakat burada biz Müslümanların düşünmesi gereken bir nokta vardır. Bu nokta, "bizim hakkımızdaki medh ü senalar bazen bizde uyuşturucu tesiri yapıyor" şeklinde özetlenebilir.[165] Bu da bizi eskiden bize ait olan

163 el-Munkız mine'd-Dalâl, Tahkik: Dr. Abdulhalim Mahmud, s. 103, Kahire, tarihsiz.
164 M. Rodinson, Muhammed, Frankfurt, 1975, s. 8.
165 Bkz: İntacü'l Musteşrıkin, Malik b. Nebi, s. 23, Kahire 1970

büyüklüğü hatırlatan tatlı rüyalara kendimizi kaptırıp gözlerimizi kapatmaya sevkediyor. Biz, onlara güvenerek dedelerimizin şöhretleriyle yaşıyor ve ecdadımız büyük olduğu için bizim de büyük olduğumuzu zannediyoruz. Allah, Cemaluddin Afganî'ye rahmet etsin. Bir defasında Şekib Arslan kendisini ziyaret etmiş ve Arapların Atlas Okyanusu'nu geçerek, Avrupalılardan önce Amerika'yı keşfettikleri konusunda gelen rivayetleri anlatmış. Bunun üzerine Merhum Cemaluddin Afganî şöyle cevap vermiş:

"Müslümanlar öyle bir duruma gelmişler ki insan onlara "İnsan olun" dedikçe onlar "Babalarımız şöyle şöyle idiler" derler. Onlar babalarının yaptıklarının hayaliyle yaşarlar. Babalarının sahip oldukları yüksekliğin, içinde bulundukları çöküntü ve aşağılığı ortadan kaldırmadığını düşünmezler. Şarklılar, içerisinde bulundukları zafiyet ve çöküntüden dolayı özür beyan etmek istedikçe "Babalarımızın nasıl olduklarını görmüyor musunuz?" derler. Evet, babalarınız gerçek adam idiler. Fakat ne olduğunuzu görüyorsunuz. O halde siz babalarınızın yaptıklarının aynısını yapmadıkça onların medar-ı iftihar işlerini sayıp dökme hakkına sahip değilsiniz."[166]

Bundan dolayı diyoruz ki: Müsteşriklerin ilmî mahsulâtlarındaki, tenkidçi, hücum edici ve rahatsız edici yön bizim için övgü yönünden daha hayırlıdır. Çünkü meşhur sözdür "Nice zararlı görünen şey vardır ki aslında faydalıdır." Çünkü bazen bu tür tacizleri, bizi içinde bulunduğumuz fikrî durgunluk hâletinden çıkmaya sevkediyor. Biz de uzun bir uykudan sonra kalkıyor, fikirlerimizi yeniden bina etmek ve kültürümüzü düzene koymak için harekete geçiyoruz. Böylece de yapılan hücumlara yeni bir İslâmî ve medenî hareket noktasıyla karşı koyuyoruz. Bu, Arnold Toynbee'nin medeniyeti tarifine de uygun düşüyor. Zira ona göre medeniyet, hücumlara müsbet cevap vermektir. Yani herhangi bir milletin, -ilim ve teknik alanında- kendisine yapılan muayyen bir meydan okuyuşa yine faydalı bir gelişmeyle mukabele etmesidir.

Bu mukabele, sadece kendisine yapılan hücumları defetmek için bütün gücünü sarfetmesi, bunun için de mutlaka karşı taraftan hücum beklemesi demek değildir. Aksine, daha kuvvetli bir duruma geçebilen aktif mukabe-

166 Zuamau'l Islah, Üstaz Ahmed Emin, s.110, Kahire 1971.

ledir. Dolayısıyla devamlı olarak saldırıya uğrayan kimselerin durumunda kalmamalıyız. Zira hücuma maruz kalan, genellikle zayıf kimsedir. Bu sebeple durumumuzu değiştirmeliyiz. Bu da ancak fikirlerimizi değiştirmekle olur. Biz, sahip olduğumuz maddî imkanların azlığından geri kalmadık, aksine geri kalışımız fikrimizin darlığı ve gayretlerimizin dağınık olmasından kaynaklanmaktadır. Kur'ân-ı Kerim'in şu prensibine göre de içimizdekileri değiştirmedikçe durumumuz değişmeyecektir:

"Bir topluluk, kendisine verilen kabiliyet ve nimetleri kötüye kullanarak inkâr ve isyana sapmadıkça, Allah da onlara verdiği nimeti değiştirip azaba çevirmez."[167]

Şunu itiraf etmemiz gerekir ki müsteşriklik, gücünü bizim zafiyetimizden alıyor. Onun varlığı bile, İslâm dünyasının kendi kendisini tanımasından aciz kalması şartına bağlıdır. Müsteşriklik, haddizatında bir fikrî vesayetin delilidir.[168] İslâm dünyası kendi kendisini tanıdığı, acizliğini bir tarafa attığı, fikrî ve medenî gerileme ağırlığını omuzlarından silktiği gün, müsteşriklik, özellikle de İslâmiyetle meşgul olan kısmı kendisini bir sıkıntıda bulacaktır. O zaman ne Avrupa'da ve ne de İslâm dünyasında hitabedebileceği kitleyi bulamayacaktır.

Bizi ayağa kaldırması için kendimizden başka birisinin yardımını istememiz doğru değildir. Biz, atalarımızın kültüründen şunu öğrenmişiz: "Kendi tırnakların gibi cildini kaşıyacak hiç bir şey bulunmaz. O halde bütün işlerini bizzat yapmaya çalış" (Sana, ancak senden fayda gelir).

Biz, üzerimizden fikrî vesayet boyunduruğunu çıkarıp atmaya mecbur olduğumuz gibi, bütün hayat alanlarımızda bize hâkim olan ve sıkıntılarımızdan kurtulmak için ümit bağladığımız çıkış noktalarını tıkayan geri kalmışlık esaretinden kurtulmamız gerekir. Biz, askerî sömürgecilikten kurtulduk. Fakat Malik b. Nebi'nin dediği gibi "sömürülme kabiliyetinden henüz kurtulmuş değiliz." Bu yüzden Batı'dan gelen her şeye takdir ve hayranlık gözüyle bakıyoruz.

İsterse bunlar tamamen bizim zevk ve örfümüze yabancı olan ambalajlar içinde gönderilsin, hatta bunlar, sinir törpüleyen, rahatsız edici çığ-

---

167 Ra'd, 13/11

168 Hişam Caît, Avrupa ve İslâm, s. 68, Ter. Tallal İtrîsî, Daru'l-Hakika, Beyrut, 1980.

lıklar ihtiva eden ses kasetleri de olsa, Batı'dan geldiği için bunları hemen alınması ve taklit edilmesi gereken bir sanat olarak telakki ederiz. Bu tür şeyleri oralardan gönderen sebepleri ise asla düşünmeyiz. Hâlbuki bunlar bize tamamen yabancı şeylerdir.

Öyle görünüyor ki yabancı hayranlığı ve dışardan gelen her şeyi aşırı derecede takdir etme hastalığı, tarihimizin ta derinliklerine kadar kök salmış bir durumdur. Câhız, "Kitabu'l-Bühalâ"[169] isimli eserinde Esed b. Canî adındaki bir Müslüman Arap doktordan şu gelen hikayeyi nakletmektedir. Câhız der ki:

"Bir doktor vardı. Bir zaman yanına hiç kimse uğramadı. Birisi kendisine şöyle dedi: Yıl veba yılıdır. Hastalıklar her tarafı kaplamış durumda. Sen ise âlim, sabırlı ve hizmet vermiş bir kişisin. Konuşma gücü ve malumat sahibisin. Bu rağbetsizlik nereden geliyor? Doktor, şöyle demiş: Bunun birinci sebebi, halk benim Müslüman olduğumu biliyor. Onlar, ben doktor olmadan, hatta daha ben doğmadan Müslümanların tıp konusunda iflah olmayacağına inanmışlar. İsmim Esed'dir. Hâlbuki Salib, Mürasil, Yuhanna ve Bebra olması gerekirdi. Künyem Ebu'l-Haris'dir. Hâlbuki Ebu İsa, Ebu Zekeriyya ve Ebu İbrahim olması gerekirdi. Üzerimde beyaz pamuklu bir elbise var. Hâlbuki siyah ipekli bir elbise olması gerekirdi. Dilim Arapça'dır. Hâlbuki Cündisapur ahalisinin dili olmalıydı."

Birkaç sene önce ben de şöyle garib bir hikaye işittim: Arap devletlerinden biri, kendi üniversitesinde ders vermek için bir Amerikalı profesörle anlaşma imzalamış. O zamanlar, o Arap ülkesinde üniversite öğretim üyelerine ait acaib bir maaş bordrosu varmış. En üstte Avrupalı ve Amerikalı hocalar, ortada Hintli, Pakistanlı gibi Asyalı hocalar, en altta ise, Arap hocalar yer alıyormuş. Amerikalı profesör gelince, çok güzel Arapça konuştuğu ve aslen Arap olup Amerikan vatandaşlığına geçtiği ortaya çıkmış. İşte o zaman mezkûr Arap ülkesi, sırf Arap asıllı olduğu için Profesörün, bordronun en alt tarafında, Arap doktorlarla beraber kaydedilmesinde ve maaşının da buna göre en alt seviyede verilmesinde ısrar etmeye başlamış. Profesör bunu kabul etmemiş ve Arap zulmünden kendisini kurtarması

169 s.109,110, Leydin baskısı, (eş-Şeyh Mustafa Abdurrazzak'ın "Hamsetün min A'lami'l Fikri'l İslâmi" isimli kitabından naklen. s.20, Daru'l-Kütübi'l-Arabi, tarihsiz.

için Amerikan büyükelçiliğine başvurmuş. Sefaret, bu Arap ülkesini, anlaşmada yer alan taahhüt bedelini vermeye mecbur etmiş ve Profesör, gerçek değerini takdir eden yeni ülkesine geri dönmüş.

Biz, böyle geri bir düşünceyle medeniyet mücadelesi davasında nasıl muvaffak olabiliriz? O halde hayat tarzımızda köklü bir değişiklik yapmamız, kültür ve düşüncemizi yeniden gözden geçirmemiz lâzım.

Maddî ve manevî ilerleme meselesinde hiç kimse farklı düşünmüyor. İlim ve teknoloji kervanına ulaşma meselesi, tartışma götürmeyen bir konudur. Fakat esas sorulacak husus şu:

Biz gerçekten, kimliğimizi, inancımızı, kültürümüzü ve İslâmî şahsiyetimizin istiklâlini korumayı istiyor muyuz, istemiyor muyuz?

Eğer bu soruya vereceğimiz cevap müsbet ise o halde bütün imkân ve kuvvetimizle uğrunda çalışacağımız bir davamız var demektir. Bu benliğimizi isbat için bir ölüm kalım davasıdır. Bu, acı medeniyet boğuşması ve mücadelesidir.

Müsteşriklik, bu meselenin bir parçasını oluşturuyor. Çünkü İslâmî ilimler konusunda yapılan birçok müsteşrik araştırması, direkt veya dolaylı, hüviyetimizin alâmet ve şeairini yok etmeyi, inanç ve kültürümüz hakkında şüphe uyandırmayı, Müslüman şahsiyetimizin bağımsızlığına el uzatmayı hedeflemektedir. Bizim bu hücumlara karşı koymamızın birçok değişik metodları vardır. Bu metodların tamamı, daha tek bir adım bile atmadan temin etmemiz gereken bir temel şartın etrafında dönmektedir. Bu şart da kendimize güvenmek ve hedefe ulaşacağımıza inanmaktan ibarettir.

Aşağıda, ümit edilen hedeflere ulaşmamızda bize yardımcı olabilecek bazı metodları sunmaya çalışacağız.

1. MÜSTEŞRİKLERE CEVAP ANSİKLOPEDİSİ

Daha önce de işaret ettiğimiz gibi ciddî bir fikrî mukabele, İslâm'a ve Müslümanlara muhalif cereyanlardan herhangi birisine karşı koymak için en doğru yoldur. Bunun için, müsteşriklik hareketine bütün ciddiyetiyle bakmamız ve gerek İslâm dünyasında, gerekse Batı dünyasında geniş kültürlü kesimlerde büyük tesirleri olduğunu da hesaba katmamız gerekir. Bu sebeple, müsteşrikliği derinlemesine iyice bir araştırmak lazım. "Müs-

teşriklerin yazdıkları, boş sözlerden ibarettir" dememiz yeterli değil. Bu 'boş sözler' yaşayan değişik dillerle yazılmış, dünya sathında geniş alanlara yayılmıştır. Buna yapılacak bir mukabelenin de aynı şekilde evrensel seviyede olması ve Dr. Hüseyin Mu'nis'in ifadesiyle "dolu" sözlerle yapılması lazımdır.[170]

Söz buraya gelmişken, bu konuyla ilgili bir projeye işaret etmek yerinde olur. Ne kadar da çok projemiz var! Ne kadar da çok iyi niyetler taşıyoruz! Fakat mahrum olduğumuz şey, bu projeleri tahakkuk ettirmek ve güzel niyetleri semeredâr faaliyet iradesine dönüştürmektir. Bunu yapabilirsek, İslâmî şahsiyetimizin temellerini sağlamlaştıracak, mukaddesatımızı koruyacak, düşmanlarımızı geri püskürtecek ve biz sağlam bir medeniyet kurma cihetine yönelmiş olacağız.

Arap Eğitim-Öğretim ve İlim Teşkilatı, 1979 yılının sonlarında Kahire'de yapılan ve "Müsteşriklere Cevap Ansiklopedisi" konusunun münakaşa edildiği bir toplantıya bizi de çağırdı. Toplantıda, konuya ilgi duyan yirmi kadar âlim ve mütefekkir hazır bulundu. Oturumları üç gün kadar devam eden bu toplantıya raportör olmakla müşerref oldum.

Toplantının sonunda, bu ansiklopedinin hazırlanmasında takip edilmesi gereken ilmî metod hakkında nihaî bir rapor hazırladım. Haliyle, toplantıda geçen müzakereler ışığında rapor, zamanında mezkûr toplantıdan sorumlu kişilere teslim edildi. Mesele bitti. Bu fikir de yattı. Bu da herhalde, son zamanlarda Arap dünyasına hâkim olan siyasî atmosferden ileri geldi.

Bu raporun metnini bir hatırlatma ve ibret olsun diye aşağıya kaydediyoruz. Belki böylece Allah, yeterli dinî gayretle konuyu gerçekleştirme gücüne sahip kullarından dilediğini bu ve benzeri ilmî ve faydalı projeleri gerçekleştirmeye muvaffak kılar. Tâ ki böylece bütün faydalı projeler, günyüzüne çıkıp karanlıkta kalanlara da ışık versin ve şaşkınlara yol göstersin. Adı geçen rapor şudur:

Müsteşriklere Cevap Ansiklopedisi'nin hazırlanması için takip edilmesi gereken ilmî metod hakkında rapordur:

170 Dr. Muhammed el-Behiy'nin "el-Fikru'l-İslâmi el-Hadis" isimli kitabına aldığı bir makalesinden alınmıştır. Bkz. s. 576,577.

A. Ele Alınış Tarzı

1. Günümüz dünyasında 20. asır insanının değişik sahalarda gerçekleştirdiği fikrî gelişme ve büyük ilmî ilerleme, müsteşriklik düşüncesinin ortaya çıkardığı problemleri ele alırken asrın gereklerinin şuurunda olmamızı ve hâkim kültürel seviyeyi tam olarak yakalamamızı gerekli kılıyor.

Bu sebeple, müsteşriklerin ortaya attıkları şüphelere vakıf olma imkânı bulmuş kültürlü insanlara hitap edeceğine göre teklif edilen bu İslâmî ansiklopedinin ihtiva edeceği konuları ele almamızın objektif, ilmî gerçeklerle, tarihî deliller ve aklî bürhanlarla kuvvetlendirilmiş olması lazım geldiği gibi, naklî ilimlerle ilgili konularda dinî senetlerle desteklenmesi gerekir. Öyle ki kullanılan metodları müsteşriklerin bile kabul ve itiraf etmeleri icab eder.

2. Müsteşriklerin uyandırdıkları bu şüphe ve karalamalara cevap vermede, cevapların etraflıca verilmesi ve öfkeli hücumlardan uzak olunması gerekmektedir. Tâ ki bu ilmî çalışma, müslim ve gayr-i müslim bütün kültürlü kesimlerde müsbet tesir uyandırsın ve müsteşrikleri daha önceki sözlerine bir daha göz atmaya sevketsin ve İslâmiyet, İslâm Tarihi ve Medeniyeti hakkındaki görüşlerini düzeltme konusunda kendilerine yardımcı olsun. Bu ilmî çalışma netice itibariyle, İslâmiyet'i tanımak isteyen herkese bir rehber vazifesini görecektir.

3. Bu Ansiklopedinin sadece müsteşrikler nezdinde ve özellikle 19'la 20. asırlarda tenkid, red ve münakaşa konusu olmuş konularla yetinmesi gerekir.

Bu sebeple, müsteşriklerin ne kabul ve ne de red şeklinde bahsetmedikleri ve hiç ele almadıkları konulardan bahsetmeye gerek yoktur. Çünkü burada maksat, İslâm medeniyetinin tam bir tarihini vermek değildir.

4. Bilindiği gibi, müsteşrikler ele aldıkları her İslâmî meselede ittifak halinde değiller... İhtilaf ettikleri bir kısmı desteklerken diğer bir kısmının reddettiği konular da var. Bu sebeple, İslâm ve İslâm medeniyeti etrafında uyandırdıkları bazı şüpheler hakkında, bazı müsteşriklerin cevaplarını diğer bir kısmına karşı kullanmak lazım.

5. Ansiklopedinin, müsteşriklik hakkında umumî bir araştırmayı ihtiva eden bir girişle başlaması lazım. Tâ ki bu araştırma müsteşriklerin he-

deflerini, metodlarını, müsteşrik araştırmalarına kendilerini iten ve İslâm tarihi ve medeniyeti etrafında şüphe uyandırıp karalamalarda bulunmaya sevkeden sebepleri açıklığa kavuştursun.

B. İslâmî İlimler ve İslâm Düşüncesinin Dalları

Müsteşrikler, araştırmalarında İslâmî İlimler'in bütün dallarını ve İslâm düşüncesinin bütün şubelerini genel olarak ele almışlardır. İslâm dininin ve felsefesinin orijinalliğiyle ilgili birtakım önemli meselelerde biraz daha tahşidat yapmışlar. Bu ansiklopedide eksen olabilecek ilmî sahaları belli başlı iki kısma ayırabiliriz. Diğer muhtelif dallar da, bu iki kısmın bünyesinde incelenecektir. Bu iki saha şunlardır:

Birincisi: Dinî İlimler: Müsteşrik araştırmaları genel olarak İslâm Dini, özel olarak da Kur'ân-ı Kerim etrafında dönmektedir. Müsteşriklerin bu araştırmalarını ele alırken, yapmış oldukları Kur'ân-ı Kerim tercümelerini incelemeye ve ihtiva ettikleri yanlışları düzeltmeye özel bir itina gösterilecek. Ayrıca, tefsir ve Kur'ân ilimleri, hadîs ve ona bağlı ilimler, İslâm Hukuku, Kelâm, Tasavvuf ve Usulu'l-Fıkıh ilimleri hakkındaki araştırmaları ele alınacak ve bu araştırmalarda müsteşriklerin metodları düzeltilmeye, onları ilmî tenkid terazisine koyup gerekli ölçülere uyup uymadığına özen gösterilecek.

İkincisi: Beşerî İlimler: Felsefe, Dil ve Dil İlimleri, Edebiyat ve Tarihi, Edebî Tenkid, Siyer-i Nebevî, İslâm Tarihi, Coğrafya, Mimarî ve İslâmî Sanatlar bu bölüme girer. Yine, Matematik, Cebir, Geometri, Astronomi, Kimya, Tabiat ilimleri, Tıp, Eczacılık, Botanik ve Zooloji ilimleri de bu kısma girer. Bunlar ele alınırken Müslümanların bütün bu sahalarda ne derece orijinal olduklarını, yeni şeyler ortaya koyduklarını ve onların her birisine katkıda bulunup insanlık medeniyetine öylece sunduklarını göstermeye özen gösterilecek.

C. Maddelerin Hazırlanış Safhaları

Evvela, müsteşriklerin daha önce bahsini ettiğimiz konulardaki araştırmalarını, özellikle 19. ve 20. yüzyıllarla sınırlandırmak lazım. Diğer taraftan sadece, İngilizce, Fransızca, Almanca, İspanyolca, İtalyanca ve Rusça

yapılan araştırmalarla iktifa etmek gerekir. Bu tahdit, kitap, dergi ve süreli yayınları da içine alacaktır.

Bu müsteşrik çalışmalarını bu şekilde sınırlandırmak için, en azından bu altı dilin her birisi için bir mütehassıs ve birkaç da yardımcıya ihtiyaç vardır. Üstelik bu sınırlandırma işinde yine, müsteşriklik sahasında uzman Avrupa ve diğer yerlerde İslâmiyet'i kabul etmiş kimselerden yardım istenecektir.

2. Bulunabildikleri takdirde işaret edilen müsteşrik çalışmaları satın almak yoluyla, aksi takdirde ise fotokopi, mikrofilm gibi yollarla temin edilmelidir. Bu çalışmalar, ansiklopediyi hazırlamaya iştirak edecek mütehassıs ve âlimlerin eli altında bulunacak bir şarkiyat kütüphanesini oluşturacaktır.

3. İşaret ettiğimiz altı dilde mütehassıs kişilerden oluşan ve birbirleriyle yardımlaşan bir heyet, maddeyi hazırlayacak, konuları tasnif edip, muhtelif dillerde söz konusu edilen maddeleri aynı konu altında toplayacaktır. Böylece toplu halde cevap vermek mümkün olabilir.

4. Madde, ilmî cevapları hazırlamakla görevli âlimlere takdim edilecek. Madde kendilerine takdim edilirken, iyice okuyup anlayamadıkları dillerden hakkında cevap yazacakları meselelerle ilgili temel fikirler tercüme edilecek. Tâ ki ortaya atılan mesele hakkında kendisinde tam ve geniş bir tasavvur meydana gelip, konuyu ve konuyla ilgili olarak ileri sürülen bakış açılarını ihata edebilsin.

D. Hazırlama ve Yazma

1. Bu büyük ansiklopedik çalışmanın, muhtelif sahalarda mütehassıs çok sayıda İslâm âlimine ihtiyacı vardır. Takdim edilen maddeye göre belirli sahalarda ve herkes kendi sahasında çalışacak. Yazacakları cevap ne usandıracak kadar uzun ve ne de mânâyı bozacak kadar kısa olmayacak, maksada tam olarak hizmet edecektir. İstenen cevapların hacmini sınırlayacak olan, konuların özelliğidir. Cevabın ulaşması için en fazla altı aylık bir zaman sınırlaması getirilecek.

2. Maddeler Arapça olarak yazılacak. Ancak maddeyi yazan Müslüman âlimlerden birisi Arapça olarak iyi yazamıyorsa, o zaman herhangi bir yabancı lisanla yazacak. Madde ulaşır ulaşmaz Arapça'ya tercüme edilecek.

E. Kontrol ve Tedkik

Cevaplardan biri gelince kontrol ve tedkikle görevli heyete havale edilir. Bu heyetin görevi sadece, gelen cevabı, dinî, ilmî, tarihî vs. yönlerden araştırmak ve istenen maksada ne derece hizmet ettiğini incelemektir. Maksat da cevap verilmesi istenen şüpheyi tam ve kapsamlı bir şekilde cevaplandırıp, ileri sürülen delilleri daha sağlam delillerle çürütmektir.

F. Sınırlı Dağıtım

Kontrol heyeti cevaplardan birini kabul ettiği zaman, artık konu tam olarak şekillenmiş demektir. Bu maddeler, ya nihaî bir ikrar ve kabulden geçmesi veya varsa göz önüne alınması gereken bazı mülahazaların alınması için, İslâm memleketleri sathında o sahada mütehassıs bir kısım âlimlere dağıtılır.

G. Baskı, Neşir ve Tercüme

Hazırlanan cevap bu şekilde sınırlı olarak dağıtılıp nihai kabule şayan olduktan sonra, artık baskıya hazır demektir. Baskısı da daha önce işaret ettiğimiz İslâmî ilimler veya İslâm düşüncesiyle ilgili ilim dallarının biri arasında yapılacaktır. Aynı zamanda, başka bir mütehassıs heyet onu, bahsi geçen altı yabancı dile tercüme etmeye başlayacaktır. Hem Arapça ve hem de bu yabancı dillerde aynı anda da basılıp neşredilebilir. Belki de bu şekilde yapmak daha faydalıdır.

Ansiklopedi, böylece gerçekleştirilen çalışmaya göre ve aynı sahayı ilgilendiren meselelerin bir arada bulunmasına dikkat edilerek neşredilir. Tâ ki bir arada bulunan aynı sahayla ilgili meseleler birbirini tamamlayan bir bütün oluşturup, o konuyla ilgili bir kitap şekline girebilsin. Ansiklopedi bitirildikten sonra ikinci bir defa daha mükemmel bir şekilde basılabilir.

Daha iyi istifade etmek ve ansiklopedideki bir konuyu daha seri bir şekilde bulmak için, eserin sonunda, konu ve özel isim indeksini ihtiva eden açıklayıcı bir çalışmanın da yapılması lazımdır.

PROJENİN İLMÎ HEYETİ

1. Hicrî 15. asrın başında, çağdaş ve gelecek nesillere en önemli bir ilmî ve İslâmî hizmeti sunacak bu büyük proje İslâm düşüncesinin muhtelif sahalarında mütehassıs ve yüz kişiden aşağı olmayacak bir âlimler heyetini gerektirmektedir. Ansiklopedinin maddelerini hazırlayıp telif edecek olan bu âlimler, üstün bir ilmî yeterliğe sahip olacak ve bütün İslâm dünyasından seçilecekler.

2. Dâimi bir ilmî heyet, murâkabe ve kontrol görevini yerine getirecek. Bu heyet teknik sekreterlikle de işbirliği kurarak ansiklopedinin telifine iştirak edecek olan ve İslâm dünyasının her tarafında bulunan âlimlerle irtibat halinde olacaktır. Onlara maddeleri takdim edecek, cevaplarını alacak, gelen bu cevapları inceden inceye gözden geçirecek, daha sonra baskıya hazır hale gelmesi için nihaî görüşlerini almak için bir grup âlime daha önce bahsini ettiğimiz sınırlı dağıtımını yapacaktır.

Bu daimî ilmî heyet, ayrıca ansiklopedinin baskıya hazır hale gelmesi için, nihaî şeklini vermek üzere onu bab ve fasıllara ayıracak. Bu heyette çalışabilmek için, İslâmî ilimlerin değişik sahalarında mütehassıs ve kendini tamamen bu işe vermiş en az 12 kişilik bir grup oluşturulacaktır. Daha önce işaret ettiğimiz altı yabancı lisanda mütehassıs olmaları açısından bu heyetin üyelerinin birbirini tamamlayıcı bir bütün oluşturmaları faydalı olacaktır. Bu heyet, istifade etmesini uygun gördüğü mütehassıs âlimlerden istifade edebilecektir.

3. Daimî ilmî heyeti, teknik heyeti ve malî heyeti içine alacak bir de sekreterlik meclisi bulunacak. Bu meclis, projeyi gerçekleştirmekle görevli muhtelif organlar arasında koordinasyonu sağlayacaktır. Bu meclis, yılda iki defa toplanarak, projede-ki çalışmaların seyrini, vardığı noktayı, varsa yolunu tıkayan engelleri teferruatlı bir şekilde dile getiren ve kendisine sunulacak olan raporu inceleyecektir. Muvaffak edici sadece Allah'dır. (Rapor burada sona erdi.)

2. MİLLETLERARASI BİR İSLÂMÎ-İLMÎ MÜESSESE

Artık İslâm dünyası seviyesinde, İslâmî, ilmî beynelmilel bir müessese kurmayı düşünmenin zamanı gelmiştir. Bu müessese, sadece bir İslâm ülkesine, belli bir siyasî, fikrî ve dinî gruba bağlı olmayacak. Aksine tamamen Allah ve Resulü'ne ait olacaktır. İslâm dünyasının muhtelif yerlerinde bulunan yeterli ilmî şahsiyetleri bünyesinde barındırabilecek ve müsteşriklik hareketine ayak uydurabilecektir. Araştırmalarını muhtelif dillerle yayınlayabileceği yüksek seviyede ilmî dergi ve süreli yayınları bulunacaktır. Müessese, fikir alanında orijinallik ve istiklaliyetimizi yeniden temin etmek için çalışacaktır. Aynı zamanda bir mütehassıs grup, bu ilmî mahsulâtı daha önce işaret ettiğimiz altı yabancı dile tercüme etmeye başlayacaktır. Bu çalışmalar aynı anda hem Arapça ve hem de yabancı dillerle yayınlanabilecektir. İşte iktisadî ve siyasî istiklaliyetimize giden en doğru yol buradan geçer. Zira belli başlı fikirlerini üretmeyen bir toplumun tüketim ve sanayii için gerekli olan üretimi yapması hiçbir süretle mümkün değildir.[171]

Gerçekten teessüf edilecek nokta şudur: Sakinleri bir milyarı aşan bu kadar geniş bir İslâm dünyası, sahip olduğu bunca büyük imkânlarına rağmen, henüz müsteşriklik müessesesinin sahip olduğu ilmî ve maddî imkânların yarısına sahip olan beynelmilel bir ilmî müesseseden yoksundur. Bu, gerçekten üzülecek ve teessüf edilecek bir nokta değil midir?

Edward Said, Orientalizm isimli eserinde, Arap ve İslâm kültürü sahasındaki bu korkunç boşluğu ve getirdiği neticeleri şu şekilde dile getiriyor:

"…. Hiçbir Arap veya Müslüman araştırmacı, Avrupa ve Amerika'daki araştırma dergilerinde, enstitü ve üniversitelerde olup biten şeyleri bilmemezlikten gelme tehlikesini göze alamaz. Ne var ki yapılan bundan başkası değildir. Mesela, bugün Arap dünyasında yayınlanan, Arap araştırmalarına ait tek bir önemli dergi mevcut değildir. Diğer, Şarkla ilgili olmayan konuları bir tarafa bırak... Aynı şekilde, Arap dünyasını araştırma konusunda Oxford, Harward, California Üniversitesi, Los Angeles gibi müesseselere benzeyebilecek tek bir Arap eğitim müessesesi yoktur.

171 İntacu'l-Müsteşrıkîn, Malik b. Nebi, s.62.

Bunun kaçınılmaz neticesi de şudur: Şarklı öğrenci ve öğretim üyeleri, ABD'ye gidip, Amerikalı müsteşriklerin önünde diz çöküp sonra da kendi ülkesinin ahalisine kilisenin fikrî kalıplarını tekrar etmek için geri dönmek istiyorlar. (Ben bu fikirlere, müsteşrikliğin donuk ekol düşünceleri diyorum) Böyle bir neticeyi doğuran düzen, müsteşriklik sistemini düşünebildiği, anlayıp kullanabildiği için Şarklı araştırmacının, Amerika'da yaptığı eğitimini kendi vatandaşlarına karşı bir üstünlük vesilesi yapmasını kesin kılmaktadır. Makam itibari ile kendisinden daha üstün olanlarla (Avrupalı ve Amerikalı müsteşrikler) olan münasebetine gelince, o köktenci toplumlara mensup bir şahıs olarak görülmektedir. İşte onun Batı'daki gerçek rolü budur. O da eğer eğitimini yaptıktan sonra orada kalma fırsatı kendisine verilirse..." [172]

Teklif edilen bu ilmî müesseseyi, daha önce işaret ettiğimiz "Müsteşriklere Cevap Ansiklopedisi" heyetiyle karıştırmamak lazım. Ansiklopedi heyeti, belirli bir görevi ifa etmekle görevli geçici bir heyettir. Bu müessese ise çok yönlü görevleri bulunan daimî bir kuruluştur.

Daha önce yayınladığımız bir kitapta[173] bu ilmî müessesenin kurulma zaruretini belirtmiştik. Bu konuda şunları da söylemiştik:

"....İslâmî ilimlerde araştırmalar yapmak için, beynelmilel bir İslâmî müessesenin kurulması hayatî bir zarurettır. Bu müessese, her türlü siyaset veya davet cereyanından uzak olacak. Üyeleri de, yüz kişi civarında, milliyetlerine bakmaksızın muhtelif sahalarda seçkin Müslüman ilim adamlarından oluşacak. Bunlar çalışma birimlerine tevzi edilecek. Her birisi, İslâmî ilimlerin muayyen bir parçasını araştırmakla meşgul olacaktır. Bu mümtaz âlimler, İslâm dünyasının üniversitelerinde araştırmalar yapma planları yapacak, geçmişi günümüze bağlayacak, kültürümüzü gençleştirip onu, tazelenen İslâmî hayatımızın hizmetine sunacaktır."

Bu ilmî müessesenin her tarafa nur saçan, dünyanın her tarafındaki Müslümanları doğru bir fikrî gıda ile besleyen, dünya milletlerine İslâm davetini bütün safiliği ve temizliğiyle götüren, bir canlı akademi olması, çeşitli vesilelerle kongreler teşkil edip, Müslümanların hayatında hiçbir izi

172 Edward Said, s.320.

173 el-İslâm fi'l Fikri'l-Garbi isimli kitabımız s.16,17

ve tesiri olmayan ruhsuz bildiriler yayınlayan hâlihazır Müslüman teşkilatların hiçbirisinin tekrarı olmaması temennimizi ifade ettik. Bu İslâmî akademinin, heva ve hevesin yer almadığı Rabbanî bir heyet olmasını temenni ediyoruz. Bununla onun ruhanî bir heyet olmasını kastetmiyoruz. Fakat kudsiyetini orada çalışanların isminden değil, insanlara sunduğu fayda ve hizmetten alan kudsî bir heyeti kastediyoruz. "....Köpük atılıp gider. İnsanlara fayda veren şeye gelince, o yeryüzünde kalır..."[174]

İşte böyle bir müessese, fikriyatı ve kaynağı ne olursa olsun İslâma muhalif hertürlü cereyanı kontrol edebilir. Bunun için de dünyada İslâm ve Müslümanlarla ilgili olarak yayınlanan herşeyi takip edecek organlarının olması lâzım. Bu müessese aynı zamanda Avrupalıların kültürünü inceleyip, onlardaki din, ilim ve medeniyeti tenkit edecek mukabil bir müsteşrik cereyanını da bünyesine alabilir.

Dr. Mustafa es-Sibaî merhum, bu ümidi şöyle dile getiriyor:

"Bizim, Batılıların kültürünü araştıracağımız, onlardaki din, ilim ve medeniyeti tenkid edeceğimiz bir gün gelecektir. O gün gelecek ve çocuk ve torunlarımız, o Avrupalıların ortaya koydukları değerlendirme ölçülerini, bizzat onlardaki inanç ve ilimleri tenkid etmek için kullanacaklardır. İşte o zaman, bizim ilim ve inançlarımıza isnad ettikleri zaaf ve yanlışlardan daha fazlasını, onların ilim ve inançlarının ihtiva ettiği ortaya çıkacaktır. Eğer Müslümanlar, müsteşriklerin Kur'ân ve Sünneti değerlendirmede kullandıkları ilmî tenkid ölçülerinin aynısını onların mukaddes kitaplarını ve babadan evlada miras kalan ilimlerini değerlendirmek için kullansalar, o mukaddes kitapların ve tarihî ilimlerin ne gücü, ne değeri kalır. Onlar hiç dayanabilir mi?".

Dr. es-Sibaî daha sonra şöyle diyor:

"Ben çoğu zaman, bizden bazı adamların çıkıp da tıpkı müsteşriklerin yaptıkları gibi, zayıf rivayetleri araştırma, metinleri olduğundan farklı anlama, iyilikleri kötülük diye gösterme, Batılılardan çıkan her iyilik hakkında şüphe uyandırma gibi metodlarla Batı medeniyeti ve ilimlerinin tarihine kendilerini vermelerini temenni ediyorum. Eğer bu yapılsaydı, bu mede-

174 Ra'd,13/17.

niyet ve mensuplarının öyle bir çirkin çehresi ortaya çıkacaktı ki herkesten önce bizzat müsteşrikler nefret edeceklerdi..."[175]

Müsteşriklik hareketine karşı bir mukabil hareketin kurulması fikri daha önce bazı İslâmî kongrelerde ortaya atılmıştır. Rudi Paret buna şu sözleriyle işaret etmektedir:

"....Prensip itibariyle de olsa, bunu bir fırsat bilip bir soru ortaya atmanın sakıncası yoktur. Soru, mukabil tarafta, yani, Müslüman Arap dünyasında, bizdeki İslâmî araştırmalara benzer, fakat karşı taraftan bir araştırma akımının kurulmasının mümkün olup olmadığı şeklindedir. Bu akım, Hristiyan Batı dünyasınn fikir tarihini ilmî metodlarla inceleyip tahlil etmeye yönelecek... Dr. Muhammed Rahbar, Aralık 1957-Ocak 1958 tarihinde Lahor'da yapılan Beynelmilel İslâmî Kongre'de bu tür bir hedefe hararetle çağırdı. Fakat şiddetli bir muhalefetle karşılaştı"[176]

Her halükârda bu mesele, teklif ettiğimiz ilmî müessese fikrinden alıkoymaması gereken tâli bir meseledir. Bu konu, şimdilik, henüz zamanı gelmemiş lüks bir fikir sayılır. İkinci bir safhada o da düşünülebilir.

Şimdi ise İslâmî çalışmanın önünde, en iyi yolu şaşırmamamız için dikkate alınması ve hesaba katılması gereken başka öncelikli işler var. O da İslâm'a hizmet etmek, İslâmî bir hayatı sağlam İslâmî temellere oturtmak, dînen, medeniyeten ve kültürel açıdan yeniden ayağa kalkmaktır.

3. YENİ BİR İSLÂM ANSİKLOPEDİSİ

Hayatî ilmî önceliklerden birisi de, yeni bir İslâm ansiklopedisini çıkarma projesidir. Müsteşriklerin II. Dünya Savaşından önce hazırladıkları bir İslâm Ansiklopedisinden hâlâ fikren beslenmemiz doğru değildir. Müsteşrikler bile bunu aşarak birkaç sene önce yeni bir İslâm Ansiklopedisini hazırlama noktasına gelmişlerdir. Müslümanlar olarak bizim de, plan ve düzenleme olarak en az, müsteşriklerin hazırladıkları İslâm ansiklopedisi seviyesinde, ilmen ise onu geride bırakan Arapça ve belli başlı Batı dilleriyle bir İslâm ansiklopedisini yazmamız zaruridir. Bu İslâm ansiklopedisi, muhtelif

175 el-İstişrak ve'l-Musteşrikun, Dr. es-Sibaî, s. 66,67.
176 Paret, s. 13.

İslâm ve Arap araştırmaları dallarında İslâmî bir bakış açısını, Müslüman ve gayr-i Müslimlere eşit seviyede aktaracaktır. Kendi fikirlerimizle dolduramadığımız bizdeki her boşluk, bize muhalif ve hatta düşman fikirlerle dolmaya maruz kalacaktır. O zaman, sadece kendi kendimizi kınayalım.

Teklif ettiğimiz İslâm ansiklopedisinin, müsteşriklere cevap ansiklopedisinden farklı olacağı hatırdan uzak tutulmamalıdır. O, müsteşriklerin ortaya attıkları belli şüphelere cevap ve onları münakaşa edip çürütme çerçevesiyle sınırlıdır. İstediğimiz İslâm ansiklopedisine gelince, genel olarak İslâm'ı, İslâm medeniyeti'ni ve İslâm düşüncesini her yönüyle kapsayıcı nitelikte olacaktır.

Buna ek olarak, İslâm Hukuku ansiklopedisi, Hadîs Ansiklopedisi, İslâm Tarihi Ansiklopedisi gibi ihtisas dallarına ait ansiklopediler de çıkarılabilir. Bu muhtelif Ansiklopediler konusunda, İslâm dünyasındaki bir koordinasyonun bulunması lazımdır ki gayretler dağılmasın ve mükerrer çalışmalar yapılmasın. Mateessüf bu tekrarlar şimdi bilfiil yapılmaktadır. Zira birden fazla İslâm ülkesi veya birden fazla ilmî çevre, fıkıh veya hadîs ansiklopedisi çalışması yapmaktadır. Mükerrer olmayan çalışmalar için gayretlerin birleştirilmesi ve imkânların bir araya getirilmesi İslâm'ın ve Müslümanların hayrına olacaktır. Bu tekrarlar, bir grup âlimin gayretlerini birçok seneler hapsetmektedir. Hâlbuki eğer iradeler doğru ve niyetler iyiyse, bu çabaların İslâm dünyasının başka bölgelerinde benzeri olmayan çalışmaları netice verecek başka İslâmî sahalara yöneltilmesi mümkündür.

İşte böylece bu ilmî ve İslâmî çalışmaların, İslâm ülkeleri arasında birbirlerine karşı iftihar ve övünme vesilesi dairesinden çıkması lâzımdır. Hayır ve ilimde birbiriyle yarışmak iyidir. Ancak iman ettiğimiz ve âlimlerinin en küçük bir vaktine şiddetle ihtiyacı olan dinimize hizmet açısından, enerji, vakit ve servetlerimizi mükerrer çalışmalarla zayi etmek, hemen vazgeçmemiz gereken bir husustur. Tâ ki, kendilerini dört bir yandan kuşatmış olan değişik muhalif fikri cereyanlara karşı koyabilmek için Müslüman âlimlerden çok şey bekleyen Müslüman nesillere faydalı çalışmalar sunabilelim.

4. İSLÂM'A DAVET İÇİN BEYNELMİLEL BİR TEŞKİLAT

İslâmî çalışmalar alanında çok zarurî işlerden bir tanesi de, beynelmilel İslâmî bir misyonerlik müessesesinin kurulması, yani dış dünyada İslâmî bir davet organının inşasıdır. Bu müessese bir taraftan İslâm'a davet edecek, diğer taraftan yeni Müslüman olanları koruyacak, üçüncü olarak da, ana babadan Müslüman olanları himaye edecektir. Bu İslâmî çalışma, zihinlerdeki İslâm'a dair yanlış düşünceleri tashih edecek, çağdaş düşünceye uygun bir metodla İslâmiyet'i sunacak ve asrımız Müslümanlarının problemlerine çözümler getirecek, yaşayan beynelmilel dillerle yazılmış bir İslâmî kitaplar serisinin çıkarılmasını da gerçekleştirecektir.

Bu konuda, İslâmiyet'i kabul etmiş şuurlu Batılı şahsiyetlerin fikir ve tecrübelerinden de istifade edilebilir. Batı'da İslâmiyeti, İslâm kültürünü neşretmek için, biri kısa, diğeri uzun vadeli iki çalışma planı konusunda onlarla ittifak edilebilir. Yeni Müslüman olmuş Fransız Mütefekkir Garaudy, 1983 yılının Ocak ayında İslâm ve Batı'nın Sıkıntıları ismiyle Cidde'deki Melik Abdülaziz Üniversitesi'nde ve Devha'daki Katar Üniversitesi'nde verdiği iki konferansında Avrupa'da İslâmiyet ve İslâm kültürünün neşrine olan şiddetli ihtiyaca işaret etmiştir. Ayrıca, konuşması esnasında, siyonistlerin yanıltma metodlarını ortaya çıkaran bir takım fikirleri dile getirmiştir. Söylediklerinin bir kısmını aşağıya alıyoruz:

"Siyonizm mefhumunu ve onun hedeflerini açıklamakla ilgili çalışmalarımızın sadece onun siyasî yönüne hasredilmemesi, bilakis ruhî yönüne de şamil olması lazımdır.

Bizim eski ırkçılığa İslâm'ın varlığıyla karşı koymamız lâzım. Bizim nihaî gayemiz, Batılılara bir çıkmaza giren kapitalist Amerikan sistemiyle Rusya'nın komünist sistemi dışında bize istikbalin yolunu açabilecek ve muhakkak bir helake götürecek olan bir nükleer savaştan bizi koruyabilecek tek sistemin İslâm olduğunu göstermektir. Öyle inanıyorum ki, beni son kitabım olan "İslâm'ın Va'dettikleri"ni yazmaya sevk eden husus, insanlığı felakete götüren Batı'nın şaşkınlığına ve aynı zamanda İslâm'ın imkânlarına olan şuurumdur. Yine beni, Siyonist saptırmalarına karşı mücadeleye birinci derecede yer vermeye ve İslâmiyet'i kabul etmeye sevkeden aynı şuurumdur."

Garaudy, bu konuda Batı kitle iletişim araçlarının birçoğundan istifade etmenin, herkesin eline geçebilecek mufassal kitapların yayınlanmasının, sergiler açılmasının, çeşitli törenler düzenlemek gibi İslâm'ın ve İslâm kültürünün yayılmasına katkıda bulunacak faaliyetlerin gerçekleştirilmesinin zaruri olduğunu söylüyor. Yine, Cenevre'deki İslâm Teşkilatı'nın, dinî ve kültürel irşâd merkezine dönüştürülmesinin ve Paris bölgesinde İslâmî bir merkezin kurulmasının zaruri olduğunu da söylüyor.

Garaudy, şunları da ilave ediyor:

"....Biz, 'İslâm'da Her Fen Camiye, Her Cami de Namaza Götürür' isimli bir kitap hazırlamakla meşgulüz... İslâm'ın ihtiva ettiği çeşitli kültür ve fenler vasıtasıyla biz, imanın birlik ve genelliğini göstermek istiyoruz. Öyle inanıyorum ki benim de onlardan birisi olduğum Batılı Müslümanlara göre bu, yapılması gereken bir iştir.

İslâmiyet, dünyayı yok oluşa götüren egoizm ve sadece maddî açıdan gelişmenin ezdiği Batı toplumumuzda yeniden ümidi canlandırmaya kadirdir."

Ben burada, kendisiyle yardımlaşılabilecek Batılı bir şahsiyet olarak Garaudy'ye işaret ettim. Temel sebep şu: Batı'da doğmuş, büyümüş, orada yaşamış, oranın kültürünü almış bir Batılı Müslüman, Garblıların psikolojisini anlamaya, hissettikleri ruhî sıkıntıları, bekledikleri çareleri anlamaya daha çok muktedirdir. Yine bunlar, onların ruh ve akıllarına tesir edebilecek metodları daha iyi bilirler.

Konunun geniş bir araştırmaya, şuurlu bir incelemeye ve sağlam bir planlamaya ihtiyacı vardır. Dünyanın muhtelif yerlerinde gizli ve açık faaliyet gösteren ve faaliyetlerinin büyük bir kısmı da İslâm ülkelerinin birçok bölgesinde açlık, mahrumiyet, hastalık ve cehaletle karşı karşıya bulunan Müslüman toplulukların bu sıkıntılarını istismar ederek onları Hristiyanlaştırmaya yönelten misyonerlik müesseselerinden ibret almamızı umarız. Acaba biz imanın en zayıf mertebesiyle yetinerek bu Müslümanları günden güne güçlenen bu misyonerlerin eline mi bırakacağız?

Altmışlı yılların ortalarında Almanya'da oturduğum sıralarda her Müslüman'ın kalbini yaralayacak iki örneğe şahid oldum: Birincisi, Endonezyalı bir papaz, bana dedesinin Müslüman olduğunu ve Müslüman olarak da

öldüğünü anlattı. Belli ki bu papaz, Endonezya denilen o İslâm ülkesinde, Hristiyan misyonerlerin aktif faaliyetlerinin bir kurbanıydı. İkinci örnek ise şudur: Pakistan'da Hristiyanlık propagandası için çalışan Avrupalı şahsiyetlerden biri bana açıkça, bu İslâm memleketinde bir Müslümanı Hristiyanlığa döndürebildiği zaman insanların en mutlusu olduğunu söyledi.

Bu ferdî örneklerin arkasında büyük misyonerlik müesseseleri vardır. Bu müesseseler, zaman zaman değişik İslâm memleketlerindeki Müslümanları Hıristiyanlaştırma projelerini başarıyla tatbik etmek üzere en iyi metodları araştırmak için beynelmilel kongreler teşkil ediyorlar, değişik Hristiyan çevrelerinden, Avrupa ve Amerika'daki Hristiyan iş adamlarından korkunç malî destek alıyorlar. Bu kongrelerin en sonuncusu, 1978 yılında Colorado'da yapılan Kuzey Amerika Kongresi oldu.

5. MÜSLÜMANLAR TARAFINDAN YAPILAN KUR'ÂN-I KERİM TERCÜMELERİ

Müslümanların kendi Mukaddes Kitaplarını, onu tercümeye kalkışan herkesin insafına terkederek, Kur'ân'ın dünyanın bütün dillerine yapılan onlarca tercümesi karşısında hareketsiz durmaları dehşet verici bir durumdur. Avrupa dillerinin herbirisinde Kur'ân-ı Kerim'in eski ve çok sayıda tercümesini görüyoruz.

Diğer tarafta Hristiyanlar, Kitab-ı Mukaddes'in bütün dünya dillerine tercüme edilmesine özen gösteriyorlar. Ben, muhtelif dünya dillerine ve özellikle Müslümanlara yönelik olarak değişik dillere tercüme edilen Kitab-ı Mukaddes'in bu tercümeleriyle ilgili olarak William D. Reyburn tarafından sunulan bir çalışma belgesini gördüm.

Hristiyan misyoner teşkilatları tarafından gerçekleştirilen yüzlerce tercümesi vasıtasıyla Kitab-ı Mukaddes'in esaslarını bütün insanlara ulaştırmak yolunda sarfedilen büyük gayretlerin derecesi bu belgeden anlaşılıyor. Halbuki biz, Hristiyan olmayan insanlar tarafından yapılmış Kitab-ı Mukaddes tercümelerini duymadık.

Kur'ânımız ise O'nu tercüme ve tahrif etmek isteyen herkese açık. Biz ise hâlâ Kur'ân-ı Kerim'in tercümesinin caiz olup olmadığı hakkında münakaşalarla vakit kaybetmekle meşgulüz. Şeyh Muhammed Mustafa el-Merâğî,

Ezher Şeyhi olduğu sırada Kur'ân-ı Kerim'in tercüme edilmesine en şiddetli taraftar olanlardandı. Bu zat 1936 yılında, Mısır Bakanlar Kurulu'na bir dilekçe vererek, Eğitim Bakanlığı'nın yardımıyla Ezher Üniversitesi'nin resmî bir Kur'ân tercümesi yapmasını teklif etti. Tâ ki bu resmî tercüme, dünyanın her yerinde yaygın ve hatalarla dolu olan çok sayıdaki tercümelere karşı koyabilsin. Bakanlar Kurulu 16 Nisan 1936 tarihinde bunu kabul etti.

Ne var ki, eş-Şeyh ez-Zavahirî, bu projeye karşı çıkanların başında yer aldı. Ve bu doğru olmayan tercümelere karşı mücadele etmenin en sağlam yolunun, onları müsadere etmek ve bütün dünya hükümetlerinden onları toplayıp imha etmelerini istemek olduğunu ileri sürdü.[177]

Bu, hiçbir suretle gerçekleştirilmesi mümkün olmayan garip bir istekti. Böylece fikir daha beşikteyken gömüldü. Ve dünyanın muhtelif yerlerinde Arapça konuşmayıp, yüzlerce değişik dili kullanan Müslümanlar için hiçbir şeyi yapamamış olduk.

Araplar, dünyadaki Müslümanların nüfusunun ancak % 15'ini meydana getiriyor. Arap olmayan Müslümanlar, dinlerine yabancı kimseler tarafından yapılmış bozuk Kur'ân tercümelerinin insafına mı terkedilsin.?

Kur'ân-ı Kerim'in yaşayan dillere, Müslümanlarca ve makbul tercümelerinin yapılmasının zamanı gelmiştir. Böylece bazı müsteşrik ve misyonerlerin yaptığı, çoğu zaman, başına İslâm'a karşı karalamalarla dolu mukaddimeler konulan ve muhtelif dillerde neşredilen onlarca tercümenin yolunu kapatmış oluruz.

Yine yapmamız gereken görevlerimizden birisi de, Peygamberimizin sahih hadislerinden kâfi ve münasip bir mecmuanın seçilmesi ve yaşayan dillere tercüme edilmesidir. Tâ ki Kur'ân-ı Kerim'in tercümesiyle birlikte Arapça konuşamayan Müslümanlarla, İslâmiyet'i aslî kaynaklarından öğrenmek isteyen gayr-i müslimlerin istifadesine sunulsun.

6. İSLÂM KÜLTÜRÜNÜN AYIKLANMASI

Bizim İslâmî Arap kültürümüz, dünyada en zengin kültürler arasında sayılır. O, iftihar ettiğimiz ve ihmal etmemiz caiz olmayan bir kültürdür.

177 Bkz: Tercemet'ül-Meâni'l-Kur'âniyeti, Dr. Muhammed es-Sinbâti,s.145-149, Devha, tarihsiz.

Kültürden kastımız, edebiyat, dil, fikir, din, genel olarak ilimler ve değişik fenler konusunda Müslümanlara ait beşerî ürünlerdir. Bu kültürün ehemmiyeti, Arap ve Müslümanları başkalarından ayıran belli bir hüviyet ve ayrı bir rengi temsil etmesinden kaynaklanmaktadır. Hayatın bütün sahalarında, düşünce ve anlayışlarının perde arkasındaki fikri oluşturur. Onlara, başka milletlerden ayıran özel ideolojiye ait temel noktayı verir. Bütün bunlar tabiatiyle sağlam bir İslâmî eksen etrafında döner.

Bu kültüre önem vermek, şan ve şeref türkülerini söylemek veya hatıraları yâd etmek değildir. Aksine bu, Müslüman Arap şahsiyetinin gerçek köklerini araştırmak, Müslüman Arap milletini kendi kendisine, şanlı tarihine, medeniyetini inşa ve geliştirmeye güvendirmek demektir, tâ ki, büyük bir medeniyet birikimine istinad eden sağlam bir zemin üzerinde kararlı adımlarla yürüyebilsin.

Aynı şekilde, kültüre önem vermek, bugünkü dünyada olan ilmî ve medenî gelişmelerden uzak durup köşemize çekilmek demek değildir. Bizzat kültürümüz bu konuda bize en güzel örneği veriyor. Müslümanlar medeniyetlerini kurarlarken köşelerine çekilmemişler, bilakis, çok çeşitli türleriyle o zaman mevcud olan ilim ve marifetlerden istifade etmişler. Kültür, asrın ruhunu tedkik ederek ve kendi büyüme ve gelişmesine faydalı olacak modern metod ve vesilelerden azami ölçüde istifade ederek devamlı olarak kendisini yeniler. Bütün bunları da kendi temel değerlerine ters düşmeyen vasıtalarla yapar.

Ne var ki Müslüman Arap kültürümüz de diğer bütün beşeri kültürler gibi, kuvvetli ve zayıf, müsbet ve menfî noktaları ihtiva eder. Bu da bazı kimselere zaman zaman olumsuz yönlerini olumlu taraflarına galip gösterme fırsatı vermiştir.

İslâmî vazife, bizden bu büyük kültürü ayıklamaya, onu elekten geçirip güneşinin parlaklığını perdeleyen bulutları izale etmeye çalışmamızı gerekli kılıyor. Tâ ki Müslümanların yeni bir azim ve kuvvetli iradeyle yeniden uyanmalarına yardımcı olacak, onları kuvvet kaynaklarıyla besleyecek doğru bir fikrî gıda olsun.

Hepimiz biliyoruz ki bu kültür, birçok evham, hurafe ve İsrailiyatı ihtiva ediyor. Bütün bunların vebali İslâmiyet'e ait olmamasına rağmen,

müsteşrikler, kültürümüzü içindeki herşeyle beraber ele alıyorlar. Hatta onların birçoğu, özellikle o menfi tarafları araştırmaya, onlar üzerinde durmaya, hakkında uzun uzun konuşmaya yöneliyor. Böylece, bizzat İslâmiyet'in kendisinde zaaf noktalarını yakaladıklarını zannediyorlar. Bu konuda sayılamayacak kadar çok misalden tek birisine işaret etmek yeterlidir. Bu bazı kültür kitaplarımızda geçen Garânik hikâyesidir. Allah biliyor ki İslâm, bu hikâyeden, berî ve uzaktır. Fakat müsteşrikler, üzerinde fazla durmuşlar, her yönüne ışık tutarak, kendilerince bir anlık da olsa, Mekke müşriklerine hoş görünmek için salâbetinden feragat etmeye müsait (!) olan İslâm'ın Tevhid inancında bir zaaf noktası kabul etmişlerdir. Biz, müsteşrikleri suçlarken -ki gerçekten de suçludurlar-, onlar da bu ithamımızı şöylece reddebilirler: Biz kendi kafamızdan birşey uydurmadık. Bu hikâye bazı güvenilir kaynaklarda da yer almıyor mu?

Kültürün ayıklanması işinin, daha önce işaret ettiğimiz İslâmî ve ilmî bir müesseseye havale edilmesi mümkündür. Ayrıca onun da, kültür kitaplarının tahkik ve neşri konusunda öncelikle gözetilmesi gereken bir çalışma plânı bulunacaktır.

7. BATI'DA İSLÂM'I GÜNDEMDE TUTMA

Batı ilim müesseselerinde İslâmiyet'in varlığı bütün bütün yok değilse de cidden çok zayıftır. Müsteşriklerin İslâmiyet hakkındaki bakış açılarına ters bir bakış açısını açıkça (nâdiren müstesnâ) ifade edemedikleri cihetle, o müesseselerde eğitim ve öğretim vazifesine iştirak eden Müslüman ilim adamlarının birçoğunun İslâmî bir ehemmiyeti yoktur. Onların büyük çoğunluğu, hâkim müsteşrik cereyanlarına ayak uyduruyorlar. Bunu yapmadıkları takdirde, işlerini kaybederler. Onlar orada, vazife bağıyla kayıtlıdırlar. Meselâ ABD Üniversitelerinde sayıları çok olmasına rağmen, belirtilebilecek bir nüfuzları yoktur. "Üniversite, müessese vb. yerlerde kurulu düzen içerisinde kuvvet hemen tamamen, Şarklı olmayanların elindedir. Hâlbuki mevcut öğretim üyeleri arasında, Şarklı olanların, Şarklı olmayanlara olan nisbeti, şarklı olmayanlara bu kadar ezici derecede üstünlük hakkı vermez."[178]

178 Edward Said, s.321.

Biz burada onların değerini düşürmek veya önemlerini görmezlikten gelmek istemiyoruz. Fakat sadece, hareket etmek zorunda kaldıkları çerçevede vaziyetlerinin zorluğunu ifade ediyoruz.

Bu sebeple Batı'daki akademik müesseselerde Müslümanların varlığına kuvvet verecek başka bir yolu teklif ediyoruz. Bu da Avrupa ve Amerika ile İslâm ülkeleri arasında yapılacak kültür anlaşmaları vasıtasıyla Arabî ve İslâmî tedris sahalarını çoğaltmayı denemektir. Bu da müsteşriklerin bulunduğu noktalara, İslâm ülkelerinin çeşitli yerlerinden ehil öğretim üyelerini ders vermek üzere göndermekle olur. Böylece, boş sloganlarla değil de düzenli ilmî çalışmalarla, Batılıların İslâm hakkındaki düşünceleri tedricen düzeltilebilir. Öyle inanıyorum ki bugün Avrupa ve Amerika'da buna müsbet cevap vermeye müsait bazı üniversiteler vardır.[179]

Diğer taraftan, Almanların Beyrut'taki Şark Araştırmaları Enstitüsü tarzında Avrupa ve Amerika'da İslâmî Araştırma Merkez ve Enstitüleri kurulabilir. İşaret ettiğimiz enstitünün olduğu gibi, bu merkezlerin de ilmî yayınları olacak. Bu enstitüler, doğru bilgilerle Batı'daki ilmî çevreleri besleyebildiği gibi, neşrettiği sağlam ilmî araştırmalar, tertib ettiği toplantı, sohbet ve konferanslarla Avrupa ve Amerika'da İslâmiyet hakkındaki yanlış düşünceleri tashih edip genel olarak Batı'daki İslâm düşmanlığını bir derece hafifletebilir.

8. ILIMLI MÜSTEŞRİKLERLE DİYALOG

İslâmî-ilmî müesseselerin mutedil müsteşriklerle, devamlı bir diyaloğu sürdürmeleri, Müslüman âlimlerle bir araya gelmelerini temin eden toplantı ve konferansların tertip edilmesini hedef alan irtibatlarının olması cidden çok faydalı olur.

---

179 Necip el-Akikî'nin (III/605) yazdığı şu hususu okuyunca son derece hayret ettim: Arap ülkelerinden biri, Avustralya'nın Sydney Üniversitesi'nde bir Arap Dili kürsüsünü kurmak için çalışmış. Fakat beş buçuk milyon olan masrafı onu bu işten vazgeçirmiş. Halbuki Amerika'daki Harward Üniversitesi'ndeki Arap Dili kürsüsü için şahıslardan gelen hibelerin miktarı ikiyüz bin dolara ulaşıyor. Yine D. Carnegeie Müessesesi 35 milyon dolarla müsteşriklik müessesine yardım etmiş.

Hiç şüphe yok ki böyle bir diyaloğun her iki taraf üzerinde de müsbet tesirleri olacaktır. Öte yandan bu, mezkûr müsteşriklerin tutumlarına bir destek, kendilerini takviye, temayüllerine bir teşvik olur. Bunun gayesi de, bu mutedil temayüllerin günün birisinde, Batı dünyasında İslâm hakkındaki yanlış tasavvurları düzeltmede aktif bir tesiri bulunan umumî bir cereyan olmasıdır. Bir başka cihetten de bu diyaloğun neticesi olarak müsteşriklerin olumsuz fikirlerinden etkilenen Müslüman aydınlar irşad edilmiş olacak, bu fikirlere kapılma ve taklid şiddeti hafifletilecek ve gerçek bir İslâmî çizgiye geri gelmeleri temin edilecektir.

9. BEYNELMİLEL BİR İSLÂMÎ YAYINEVİ

İslâmî matbuatı bütün dillerle neşredecek milletlerarası bir İslâmî yayınevinin kurulması hayatî bir zaruret halini almıştır. Tâ ki yabancı dillerle yapılan İslâmî neşriyat Batı'daki yayıncıların insafına kalmasın. Bunun en yakın örneği, Müslüman Fransız mütefekkir Garaudy, içinde siyonistlerin iddialarının çirkinliğini ortaya çıkardığı " Siyonizmin Rüya ve Yalanları Arasında İsrail Dosyası" isimli kitabını yayınlamada güçlük çekmektedir. Malumdur ki Fransa'daki yayınevleri daha önce Garaudy'nin yazdıklarını Avrupa ve Amerika'da, geniş çerçevede neşretmek için kapışıyorlardı. Ne var ki Müslüman oluşu, Arap ve Müslümanların problemlerine sempati duyması durumu değiştirdi.

Bu teklif edilen yayınevinin aynı şekilde muhtelif dillerle İslâmî gazete ve dergiler de çıkarması mümkündür. Bu gazete ve dergiler, her taraftaki Müslümanlar arasında bir irtibat vesilesi olacaktır. Toparlanmalarında, saflarını sıklaştırmalarında, İslâm'ın problemlerinden haberdar olmalarında ve birbirlerinin haberlerini sağlam kaynaklardan almalarında bir âmil olacaktır. Müslümanların, şerefli bir şekilde varlığını isbat edebilecek beynelmilel bir İslâmî haber ajansı kurabilmeleri ne güzel olur! O zaman Batı, İslâm dünyası hakkındaki haberlerini ondan alırdı. Bunun tersi olmazdı. Biz şimdi, İslâm dünyası hakkındaki bilgilerimizi İslâm dünyasının haberlerini sunarken çoğu zaman objektiflik aramayan Batılı haber ajanslarından alıyoruz. Batı kitle iletişim araçları, genel olarak, İslâm'a karşı olumsuz bir tavır takınıyor ve onun imajını lekelemeye çalışıyorlar. Bu da esas itibariyle

asırlar boyu zihinlerde yerleşmiş müsteşriklerin tutumları üzerinde dönüp dolaşan Batı'nın İslâm'a bakışından kaynaklanmaktadır.[180]

SONUÇ

Bunlar, müsteşriklik hareketi içerisinde İslâm'a muhalif olumsuz temayüllere karşı koymada tesirli olabilecek bazı tekliflerdir. Başkaları, bunlara başka aktif metodları da ekleyebilir. Ben meselenin bütün yönlerini ihata ettiğimi, bütün gedikleri kapatmak için çözümler ortaya koyduğumu iddia etmiyorum. Bu söylediklerim, söylenebilecek tek şey değil, bilakis haddini bilen eksik bir insanın çabasından ibarettir. Bu konuda mühim olan, ilgili İslâmî çevrelerde icrâ ve tatbik iradesini oluşturmak ve Müslüman âlimlerde çalışma isteğini harekete geçirmektir. Bütün bunlardan önce de meselenin muhtelif boyutlarıyla şuurlu bir şekilde kavranmasıdır. Böyle bir idrak, hâlihazır İslâmî problemlerimize karşı koymak için gerçek bir başlangıçtır.

Bu kitap, değerli okuyucunun dikkatini, müsteşriklik hareketinin boyutlarını, hedeflerini, gayelerini düşünmek konusunda uyandırıp, gerçek bir tavır takınmasına vesile olabilmişse, yazılış gayesini gerçekleştirmiş demektir.

Maksadımız sadece Allah'ın rızasıdır. O bize yeter. O ne güzel vekildir.

---

180 El-İslâm fi'l-Fikri'l-Garbi isimli kitabımıza bkz, s.9.

İNDEKS